

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Vliv II. vatikánského koncilu

na interkonfesijní vztahy

Simona Novotná

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Obsah

1 ÚVOD	4
2 INTERKONFESIJNÍ VZTAHY.....	8
2.1 Ekumenismus – vymezení pojmu.....	8
2.2 Rozdělení křesťanstva.....	9
2.3 První snahy o jednotu křesťanstva za účasti katolické církve.....	12
3 DĚJINY EKUMENICKÉHO HNUTÍ.....	15
3.1 Tři proudy ekumenismu	17
3.1.1 Mezinárodní misijní rada.....	17
3.1.2 Hnutí pro praktické křesťanství.....	18
3.1.3 Hnutí pro víru a řád.....	19
3.2 Vznik Světové rady církví	20
4 II. Vatikánský koncil z pohledu interkonfesijských vztahů	23
4.1 Papežové se mění	25
4.2 Koncilní přípravy.....	27
4.3 Průběh koncilu	30
4.4 Koncilní dokumenty.....	34
4.5 Hodnocení koncilu	40
5 POKONCILNÍ VÝVOJ A INTERKONFESIJNÍ VZTAHY	44
5.1 Vývoj uvnitř katolické církve.....	44

5.2 Interkonfesijní vztahy v prvních pokoncilních letech	45
5.3 Vývoj interkonfesijních vztahů v letech 1979-2005.....	48
5.3.1 Příklad Hanse Künga	49
5.3.2 Vztahy mezi katolickou a pravoslavnou církví	50
5.3.3 Vývoj uvnitř Světové rady církví.....	52
5.3.4 Vztahy katolické a anglikánské církve	53
5.3.5 Katolická církev a judaismus	54
5.3.6 Katolická církev a ostatní náboženství	55
5.3.7 Výročí koncilu a setkání v Assisi.....	56
5.3.8 Vznik Papežské rady pro jednotu křesťanů	57
5.3.9 Encyklika Et unum sint.....	57
5.3.10 Jubilejní rok 2000	58
5.3.11 Deklarace Dominus Iesus.....	59
5.4 Interkonfesijní vztahy od roku 2005 do současnosti.....	60
5.4.1 Vztahy mezi katolickou církví a islámem	61
5.4.2 Katolická církev a judaismus	62
5.4.3 Vztah katolické církve k nekatolickým křesťanům	64
5.4.4 Další hlediska katolicky chápaného ekumenismu	65
5.4.5 Vývoj ve Světové radě církví	67
5.5 Nový papež = nová naděje?	68
6 EKUMENICKÉ TENDENCE A SMĚRY	69
6.1 Interkonfesijní dialog.....	69
6.2 Stupně interkonfesijních aktivit.....	71
6.3 Modely interkonfesijních vztahů.....	71
6.4 Modely interkonfesijní spolupráce	76
7 ZÁVĚR	83

8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	88
9	RESUMÉ	98
10	PŘÍLOHY	99
	Příloha č. 1- Ekumenické koncily.....	99
	Příloha č. 2 – Fotografie ze zahájení a ukončení II. vatikánského koncilu	101
	Příloha č. 3 – Přehled dokumentů schválených na II. vatikánském koncilu	102
	Příloha č. 4 – Projekt Světový étos	104
	Příloha č. 5 – Ekumenické organizace	105
	Příloha č. 6 – odpověď Vladimíra Sáňky, předsedy Muslimské obce v Praze ze dne 10. 3. 2013	107

1 ÚVOD

„Podpořit obnovení jednoty mezi všemi křesťany“ – tak zněl jeden z úkolů II. vatikánského koncilu konaného v letech 1962 – 1965. Těmito slovy rovněž začíná předmluva jednoho z koncilních dokumentů – Dekretu o ekumenismu (*Unitatis redintegratio*). V kapitole 3 článku 13 tohoto dekretu vysvětluje katolická církev dva hlavní důvody narušení této jednoty: první nastal na Východě, a to jednak *„popíráním věroučných formulí Efeského a Chalcedonského koncilu, nebo v pozdější době přerušением církevního společenství mezi východními patriarcháty a Římským stolcem.“* Dalším důvodem byly po více než 400 letech události, *„které se označují jako reformace. Od té doby je od Římského stolce odděleno více národních nebo konfesijních společností.“*¹

A právě obnovování jednoty mezi křesťany, jakož i role II. vatikánského koncilu v tomto procesu je tématem mé diplomové práce. Látky tohoto koncilu jsem se okrajově dotkla již ve své bakalářské práci a posléze jsem se s ní hlouběji seznámila v rámci studia magisterského oboru Evropských kulturních studií. Koncil mě zaujal především svou nadčasovostí i snahou podpořit interkonfesijní vztahy.

Práce je tedy jakýmsi nahlédnutím do problematiky interkonfesijních vztahů se zaměřením na to, jak k jejich řešení přistupovala katolická církev. Ta totiž, sama o sobě uvažující jako o jediné a pravé církvi, pohlížela v minulosti na všechny odloučené věřící jako na „bloudící duše“, jejichž jedinou spásou je cesta znovupřijetí římskokatolického pojetí víry. Tato tzv. ekumena návratu s sebou přirozeně nesla odpor nekatolických křesťanů, kteří ji považovali za neoprávněnou. Avšak i v katolické církvi se postupně začaly ozývat hlasy nabádající k jinému řešení. Tím, kdo jim odvážně poskytl prostor na dosud konzervativní vatikánské půdě, byl iniciátor II. vatikánského koncilu – Jan XXIII.

¹ Dekret o ekumenismu. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 433-457.

Ačkoli si v roce 2012 katolická církev připomenula 50 let od zahájení tohoto koncilu, rozhodně nelze ani po takové době říci, že by přestal inspirovat. Právě naopak. Proto je cílem mé diplomové práce prostřednictvím analýzy a komparace odpovědět na otázku, zda a v jaké míře ovlivnil II. vatikánský koncil vztahy mezi katolickou církví a ostatními církvemi a zda případné změny postojů v přístupu k „odloučeným bratrům“ trvají či spíše ustupují. Jelikož jsou však dějiny i současnost interkonfesijních vztahů velmi rozmanité a různorodé, zaměřím se především na nejvýznamnější události, neboť jsem si vědoma toho, že problematika ekumenismu je mnohem širší a hlubší, než je naznačeno v této práci. Mezináboženské vztahy, které jsou zde předloženy formou analytického popisu jednotlivých reprezentativních případů, pak v závěru na základě komparativní metody porovnáám, a to jednak synchronně v rámci jednotlivých období před, během a po konání koncilu a jednak diachronně mezi těmito obdobími. A aby byl pohled na interkonfesijní vztahy co možná nejpřehlednější, uvedu rovněž sumarizaci modelů mezináboženských vztahů z různých úhlů, neboť přirozeně i tato oblast zaznamenala vývojový posun.

Vztahy mezi církvemi založené na spolupráci, dialogu a respektu jsou dnes označovány souhrnným označením „ekumenismus“. Protože se v této práci soustředím na takto pojaté interkonfesijní vztahy, považuji pojem ekumenismus (a z něj vycházející slovesné tvary) za synonymum mezináboženských vztahů.

Struktura textu, jak jsem již uvedla, je založena na rozčlenění vybraného časového období na tři hlavní periody. V první části, jejímž účelem je stanovit určitý historický kontext, přibližuji důvody rozdělení křesťanstva a nejstarší snahy o opětovné sjednocení ze strany katolické církve. Pohled „z druhé strany“ nabízí zahájení spolupráce mezi protestantskými církvemi od počátku 19. století, která později vedla k založení mnoha významných ekumenických organizací.

Následující pasáž se věnuje průběhu II. vatikánského koncilu konaného v letech 1962-1965. A i když cílem této práce není dopodrobna popsat koncilní historii, malému historickému exkurzu, právě s ohledem na interkonfesijní vztahy, se pochopitelně nelze vyhnout. Výraznými osobnostmi těchto let byli především již zmiňovaný původce koncilu Jan XXIII. a jeho následovník Pavel VI. Důležitou součástí této kapitoly je také bližší pohled na některé ze schválených koncilních dokumentů zabývajících se zejména interkonfesijními vztahy.

To, jak probíhalo uplatnění principů II. vatikánského koncilu v praxi, je obsahem kapitoly zabývající se pokoncilním obdobím, které pro lepší časovou přehlednost rozdělují v souladu s pontifikáty jednotlivých papežů na období let 1965-1978, 1979-2005 a od roku 2005 do současnosti. V této poměrně rozsáhlé kapitole se zaměřuji nejen na vnitřní vývoj v katolické církvi, ale především na její vztahy k ostatním církvím a církevním společenstvím. Velkou pozornost věnuji spolupráci s církví pravoslavnou zejména v souvislosti s událostmi revolučního roku 1989. Neopomenu ale ani ostatní bilaterální vztahy rozvíjené katolickou církví prostřednictvím nejrůznějších mezinárodních komisí. V zájmu co nejucelenějšího obrazu interkonfesijních vztahů se zmiňuji i o dalším vývoji uvnitř Světové rady církví nebo o vzájemných poměrech mezi reformačními církvemi.

Tato práce nemá jen být diachronním nebo synchronním popisem mezináboženských vztahů a jejich vývoje, ale i hlubším pohledem na jejich možné uspořádání. Formy dialogu a spolupráce totiž podmiňují další rozvíjení vztahů. Proto za přirozenou součást této práce považuji i poslední kapitolu přibližující modely a stupně interkonfesijních vztahů. Po II. vatikánském koncilu začala do těchto modelů výrazným hlasem promlouvat katolická církev ústy mnoha svých myslitelů, což s sebou přirozeně přineslo nové perspektivy.

Při zpracování zvoleného tématu věnuji velkou pozornost výběru relevantní literatury, která je s ohledem na stálou aktuálnost problematiky

II. vatikánského koncilu velmi rozsáhlá. Za fundamentální odborný zdroj považuji zejména práci předního světového ekumenicky orientovaného teologa *Otto Hermanna Pesche – Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, nabízející podrobně zpracovanou přípravu, průběh i odkaz koncilu. Další podobnou práci, zaměřenou především na interkonfesijní vztahy v průběhu sněmu, je spisek českého římskokatolického teologa *Karla Skalického – Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*. Neopomenutelnou je rovněž kniha dalšího teologa zaměřeného na ekumenismus a modernismus *Petera Neunera – Ekumenická teologie* poskytující zajímavý pohled na vývoj interkonfesijních vztahů od jejich počátku téměř do současnosti. Významnou část použitých zdrojů tvoří i periodika a články v elektronické podobě. Z jejich nepřehledného množství uvádím především časopis *Dingir* či webovou podobu české sekce vatikánského rozhlasu *Rádio Vaticana*, které přináší nejnovější události ze života nejen katolické církve. Za klíčové považuji rovněž primární zdroje, a to zejména *Dokumenty II. vatikánského koncilu* nebo citované dokumenty, encykliky či proslovy papežů.

2 INTERKONFESIJNÍ VZTAHY

2.1 Ekumenismus – vymezení pojmu

Interkonfesijní vztahy zaměřené na sblížení a spolupráci jsou v současné době známy spíše jako vztahy „ekumenické“. Termín „ekumenický“ je možno nahlédnout z více úhlů. Jeho význam byl zprvu zeměpisný – řecký výraz *oikúmené* označuje „obydlenou zemi“ nebo „celý známý svět“. Další význam tohoto slova byl chápán politicko-kulturně – *oikúmené* bylo označení pro Římskou říši jakožto tehdy známý civilizovaný svět.² Profesor systematické teologie *Peter Neuner* ve své knize *Ekumenická teologie* uvádí, že v tomto smyslu nacházíme termín ekumena i v Novém zákoně a nesymbolizuje jen římské impérium, ale i jeho řád, který je vykreslen velmi negativně. Zároveň je zde toto slovo užito i k označení celého lidstva, ale rovněž budoucnosti a současnosti.³

Ve 4. století, v době konání prvních křesťanských koncilů, se výraz „ekumenický“ přesouvá na církevní půdu, a takto jsou napříště označována všechna koncilní rozhodnutí, která jsou závazná pro celou univerzální církev. K dalšímu významovému posunu dochází, jak uvádí evangelický teolog a profesor Karlovy Univerzity *Pavel Filipi* ve své knize *Církev a církve*, v 19. století. Slovem „ekumenický“ jsou od té doby označovány snahy o sblížení rozděleného křesťanstva.⁴

Tento vývoj však nebyl jednoznačný, neboť v 18. století se o ekumenismu hovořilo spíše v souvislosti s misijní činností jednotlivých křesťanských církví, přičemž jejich snahou bylo zkoordinovat kroky ve snaze misijně „ovládnout“ celý tehdy dostupný svět.⁵

² FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 121.

³ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 18.

⁴ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 123.

⁵ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 21.

Po II. vatikánském koncilu se o ekumenismu nehovoří pouze v souvislosti s rozděleným křesťanstvem, ale i v souvislosti s ostatními církvemi a církevními společenstvími na celém světě. Můžeme tedy říci, že díky tomu v sobě ekumenismus opět částečně obsahuje něco z původního řeckého *oikúmené*.

2.2 Rozdělení křesťanstva

Křesťanství od samého počátku nebylo jednotným proudem, o čemž vypovídá i sama Bible.⁶ Za nejhlubší rozpory mající za následek rozdělení křesťanstva jsou považovány jednak oddělení církví po Efeském a Chalkedonském koncilu, dále rozkol vrcholící v roce 1054 a o více než 400 let později události označované jako reformace.

Starobylé východní církve, oddělné od oficiálního proudu říšské církve po koncilu v Efezu (431), resp. v Chalkedonu (451), jsou svým zřízením podobné církvím pravoslavným. K jejich oddělení došlo na základě církevně-politických rozdílů vedoucích k odcizení řeckému i latinskému křesťanstvu a touze po nezávislosti, ať už na Římu či Konstantinopoli. Dogmatickými důvody pak bylo především odmítnutí monofysitismu a dyofysitismu na koncilu v Chalkedonu a definování tzv. hypostatické unie o spojení lidské a božské přirozenosti v Kristu nesmíšeně, neproměnně, nerozděleně a nerozlučně. K těmto církvím patří – Syrská pravoslavná církev, Arménská apoštolská církev, Koptská pravoslavná církev, Etiopská pravoslavná církev, Pravoslavná církev Indie a Apoštolská církev Východu (nestoriáni).⁷

Vzrůstající odcizení však v následujících staletích probíhalo i mezi Římem a Konstantinopolí. Rozdíly mezi řeckovýchodním a latinskozápadním pojetí politiky, kultury a náboženství vedly k napětí,

⁶ Např. 1Kor 11.

⁷ FILIPI, P. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 45-46. FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 68-71.

keré vyvrcholilo v roce 1054.⁸ Nejčastěji zmiňovaným náboženským důvodem je spor o tzv. filioque,⁹ avšak důvodů bylo mnohem více,¹⁰ jak uvádí i církevní historik *August Franzen*, když musí „konstatovat, že šlo z velké části o tragické nedorozumění, o lidské selhání a o disciplinární otázky a že spor o filioque nebyl ústřední“.¹¹ A i když roztržka z roku 1054 rozdělila křesťanstvo ve dvě, přesto si křesťané Východu i Západu zachovali společnou víru, liturgii se sedmi svátostmi a hierarchickou strukturu s apoštolskou poslušností. Neshody panují v otázce uznání papežského primátu.¹²

Oproti dlouhému procesu rozdělení křesťanstva na katolíky a pravoslavné, byla událost reformace poměrně rychlou záležitostí. Jejím myšlenkovým jádrem byla snaha po reformě. Tuto situaci výstižně komentuje *Neuner* – „Byli to v neposlední řadě světcí, kteří tuto církev již před reformací volali k reformě; a byli to často velmi nesvatí reprezentanti

⁸ Poslední kapkou do poháru plného napětí byl zásah papeže Lva IX. do jurisdikční oblasti konstantinopolského patriarchy Kerullaria v jižní Itálii. Odvetnými akcemi – zavíráním latinských kostelů v Konstantinopoli nebo kritikou užívání nekvašeného chleba Kerullarios vyhrotil situaci. Tu měli vyřešit papežovi vyslanci, avšak shodu se najít nepodařilo. Naopak, dne 16. července 1054 jeden z vyslanců – kardinál Humbert zveřejnil bulu, kterou Kerullaria exkomunikoval. Dodnes dle *Franzena* však není jasné, zda k tomu měl zplnomocnění. (FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 146-147). Odvetná exkomunikace ze strany patriarchy o čtyři dny později však byla podle *Neunera* formulována tak, že nebyl obviněn papež (Lev IX. v době exkomunikace již nežil) ani celá latinská církev, jen několik konkrétních osob. Původně osobní konflikt tak podle autora postupně přerostl ve spor, do nějž byly vmanipulovány obě církve jako celek. (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 84-85).

⁹ Zatímco na Východě je vycházení Ducha svatého chápáno jako vycházení „od Otce skrze Syna“, na Západě došlo k doplnění tzv. Nicejsko-konstantinopolského vyznání víry o tzv. filioque (i Syna) a vycházení Ducha svatého je tedy chápáno „od Otce i Syna“. (JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, s. 14).

¹⁰ *Peter Neuner* uvádí, že jednou z dalších příčin rozkolu byla skutečnost, že se zhruba od 5. století začali konstantinopolské patriarchové titulovat „ekumenický“ či „univerzální patriarcha“. Toto označení bylo pro Řím z pochopitelných důvodů nepřijatelné, což vedlo k rozporům. (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 20).

¹¹ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 147.

¹² SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 24.

*církve vedení málo duchovními motivy, kteří se reformám uzavřeli.*¹³ Z původně míněné reformy se však díky mnoha okolnostem rozvinula reformace, mající za následek odštěpení další části křesťanů a vznik protestantských církví v průběhu 16. století.¹⁴ Jejich označení je odvozeno od protestního prohlášení podaného na říšském sněmu ve Špýru roku 1529.¹⁵ K významné teologické diferenci mezi katolíky a protestanty došlo především v otázce učení o ospravedlnění. Zatímco katolická církev uznávala váhu dobrého skutku, který spolu s vírou může přispět k ospravedlnění, reformně smýšlející myslitelé nepovažují skutky člověka za zásluhu, jelikož spásy je možno dosáhnout pouze na základě víry.¹⁶

Z podstaty věci pak vyplývá, že protestanty a katolíky nepojí tolik styčných věroučných bodů jako je tomu mezi katolíky a pravoslavnými. Protestantské církve mimo jiné např. nelpí na apoštolské posloupnosti a neznají učitelský úřad, neuznávají papežský primát, odmítají uctívání svatých a Panny Marie, ze svátostí uznávají pouze křest a eucharistii, u které je navíc odmítána transsubstanciace.¹⁷ Uvedené rozdíly jsou však uvedeny pouze obecně, jelikož k nim každá jednotlivá protestantská církev přistupuje velmi individuálně.

Další ztrátu zaznamenala katolická církev v Anglii, kde se za vlády Jindřicha VIII. zrodila anglikánská církev, a to rozhodnutím z roku 1534, kterým byla tato církev vyňata ze svrchovanosti papeže. Anglikánská církev si však zachovala episkopální zřízení, v jehož čele stojí arcibiskup z Canterbury, přičemž formální hlavou církve je panovník. Dochází zde k prolínání prvků katolicismu a protestantismu.¹⁸

¹³ Za tyto světce má Neuner na mysli např. Bernarda z Clairvaux nebo Hildegardu z Bingen. (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 100-101).

¹⁴ Za nejdůležitější osobnosti reformace jmenujme – Martina Luthera, Ulricha Zwingliho či Jana Kalvína.

¹⁵ FILIPI, P. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 111.

¹⁶ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 245-246.

¹⁷ FILIPI, P. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 121. SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 24.

¹⁸ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 228-229.

Avšak církví oddělených do Říma je mnohem více, např. ve 2. polovině 19. století po I. vatikánském koncilu, jenž vyhlásil dogma o papežské neomylnosti, došlo ke vzniku Starokatolické církve. Ke štěpení docházelo ale i na straně reformačních církví.

2.3 První snahy o jednotu křesťanstva za účasti katolické církve

Rozkol z roku 1054 byl, jak uvádí *Neuner*, dovršen v roce 1204, kdy byla v rámci čtvrté křížové výpravy dobyta Konstantinopol a až do roku 1261 zde bylo zřízeno latinské císařství.¹⁹ Opětovné získání města bylo zásluhou císaře Michaela VIII. Palaiologose, který zejména z politických důvodů usiloval o spojení s papežem a o církevní unii. Na koncilu svolaném do Lyonu roku 1274 se skutečně podařilo uzavřít unii (jejíž součástí bylo např. uznání papežského primátu), která však neměla dlouhého trvání a v konečném důsledku propast mezi církvemi spíše zvětšila, než zmenšila.²⁰

Snahy o sjednocení ze strany pravoslavného Východu i přesto přetrvávaly a vhodným k uzavření skutečné unie se jevil ferrarsko-florentský koncil²¹ konaný v letech 1438-1439 nejen za přítomnosti západních biskupů, ale i cařihradského patriarchy Josefa, arcibiskupů efezského, nicejského a kyjevského a dále zástupců patriarchů

¹⁹ Tato neblahá zkušenost se západními křesťany ovlivňovala podle *Neunera* vztahy mezi Východem a Západem až do 20. století. (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 85-86). V roce 2004 uplynulo 800 let od dobytí Konstantinopole a při této příležitosti přijal patriarcha Bartoloměj I. omluvu od papeže Jana Pavla II. za útok na město. (Patriarch accepts Pope's apology. *In Communion* [online]. 24. 10. 2004 [cit. 1. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.incommunion.org/2004/10/24/news-issue-33/>).

²⁰ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 85-86.

²¹ Koncil byl nicméně zahájen již v roce 1431 v Basileji, následně přesídlil v roce 1437 do Ferrary, od roku 1439 pokračoval ve Florencii a v roce 1443 se místem konání koncilu stal Řím.

alexandrijského, antiošského a jeruzalémského. Nejprve došlo ke shodě na dodatku filioque a pak v nauce o papežském primátu. Jak však uvádí *Hubert Jedin*, unie zaštitěná bulou *Laetentur coeli* vyhlášenou dne 6. července 1439 opět neměla dlouhého trvání, zejména kvůli pádu Konstantinopole do rukou Turků.²²

Mimo unii s pravoslavným projevila na tomto koncilu katolická církev rovněž zájem o unii s důležitými starobylými východními církvemi – Arménskou apoštolskou církví a Koptskou pravoslavnou církví. Unijní dokumenty, jak upozorňuje *Neuner*, byly těmto církvím vnuceny, aniž by měly skutečný dopad v praktickém životě všech zúčastněných.²³

Snahy o uniatství katolické církve a starobylých východních církví pokračují i v 15. – 19. století. Za uznání papežského primátu a dogmatické neomylnosti je těmto církvím ponecháno právo na vlastní liturgii, ritus a zároveň zajištěna jistá ochrana před vnějšími vlivy. Církev do těchto unii vstupovaly většinou jen částečně, proto vznikla např. církev řeckokatolická, katolická církev arménská, koptská, syrská či etiopská, přičemž zůstaly zachovány i původní z těchto církví.²⁴

Avšak historie zaznamenala rovněž snahy o jednotu mezi katolíky a protestanty. Můžeme sem zařadit Augsburský říšský sněm z roku 1530, na kterém byla císaři Karlu V. předložena tzv. Augsburská konfese. Její autor Filip Melancton chtěl smířlivým tónem vyjádřit skutečnost, že se Lutherova nauka neodchýlila od učení Písma a katolické církve. A i když byly obě strany ochotné k ústupkům, k dohodě nedošlo.²⁵

Posledním pokusem byl rozhovor o náboženství v Řezně roku 1541, na kterém se sice podařilo odsouhlasit formuli o ospravedlnění,

²² JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, s. 57-60.

²³ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 88.

²⁴ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 484.

²⁵ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 209-211.

avšak dohoda ztroskotala na rozdílných pojetích obou církví a na tom, že protestanté odmítli nauku o transsubstanciaci v eucharistii. *Jedin* k tomu dodává: „Z ptačí perspektivy dějin se lehce řekne, že se v Řezně pokoušeli o nemožné, ale nebyla jednota církve tak vysokou hodnotou, vůle Kristova, aby jeho učedníci byli jedno, tak přísně závazná, že se musela vyčerpat každá, i poslední možnost?“²⁶

²⁶ JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, s. 66.

3 DĚJINY EKUMENICKÉHO HNUTÍ

Pavel Filipi ve své knize *Církev a církve* uvádí, že první skutečně ekumenické aktivity můžeme vysledovat v letech 1750-1850. V té době se v Evropě a v Americe začínají tvořit první obrodná hnutí, pro které je typický nadkonfesijní a nadnárodní charakter.²⁷ Výsledkem této činnosti bylo založení **Evangelické aliance** v Londýně v srpnu 1846. Jejími členy byli jednotliví křesťané, nikoliv celá církevní společenství. Snahy této organizace se nesly ve jménu mezinárodnosti a svobody vyznání, přičemž při skončení její zakládající konference poděkoval francouzský kněz *Adolphe Monod* anglickým hostitelům za „*ducha vpravdě ekumenického a myslel tím jednak pokojnou a přátelskou spolupráci křesťanů různých vyznání, kterou právě zažil, jednak vědomí, že již všichni náležejí k jedné, po celém světě rozšířené církvi Ježíše Krista*“.²⁸ Toto prohlášení je historiky často zdůrazňováno, neboť takto pojatý ekumenismus, zaměřený především na irénické interkonfesijní vztahy, nakonec převládl.

Snaha o jednotu či alespoň spolupráci mezi křesťany souvisela s „vývozem“ tohoto náboženství v rámci celosvětových misijních aktivit.²⁹ Konfesijní vyhraněnost totiž vedla v misijních oblastech k zakládání jednotlivých církví, mezi kterými nezdědka docházelo ke sporům a

²⁷ K těmto snahám např. patří založení osady Ochranov na německém území v roce 1722 Mikulášem Ludvíkem hrabětem ze Zinzendorfu, který byl přesvědčen o tom, že různé konfese znamenají jen formu Boží výchovy a prosazoval myšlenku jednoty bez ohledu na vyznání, národnost či rasu. Ochranov přijal i mnohé pronásledované členy Jednoty bratrské. (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 21. Stručná historie Jednoty bratrské. In: *Obnovená jednota bratrská* [online]. ©2012 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.jednotabratska.cz/index.php?clanek=43>).

²⁸ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 22.

²⁹ *Filipi* připomíná i názory *Ruth Rouseové* a *St. Ch. Neilla*, pro něž bylo prvním impulsem budoucích ekumenických aktivit reformační hnutí vznikající v Evropě od počátku 16. století, jelikož se na jednom území začalo vyskytovat více církví, kterým nebylo umožněno slavit společně eucharistii. (FILIPÍ, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 123, 125).

k proselytismu. Situace se stává neudržitelnou, a proto se ve 2. polovině 19. století objevuje organizované úsilí o kooperaci v misijní strategii. Misionáři z jednotlivých zemí se scházejí nejprve v rámci jednotlivých misijních společností, jako např. v roce 1854 v Londýně a v New Yorku nebo roku 1860 v Liverpoolu. V roce 1878 se pak v Londýně koná první mezinárodní konference. Po ní následují další – v roce 1888 opět v Londýně a v roce 1900 v New Yorku. *Filipi* k nim píše: „*Konference přispěly svým dílem i k upevnění představy o blahodárném vlivu expanze křesťanské civilizace protestantského typu na zámořské oblasti.*“³⁰ Neuner uvádí, že newyorské shromáždění bylo nazváno „Ekumenickou misijní konferencí“ a spočívalo především v přerozdělení misijních oblastí celého světa mezi jednotlivé církve tak, aby si nekonkurovaly. Tato snaha pak byla označena přívěskem „ekumenická“.³¹

Za skutečný počátek ekumenického hnutí je považována světová misijní konference v Edinburghu v roce 1910. Ty předchozí předčila svou organizovaností a připraveností. Účastnit se jí směly pouze protestantské církve, katolíkům byl vstup odepřen. Pojetí konference bylo v dnešním slova smyslu víceméně organizační – jak nejlépe sjednotit vnější postup při šíření evangelia, aby jeho dopad byl co nejhlubší a nejširší. Věřoučné otázky se pro svou problematičnost raději neprojednávaly.³² Prezidentem byl zvolen **John R. Mott (1865-1955)**, spoluzakladatel křesťanských studentských organizací a pozdější nositel Nobelovy ceny za mír z roku 1946. Tajemníkem se stal Joseph H. Oldham.³³

³⁰ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 127.

³¹ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 21.

³² FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 128-129.

³³ John R. Mott – Biography. *Nobelprize.org* [online]. ©1946 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1946/mott-bio.html. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 41.

Tato konference byla podle *Filipho* prodchnuta optimismem ze síly a možností evangelizace, která může být světu nápomocna v cestě za modernizací. Nepřímo tak vlastně spojila křesťanství s pokrokem, který v té době probíhal v zámořských oblastech.³⁴ *Neuner* však tolik optimismu nesdílí, jelikož anglikánští účastníci nepovažovali konferenci za dostatečně ekumenickou z toho důvodu, že se jí neúčastnili římsští katolíci ani zástupci pravoslaví. Rovněž uvádí, že aby se vůbec mohla konat, byly z projednávání předem vyloučeny sporné otázky věrouky a řádu.³⁵ Nutno však podotknout, že se jednalo v podstatě o zakládající konferenci, která měla za úkol především navázat bližší kontakty mezi účastníky a stanovit budoucí společný postup, a jistě by nebylo ku prospěchu věci ihned v úvodu projednávat ožehavá témata.

3.1 Tři proudy ekumenismu

3.1.1 Mezinárodní misijní rada

Edinburghská konference však také znamenala rozštěpení dalších ekumenických snah. Jeden směr představuje vytvoření edinburghského řídicího výboru pod vedením Motta a Oldhama, z něhož po 1. světové válce na konferenci v Lake Mohonk v roce 1921 vznikla **Mezinárodní misijní rada** (International Missionary Council).³⁶ I díky jejímu přispění vznikla v roce 1948 Světová rada církví, do níž se pak v roce 1961 Mezinárodní misijní rada včlenila.³⁷

³⁴ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 130.

³⁵ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 22.

³⁶ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 130.

³⁷ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 42.

3.1.2 Hnutí pro praktické křesťanství

Druhý směr představuje **Hnutí pro praktické křesťanství** (Life and Work). Inspirovalo se švédským protestantským teologem **Nathanem Söderblomem (1866-1931)**, který zastával názor, že skutečnou jednotu církve nezajistí jednota věroučná či dogmatická. Odmítnul teorii a zcela v souladu s názvem hnutí spatřoval ekumenismus v životě a v práci, tedy ve smyslu aktivní spolupráce na praktických a sociálních úkolech.³⁸

První konference pod vedením Söderbloma proběhla v roce 1917 v Uppsale. K oficiálnímu založení Hnutí pro praktické křesťanství došlo až na setkání v roce 1919 v Oud Wassenaar v Nizozemí. Namísto edinburghského optimismu z budoucnosti převažovalo na tomto setkání zklamání z právě prožitých hrůz světové války a z neschopnosti církve podobným krizím zabránit.³⁹ O to víc sílilo volání po mezicírkevní sociální spolupráci a snaze udržet mír, což vedlo tentýž rok Söderbloma k vytvoření plánu, na jehož základě měla vzniknout Světová rada církví, jakožto duchovní záštita nad veškerým křesťanstvem.⁴⁰

První mezinárodní konference Hnutí pro praktické křesťanství se konala v roce 1925 ve Stockholmu, opět za neúčasti katolických zástupců, neboť katolická církev pozvání odmítla. O tři roky později vydal papež Pius XI. encykliku *Mortalium animos*,⁴¹ která dostatečně vyjadřovala vztah Říma k ekumenickému hnutí těmito slovy: „*Katolíci rozhodně nemohou schvalovat takové pokusy, které vycházejí z bludné nauky, podle níž všechna náboženství jsou více méně stejně chvályhodná a dobrá, poněvadž prý jen různými způsoby vyjadřují všem společné cítění, které nás povznáší k Bohu a vede k uznání jeho nejvyšší svrchovanosti. Přívrženci takové teorie však nejsou jen obětí klamu a*

³⁸ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 23.

³⁹ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 131-132.

⁴⁰ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 47.

⁴¹ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 139.

omylu, ale odmítají také pravé náboženství, falšují jeho pojem a propadají bezděčně naturalismu a ateismu.⁴²

Sympatie však nacházelo toto hnutí u pravoslavných církví či u církve anglikánské. Na stockholmskou konferenci vyslaly jednotlivé církve své oficiálně jmenované delegáty, a jak zdůrazňuje *Neuner*, od této chvíle se interkonfesijní vztahy přenesly z úrovně jednotlivců na oficiální církve.⁴³

Významná konference Hnutí pro praktické křesťanství se konala v roce 1937 v Oxfordu. Kriticky reagovala na soudobou evropskou politickou situaci ovlivněnou nacionalismem. Kromě již tradičně nezastoupených katolíků se jí neúčastnili ani zástupci německých protestantských církví. Naproti tomu setkání zaznamenalo účast třiceti zástupců mimoevropských církví.⁴⁴ *Neuner* v souvislosti s touto konferencí zdůrazňuje konečný vývoj v chápání pojmu ekumenický, a to ve smyslu vědomí jednoty mezi církvemi, přičemž „*tato jednota se zakládá na jednotě v Kristu*“.⁴⁵ Tento postoj pak přejala Světová rada církví.

3.1.3 Hnutí pro víru a řád

Třetí odnoží edinburghské konference se stalo ***Hnutí pro víru a řád*** (Faith and Order). Myšlenkovým zakladatelem se stal nejen filipínský biskup ***Charles Brent (1862-1929)***, který už na setkání ve zmiňovaném Edinburghu v roce 1910 tvrdil, že jakákoliv jednota církví bude nestálá, pokud nebude stát na jednotě víry a jednotě církevního řádu, ale významnou byla i činnost laika Roberta H. Gardinera.⁴⁶ Světová konference tohoto hnutí se uskutečnila v roce 1927 ve švýcarském

⁴² PIUS XI. *Mortalium animos*. In: *Katolík revue* [online]. [cit. 21. 10. 2012]. Dostupné z: http://katolikrevue.ath.cx/biblioteka/mortalium_animos.htm.

⁴³ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 47-48.

⁴⁴ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 133.

⁴⁵ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 23.

⁴⁶ Tamtéž, s. 43.

Lausanne bez účasti římskokatolické církve. Hlavní projednávané otázky se týkaly např. stupně jednoty ve víře či nutnost tuto jednotnou víru vyjádřit formou kréda. Jednoznačným výstupem tohoto setkání byla snaha po jednotě, přičemž způsoby jejího dosažení zůstaly otevřené. K dalšímu setkání bylo zvoleno v roce 1937 město Edinburgh.⁴⁷

3.2 Vznik Světové rady církví

Tak se tedy ve stejný rok, na tomtéž kontinentu, ve dvou městech vzdálených od sebe 600 km, konaly konference, které si mimo jiné daly za úkol vzájemné propojení. Výsledkem tohoto snažení měla být **Světová rada církví** (World Council of Churches). K jejímu založení však došlo až po 2. světové válce ve dnech 22. srpna – 4. září 1948 v Amsterdamu, přičemž generálním tajemníkem se stal holandský teolog **Visser 't Hooft (1900-1985)**, který získal zkušenosti mimo jiné i jako osobní asistent Johna R. Motta.⁴⁸ Třebaže se ustavujícího shromáždění účastnilo 147 církví, římskokatolická chyběla. Účastnila se až mezinárodní konference pro víru a řád ve švédském Lundu v roce 1952, na které došlo k přechodu od pouhé komparace jednotlivých účastnických církví k obratu pozornosti na christologii. Neuner tento obrat označuje jako „kopernikovský“, neboť „jednotně pochopená christologie umožňuje řešit otázky svátostí, úřadu a bohoslužeb a překonávat rozdíly“.⁴⁹

Konference Světové rady církví (dále jen SRC) v americkém Evanstonu v roce 1954 se římskokatolická a většina pravoslavných církví opět neúčastnily. Ke změnám dochází až na konferenci v roce 1961 v indickém New Delhi, kde se k této organizaci připojuje nejen již

⁴⁷ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 133-134.

⁴⁸ Tamtéž, s. 134. Willem A. Visser 't Hooft. *World Council of Churches* [online]. ©2000 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.wcc-coe.org/wcc/news/press/00/visser-bio.html>.

⁴⁹ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 53-54.

zmiňovaná Mezinárodní misijní rada, ale i pravoslavné církve východní Evropy. A vůbec poprvé se jí účastnilo i pět oficiálních katolických pozorovatelů, což spolu se svoláním II. vatikánského koncilu, jak uvádí *Neuner*, vyvolalo domněnku, že je otázkou času, kdy se římskokatolická církev k SRC připojí.⁵⁰

SRC, jak upozorňuje *Filipi*, se nechtěla stát jakousi „nadcírkví“. Za svůj cíl si stanovila zprostředkování kontaktů mezi jednotlivými církvemi. Rovněž se nehodlala ztotožňovat s jakýmkoliv politickým systémem, čímž dala najevo, že ani věřící v jiných než demokratických státech, jí nejsou lhostejní.⁵¹

Od doby založení prošla SRC mnohými změnami. Jednak se původní počet 147 církví zdvojnásobil a změnila se rovněž i jejich skladba. Převažující evropské protestantské a anglikánské církve byly vystřídány církvemi mimoevropskými, což konečně dokládá i sama organizace na svých webových stránkách: „*Světová rada církví je nejširší a nejobsáhlejší mezi mnoha organizovanými projevy moderního ekumenického hnutí, hnutí, jehož cílem je jednota křesťanů. SRC sdružuje 349 církví, skupin a náboženských společenství ve více než 110 zemích a územích po celém světě, což představuje více než 560 milionů křesťanů včetně většiny světových pravoslavných církví, desítky anglikánských, baptistických, luterských, metodistických a reformovaných církví, stejně jako mnoho sloučených a nezávislých církví. Zatímco většina zakládajících církví SRC pocházela z Evropy a Severní Ameriky, dnes*

⁵⁰ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 55-57.

Dnešní pohled na vstup katolické církve do SRC již neodpovídá původnímu nadšení, neboť, jak uvádí *Skalický*, by se s ohledem na velikost této církve zásadně změnilo po jejím vstupu do SRC poměry v této organizaci, a ne všechny církve by tudíž členství katolické církve akceptovaly. (SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 26).

⁵¹ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 135.

pochází většina členských církví z Afriky, Asie, Karibiku, Latinské Ameriky, ze Středního východu a z Tichomoří.⁵² (Překlad autor).

⁵² The World Council of Churches (WCC) is the broadest and most inclusive among the many organized expressions of the modern ecumenical movement, a movement whose goal is Christian unity. The WCC brings together 349 churches, denominations and church fellowships in more than 110 countries and territories throughout the world, representing over 560 million Christians and including most of the world's Orthodox churches, scores of Anglican, Baptist, Lutheran, Methodist and Reformed churches, as well as many United and Independent churches. While the bulk of the WCC's founding churches were European and North American, today most member churches are in Africa, Asia, the Caribbean, Latin America, the Middle East and the Pacific. (What is the World Council of Churches? *World Council of Churches* [online]. ©2012 [cit. 28. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.oikoumene.org/en/who-are-we.html>).

4 II. Vatikánský koncil z pohledu interkonfesijských vztahů

Z dosud uvedených skutečností vyplývá, že slovo ekumenismus prošlo mnohými změnami. V době svolání II. vatikánského koncilu již nebylo pochyb, co má toto slovo vyjadřovat – touhu po jednotě křesťanů. Jak jsme již z předchozích kapitol mohli zaznamenat, snahy o sblížení spatřujeme nejprve mezi protestantskými církvemi, které nekladly takový důraz na dogmatické otázky, resp. na konfesní tradici.

V době, kdy protestantské církve pilně pracovaly na jednotě a sblížení, setrvala katolická církev v tzv. piánské epoše dějin církve, která, jak uvádí církevní historik *Tomáš Petráček*, trvala od konce 18. století do skončení pontifikátu Pia XII.⁵³ v roce 1958. Charakteristickou pro ni byla všeobecná odmítavost vůči moderní společnosti.⁵⁴

Setkání se světem se v průběhu tohoto období odehrávalo především formou konfrontace, o čemž svědčí např. i proslulý *Syllabus*, jež byl doplňkem encykliky *Quanta cura* vydané Piem IX.⁵⁵ v prosinci 1864.⁵⁶ V Syllabu papež vyjmenoval a odsoudil tzv. bludy tehdejší doby a vyjádřil se odmítavě i ke svobodě víry a rovnosti vyznání.⁵⁷ Názorovou kontinuitu s vydanými listinami dosvědčil i papežem konaný I. vatikánský koncil.

⁵³ Pontifikát Pia XII. je datován lety 1939-1958.

⁵⁴ PETRÁČEK, T. Druhý vatikánský koncil – náčrt předběžné bilance. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 10. 10. 2012 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/153/017473.pdf>.

⁵⁵ Období pontifikátu Pia IX. spadá do let 1846-1878.

⁵⁶ RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství*, s. 624.

⁵⁷ Syllabus Pia IX. In: *Vendée* [online]. 11. 3. 2010 [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: http://www.vendee.cz/texty/syllabus_p12.html.

Menší výjimkou v zavedeném kurzu byla osobnost papeže Lva XIII.⁵⁸ Díky jeho smířlivějším postojům se katolická církev vymaňuje z kulturní a politické izolace. A ačkoliv jeho vyjádření ke znovusjednocení křesťanstva stále vyznívalo ve smyslu návratu nekatolíků do lůna katolické církve, přesto lze jeho postoj charakterizovat jako předzvěst ekumenismu v katolické církvi.⁵⁹ I on však zůstával na pozicích antimodernismu, což vyplývá z jeho encykliky *Providentissimus Deus*.⁶⁰

Pontifikát jeho nástupce Pia X.⁶¹ můžeme označit za vrchol odporu vůči postupujícímu modernismu ve společnosti. Dokladem tohoto postoje je encyklika z roku 1907 *Pascendi Dominici gregis* nebo od roku 1910 povinná tzv. antimodernistická přísaha zavedená pro kněží dekretem *Sacrorum antistitum*.⁶²

Ačkoliv následovníci Pia X. nadále zachovávali odmítavý kurz vůči modernismu a ekumenismu, čehož důkazem je již zmíněná encyklika Pia XI.⁶³ *Mortalium animos*, nelze zamlčet, že např. v otázce vztahů k pravoslavné církvi dochází ke změnám. V encyklice nazvané *Rerum Orientalium* z 8. září 1928 tentýž pontifik konstatoval, že vinu na rozkolu nesou obě strany.⁶⁴

Až pontifikát Pia XII.⁶⁵ předznamenal změnu v náhledu na nekatolický ekumenismus. V instrukci *De motione oecumenica* z 20. března 1949 přiznal působení Ducha sv. v ekumenickém hnutí a uznal jeho důležitost i pro katolickou církev. Pius XII. má rovněž zásluhu

⁵⁸ Lev XIII. Byl papežem v letech 1878-1903.

⁵⁹ POSPÍŠIL, C. V. Úvod. In: LEV XIII. *Divinum Illud Munus*, s. 7-8. Dostupné z: http://cchma.cz/docs/Divinum_illud_munus.pdf.

⁶⁰ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 379.

⁶¹ Pius X. usedl na Petrův stolec roku 1903 a zemřel roku 1914.

⁶² RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství*, s. 637.

⁶³ Pius XI. byl papežem v letech 1922-1939.

⁶⁴ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 139-141.

⁶⁵ Pontifikát Pia XII. trval od 1939 do 1958.

na tom, že termíny heretik a schizmatik byly nahrazeny výrazem „odloučení bratři“, kterým přiznal možnost dojít spásy v Kristu.⁶⁶

4.1 Papežové se mění

Volba Angela Giuseppe Roncalliho papežem⁶⁷, který si za své jméno vybral **Jan XXIII. (1881-1963)**, znamenala pro mnohé kardinály přechodné časové období, během něhož měl být nalezen důstojný nástupce právě zemřelého Pia XII.⁶⁸ Jak totiž uvádí německý teolog *O. H. Pesch* v knize *Druhý vatikánský koncil 1962-1965, „větší protiklad oproti Piovi XII. si nebylo možno představit“*.⁶⁹ Nový papež pojal svůj úřad v mnoha ohledech jinak, než jeho nejbližší předchůdci. *Petráček* tyto změny popsal tak, že se papežové dosud chovali jako „vládci a imperátoři“, ale Jan XXIII. a následně i jeho nástupci začali „vystupovat jako pastýři“.⁷⁰

Zdá se, že nového papeže ne všichni kardinálové zcela přesně odhadli. Krátce po svém zvolení dal totiž všem na srozuměnou, že se přechodným papežem rozhodně necítí. Již tři měsíce po svém zvolení oznamuje úmysl konat II. vatikánský koncil. Jak uvádí *Petráček*, nebyla idea koncilu zcela novou. Uvažoval o něm už i Janův předchůdce.⁷¹ „Četba přípravných materiálů však i Piovi XII. dosti brzo ukázala nemalé těžkosti, s nimiž bylo nutno počítat, takže na uskutečnění plánu dále nepracoval.“⁷²

⁶⁶ LANG, A., NĚMEC, D., ŠTAMPACH, O. I. *Církev: Sloup a opora pravdy*, s. 222.

⁶⁷ Ke zvolení došlo dne 28. října 1958.

⁶⁸ LORIT, S. C. *Vypravování o životě papeže Jana*, s. 158-159.

⁶⁹ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 48.

⁷⁰ PETRÁČEK, T. Druhý vatikánský koncil – náčrt předběžné bilance. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 10. 10. 2012 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/153/017473.pdf>.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 51.

Avšak Jan XXIII. se odradit nenechal, a tak byl dne 11. října 1962 zahájen II. vatikánský, v pořadí již 21. ekumenický koncil katolické církve (viz Příloha č. 1). I přes původní ne zcela jasný důvod konání, bylo v průběhu příprav stanoveno, že koncil by měl provést náboženskou obnovu církve, zahájit dialog s moderním světem, tzv. *aggiornamento*,⁷³ a připravit půdu pro budoucí jednotu křesťanstva. Tento úkol, svou pozorností zaměřený nejen na samotnou katolickou církev, ale i na ostatní křesťanské konfese a posléze i ostatní světová náboženství, procházel v době před zahájením koncilu, ale i v jeho průběhu mnohými změnami.

Papežova snaha zahrnout do úkolů plánovaného koncilu hledání společné řeči s „odloučenými bratry“ vychází z jeho zkušeností z minulých let, neboť v rámci svého kněžského úřadu působil jako apoštolský vizitátor v Bulharsku a apoštolský delegát v Turecku a v Řecku. V rámci těchto úřadů se budoucí papež měl možnost seznámit s pravoslavným světem.⁷⁴ Na tuto skutečnost upozorňuje i profesor *Karel Skalický*, který ve svém spisku *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu* uvádí, že „v těchto

⁷³ Břetislav Horyna ve výkladovém slovníku nazvaném *Judaismus, křesťanství, islám* uvádí, že podstatou *aggiornamento* bylo „*přizpůsobení církve soudobému světu, které ovšem vychází ze změny myšlení o světě a o postavení církve v něm*“. Tato reforma je, jak dále uvádí, tak významná, že ji srovnává např. s konstantinovským obratem nebo s reformací. Ke konci 20. století však dochází v církvi spíše k návratu k původnímu smýšlení a snahou přizpůsobit svět církvi, což se projevilo např. v otázkách plánovaného rodičovství, v opatřeních k zabránění šíření AIDS a mnoha dalších. (PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 223).

⁷⁴ L'OSSERVATORE ROMANO. Pope John XXIII. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 6. 9. 2000 [cit. 9. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_20000903_john-xxiii_en.html.

Německý teolog *Pesch* však připomíná, že na papežovy názory ohledně konání koncilu měly významný vliv i dvě knihy, a to jednak kniha kardinála *Lorenze Jaegera* nazvaná *Ekumenický koncil, církev a křesťanstvo*, a rovněž kniha s názvem *Koncil a znovusjednocení – Obnova jako volání po jednotě* z pera *Hanse Künga*, jehož požadavky byly z velké části do koncilních textů zapracovány. (PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 62-63).

stycích projevil velkou úctu a pochopení k ostatním církvím“,⁷⁵ za což, jak uvádí i ostatní autoři, si vysloužil mnohé uznání.⁷⁶

4.2 Koncilní přípravy

Již od počátku svého pontifikátu usiloval Jan XXIII. o navrácení odloučených křesťanů do „společného otcovského domu“ chápaného nikoliv jako domu cizího, ale vlastního.⁷⁷ Tuto myšlenku zdůraznil i při ohlášení koncilu a reakce na ni byly různé. Skalický píše, že pravoslavné ale i protestantské církve papežovo ohlášení ekumenického sněmu pochopily tak, že sněm bude otevřen všem nekatolíkům a církevním společenstvím ke společnému jednání o sjednocení. Papež však posléze své vyjádření upřesnil a vymezil v tom směru, že se bude jednat o tradiční katolický koncil podle kodexu kanonického práva s účastí všech biskupů katolického světa a že sněm by měl přispět ke sjednocení spíše nepřímou.⁷⁸

Ve své první encyklice, vydané 29. června 1959, nastiňuje papež svou vizi koncilu takto: „*Hluboká naděje Nás vede k tomu, abychom zveřejnili svůj záměr, uspořádat ekumenický koncil. Biskupové ze všech koutů světa se zde sejdou, aby mohli diskutovat o vážných náboženských tématech. Budou se především věnovat šíření katolické víry, obnovení morálky mezi křesťany a náležitému přizpůsobení církevní kázně potřebám a podmínkám dnešní doby. (...) Jsme si již vědomi, k Naší velké radosti, že některá ze společenství, která jsou oddělena od Petrova stolce, projevila již dříve sympatie katolické víře a jejímu učení. Projevují rovněž respekt k Apoštolskému stolci a úctu, která je den ze dne větší, tak jako láska k pravdě, která překoná dřívější nedorozumění. (...) Obracíme*

⁷⁵ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 15.

⁷⁶ Jeho nekonfliktnost oceňovala nejen samotná pravoslavná církev, ale velmi se v jistém smyslu „hodila“ i církvi katolické. Srov. HÜNERMANN, W. *Farář světa: Život Jana XXIII.*, s. 162 a LORIT, S. C. *Vypravování o životě papeže Jana*, s. 103-108.

⁷⁷ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 15.

⁷⁸ Tamtéž, s. 20-28.

*se proto nyní na všechny, kdo jsou odděleni od Apoštolského stolce. (...) Smíme vás, v hlubokém očekávání, nazývat jako syny a bratry? Můžeme doufat, s otcovskou láskou, ve váš návrat?*⁷⁹ (Překlad autor).

A protože se problematika interkonfesijních vztahů neustále vyvíjela, jejím dalším významným mezníkem byl 5. červen 1960, kdy došlo k založení **Sekretariátu pro jednotu křesťanů**. Za předsedajícího kardinála určil papež německého jezuitu Augustina Beu,⁸⁰ již dříve aktivního v oblasti mezináboženských vztahů. Úkolem tohoto sekretariátu bylo jednak informovat nekatolické křesťany o průběhu koncilních příprav a dále napomáhat k dosažení všeobecné jednoty mezi křesťany.⁸¹

Významnou historickou událostí, dosvědčující změnu klimatu v mezináboženských vztazích, byla v prosinci 1960 konaná cesta anglikánského arcibiskupa z Canterbury, anglického primase dr. Geoffrey Francis Fischera do Jeruzaléma a Istanbulu, kde navštívil vrcholné představitele pravoslaví a církví Blízkého východu, ale především jeho návštěva ve Vatikánu. Jeho setkání s papežem Janem XXIII. a

⁷⁹ This fond hope compelled Us to make public Our intention to hold an Ecumenical Council. Bishops from every part of the world will gather there to discuss serious religious topics. They will consider, in particular, the growth of the Catholic faith, the restoration of sound morals among the Christian flock, and appropriate adaptation of Church discipline to the needs and conditions of our times. (...) We are already aware, to Our great joy, that in many of the communities that are separated from the See of Blessed Peter have recently shown some inclination toward the Catholic faith and its teachings. They have manifested a high regard for this Apostolic See and an esteem which grows greater from day to day as devotion to truth overcomes earlier misconceptions. (...) We address Ourselves now to all of you who are separated from this Apostolic See. (...) May We, in fond anticipation, address you as sons and brethren? May We hope with a father's love for your return? (POPE JOHN XXIII. Ad Petri cathedram. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 29. 6. 1959 [cit. 22. 11. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_29061959_ad-petri_en.html).

⁸⁰ Po Augustinu Beovi následovali v předsednictví kardinálové Willebrands, Cassidy, Kasper a od 1. července 2010 je předsedou arcibiskup Kurt Koch. (50 let Papežské rady pro jednotu křesťanů. *Rádio Vaticana* [online]. 9. 11. 2010 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=13630>).

⁸¹ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 36-37.

s kardinálem Beou značně podpořilo pozitivní vývoj ve vztazích mezi katolickou a anglikánskou církví.⁸²

Fisherovu cestu pak kopíroval moskevský patriarcha Alexij. Jelikož se tyto události odehrávaly v době probíhající studené války, byl v jeho cestě z mnohých stran spatřován politický účel, kterým by Moskva mohla zabránit sblížení pravoslavných církví s církvemi Západu.⁸³ Na shromáždění SRC v prosinci 1961 v New Delhi moskevský patriarchát potvrdil, že proti samotné katolické církvi výhrady nechová; nesouhlasí však s politickou činností Vatikánu, která je často namířena proti Sovětskému svazu.⁸⁴

Tato skutečnost dokládá, že interkonfesijní vztahy nebyly ovlivňovány jen věroučnými a organizačními záležitostmi jednotlivých církví, ale vstupovala do nich i světová politická nálada, o čemž se všichni zúčastnění přesvědčili i v průběhu konání koncilu.

Jak jsme mohli vidět, problematika „míry ekumenismu“ na koncilu byla vyřešena. Koncil byl pojat jako vnitřní záležitost katolické církve, avšak jedním z jeho úkolů bylo přispět k obnově jednoty mezi křesťany. S ohledem na tento vytyčený cíl rozhodl papež Jan XXIII. o tom, že je nutno umožnit sledovat „odloučeným bratřím“ přípravné práce i průběh koncilu zblízka. K naplnění této myšlenky byl určen Sekretariát pro jednotu křesťanů, který převzal organizační práce plně do svých rukou. Jeho zástupce mons. Johannes Willebrands osobně navštívil představitele pravoslavných, protestantských i anglikánských církví, aby projednal možnosti a podmínky, za jakých budou zástupci jednotlivých církví vysláni jako pozorovatelé do Vatikánu.⁸⁵

Skutečnost, že vývoj předkoncilních jednání nebyl jednoduchý, zmínil i papež v projevu při zahájení koncilu slovy: „*Tři roky intenzivní*

⁸² SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 40-47.

⁸³ Tamtéž, s. 48-49.

⁸⁴ Tamtéž, s. 53.

⁸⁵ Tamtéž, s. 58.

*přípravy zahájily širší a hlubší proces učení a tázání na současné podmínky víry, náboženské praxe, na životaschopnost křesťanství vůbec a katolicismu zvláště.*⁸⁶

4.3 Průběh koncilu

V den zahájení koncilu – 11. října 1962 (viz Příloha č. 2), se na přípravě dokumentů, jež měly být na koncilu projednávány, podílelo celkem devět přípravných komisí spolu s desátou, tzv. ústřední komisí. Jak však upozorňuje *Pesch*, tyto komise byly pod značným vlivem konzervativních kuriálních úřadů, „*tedy těch, kteří koncil vůbec nevíkali a kteří byli v podezření, potvrzovaném mnoha indiciemi, že chtějí koncil oddálit a pokud možno mu zcela zabránit po papežově smrti, již bylo možno v dohledné době očekávat.*“⁸⁷ Prozřetelným rozhodnutím papeže Jana XXIII. došlo k založení již zmiňovaného Sekretariátu pro jednotu křesťanů, který nenavazoval na žádný z kuriálních úřadů a nebyl tak ve své činnosti nijak omezován.⁸⁸ *Skalický* uvádí, že papež již krátce po zahájení koncilu – 22. října rozhodl o povýšení Sekretariátu na úroveň komisí s tím, že i on může připravovat dokumenty ke schválení. Zároveň byla jeho činnost rozšířena i o problematiku odloučených východních a západních reformovaných církví. Podle autora toto důležité rozhodnutí naznačilo, že koncil má ambice být skutečně ekumenickým.⁸⁹

O svou pozici však musel Sekretariát neustále „bojovat“, neboť právě již zmíněné konzervativní kuriální kruhy usilovaly o to, aby mu byly odejmuty ekumenické projekty a tím bylo téma ekumenismu na koncilu odsunuto stranou. Ihned po zahájení koncilu ale dostali zástupci kurie na srozuměnou, že progresivní opozice nehodlá ze svých pozic ustoupit.⁹⁰

⁸⁶ Řeč papeže Jana XXIII., zahajující Druhý vatikánský koncil (11. října 1962). In: SCHOOF, T. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?*, s. 375-387.

⁸⁷ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 72.

⁸⁸ Tamtéž, s. 71-74.

⁸⁹ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 70.

⁹⁰ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 93-94, 205.

Americká socioložka *Melissa J. Wilde* ve své knize *A Sociological Analysis of Religious Change* uvádí, že se mohlo zdát, že římská kurie byla v době svolání koncilu na vrcholu, navíc v místě konání koncilu měla kurie své instituce s loajálním personálem a finančním zázemím. Co tedy mohlo způsobit, že byla na sněmu i přes všechny tyto výhody zatlačena do pozadí? Autorka tuto skutečnost vysvětluje tím, že progresivní opozice zastoupená např. biskupy z Latinské Ameriky musela ve své domovině mnohem více usilovat o přízeň věřících, než bylo nutné např. v Itálii či Španělsku, kde měla katolická církev monopol. Tento „boj“ o věřící měl za následek, že tito biskupové museli být mnohem pokrokovější, přičemž dosahování kompromisu bylo přirozenou součástí jejich existence, která byla založena především na kolegiálnosti. Jejich efektivní spolupráce se tedy mohla projevit již krátce po zahájení koncilu a tím předčili římskou kurii, která se mobilizovala mnohem pomaleji. To dle autorky do značné míry rozhodlo o tom, že díky malé skupině progresistů koncil přijal mnohem širší škálu reforem, než jak se na počátku předpokládalo. Jak uvádí *Wilde*, II. vatikánský koncil je dokladem toho, že jednotlivci mohou změnit instituci a tím i historii, především díky své víře a kultuře.⁹¹

V průběhu prvního jednacího období⁹² do děje zasáhla další událost – papež se dozvěděl o své rychle postupující nemoci a uvědomil si, že nedovede koncil ke zdárnému konci. Když 3. června 1963 zemřel, došlo k přerušení koncilu v souladu s kánonem 340 Kodexu kanonického práva.⁹³ Jeho pokračování plánované na 8. září téhož roku bylo značně nejisté. Dne 21. června 1963 však konkláve zvolilo novým papežem kardinála Montiniho, tedy muže, kterého doporučil i sám Jan XXIII. Ihned

⁹¹ MELISSA J. WILDE. Introduction. In: *A Sociological Analysis of Religious Change*. [online]. 8. 7. 2007 [cit. 9. 12. 2012]. Dostupné z: <http://press.princeton.edu/chapters/i8544.html>.

⁹² První jednací období se uskutečnilo od 11. října – 8. prosince 1962.

⁹³ Kánon 340 Kodexu kanonického práva zní: „*Jestliže během obecného sněmu dojde k uvolnění úřadu papeže, sněm se samotným právem přerušuje až do té doby, kdy nový papež nařídí, aby pokračoval, nebo jej rozpustí.*“ (*Kodex kanonického práva*, s. 147).

ve svém prvním projevu ohlásil nově zvolený papež **Pavel VI. (1897-1978)** svůj úmysl pokračovat v koncilu.⁹⁴

Před začátkem druhého jednacího období⁹⁵ provedl mnohé změny – zvýšil počet nekatolických pozorovatelů, založil **Sekretariát pro dialog s nekřesťanskými náboženstvími**, uvedl na sněm představitele katolických laiků aj.⁹⁶ Poprvé se také začala projednávat osnova dekretu O ekumenismu, kterou vypracoval Sekretariát pro jednotu křesťanů. Osnova zahrnovala zásady a způsob provádění katolického ekumenismu, kapitolu o odloučených katolických církvích a rovněž kapitolu o vztahu křesťanů a židů. Jak uvádí *Skalický*, poslední jmenovaná kapitola byla odmítnuta ze strany východních patriarchů z arabských zemí, neboť „*kdyby tato kapitola měla být přijata, způsobila by nemalé obtíže křesťanům žijícím jako menšina v arabských zemích*“.⁹⁷ Podobně ožehavou se stala nakonec i pátá kapitola o náboženské svobodě.⁹⁸

Třetí jednací období⁹⁹ přineslo další změny. Papežova cesta do Svaté země v lednu 1964, kde se setkal s mnohými představiteli východních křesťanských církví, přispěla k tomu, že byli na koncil vysláni i pozorovatelé za cařihradský a alexandrijský patriarchát. Další změnou bylo pozvání žen – posluchaček na koncil.¹⁰⁰

Opět přišla na program, mimo jiné, jednání ohledně náboženské svobody a kapitoly o židech. Ukázalo se, že obzvláště v druhém případě jde nejen o náboženský, ale i politický problém. Původní záměr zněl tak, že oba texty budou vyřazeny z předlohy o ekumenismu a připojeny k ní jen jako dodatky. Několikrát docházelo k jejich změně a úpravám, jelikož

⁹⁴ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 95-96.

⁹⁵ Druhé jednací období začalo nikoliv 8. ale 29. září a trvalo do 4 prosince 1963. Prodlevu 21 dní od původně plánovaného termínu je tedy možno považovat za velmi krátkou.

⁹⁶ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 77.

⁹⁷ Tamtéž, s. 79.

⁹⁸ Tamtéž, s. 83.

⁹⁹ Třetí jednací období se konalo od 14. září do 21. listopadu 1964.

¹⁰⁰ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 88-92.

bylo podáno kolem dvou tisíc doplňujících podání. Bylo žádoucí posoudit každý názor, přičemž výhrady nebylo možno brát na lehkou váhu nebo je odmítat, neboť jak uvádí *Skalický*, na koncilu při hlasování „*nejde jen o dosažení zákonné většiny, ale o pokud možno úplnou jednomyslnost*“.¹⁰¹

Nakonec ke schválení Dekretu o ekumenismu v tomto jednacím období došlo, a to dne 21. listopadu 1964 v poměru 2137 hlasy proti 11.¹⁰² Zamýšlená kapitola o židech však byla přeřazena do Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím a z textu o náboženské svobodě vznikla samostatná deklarace. Oba texty pak byly schváleny v závěrečném, čtvrtém jednacím období.¹⁰³

Předposlední den koncilu – 7. prosince 1965 – došlo ještě jedné významné události v interkonfesijních vztazích.¹⁰⁴ Podnět k této změně iniciovaly pravoslavné církve. Sekretariátu pro jednotu křesťanů navrhly, zda by bylo možné zrušit vzájemné klatby z roku 1054 stojící za rozdělením východních a západních křesťanských církví. Návrh byl, jak uvádí *Skalický*, ze strany katolické církve „*se zájmem přijat a zkoumán jak po stránce historické, tak po stránce současné církevní a ekumenické situace*“.¹⁰⁵ Výše uvedeného dne pak došlo ke zrušení klateb, a to papežem Pavlem VI. spolu se zástupcem cařihradského patriarchy, metropolitou Melitonem ve Vatikánu a v tentýž okamžik se podobná událost odehrála také v Istanbulu za přítomnosti samotného patriarchy Athenagora a zástupce papežského poselstva – kardinála Shehana.¹⁰⁶

¹⁰¹ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 96-113.

¹⁰² Tamtéž, s. 117.

¹⁰³ Čtvrté jednací období probíhalo od 14. září do 8. prosince 1965. První text byl schválen dne 28. října 1965 a druhý dne 7. prosince 1965, tedy těsně před skončením sněmu.

¹⁰⁴ *Pesch* tuto události nazývá „senzací“ (PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 105).

¹⁰⁵ SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*, s. 121.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 120-123.

4.4 Koncilní dokumenty

V průběhu II. vatikánského koncilu bylo schváleno celkem 16 dokumentů ve formě konstitucí, dekretů a deklarácí (viz Příloha č. 3). Ty, jež se přímo věnují interkonfesijním vztahům, jsou: **Dekret o ekumenismu** (Unitatis redintegratio), **Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím** (Nostra aetate), **Deklarace o náboženské svobodě** (Dignitatis humanae) a **Dekret o katolických východních církvích** (Orientalium Ecclesiarum). Nelze však opominout i další dokumenty, které se mezináboženských vztahů rovněž částečně dotýkají: **Věřoučná konstituce o církvi** (Lumen gentium),¹⁰⁷ **Dekret o misijní činnosti církve** (Ad gentes) a **Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě** (Gaudium et spes).

Při hodnocení koncilních textů je potřeba vycházet ze skutečnosti, že se jedná o kompromisní formulace, které je možno vykládat mnoha různými způsoby. A ačkoliv je to mnohdy pro samotné znění textu na škodu, je nutno brát v úvahu již zmiňovanou skutečnost, že koncilu nejde při hlasování o většinu, nýbrž o co největší jednomyslnost.¹⁰⁸

Ještě dříve, že se vyjádříme k Dekretu o ekumenismu, je nutno zmínit pár slov o **Konstituci o církvi**. Ta totiž v 8. článku obsahuje významnou seberelativizaci katolické církve, když uvádí: „*Tato církev (tj. jediná Kristova církev, kterou (...) po svém zmrtvýchvstání (...) Spasitel odevzdal Petrovi (...) a ostatním apoštolům, (...) aby ji šířili – z předchozího textu konstituce doplnil autor), ustavená a uspořádaná na zemi jako společnost, subsistuje (uskutečňuje se) v katolické církvi a je řízena Petrovým nástupcem a biskupy ve společenství s ním. Ovšem i mimo její organismus je mnoho prvků posvěcení a pravdy, které jako dary vlastní Kristově církvi vybízejí ke katolické jednotě.*“¹⁰⁹ Užitím slova

¹⁰⁷ Tato konstituce spolu s *Konstitucí o Božím zjevení* (Dei verbum) jsou jako jediné ze schválených koncilních dokumentů označovány jako dogmatické (věroučné).

¹⁰⁸ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 150-152.

¹⁰⁹ Věřoučná konstituce o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 29-100.

„subsistit in“ namísto „est“ bylo podle *Neunera* i *Pesche* vyjádřeno,¹¹⁰ že Kristova církev není zcela totožná s katolickou církví. Vůbec poprvé v historii katolické církve dochází k relativizaci takového rozsahu podpořené navíc již zmíněným výrokem, že „*i mimo její organismus je mnoho prvků posvěcení a pravdy*“. Podle *Filipiho* tím však mělo být spíše zdůrazněno, že je nepochybné, že Kristova církev v katolické církvi existuje, čímž její členové vyjádřili důvěru, kterou ke své církvi mají.¹¹¹ Podobně se vyslovil i *prof. Miroslav Zedníček*, jehož názor zmiňuje religionista a teolog *Odilo Ivan Štampach* ve svém spisku *Nástin ekumenické teologie*. Podle *Zedníčka* čl. 8 Konstituce o církvi vyjadřuje něco víc, než jen to, že by katolická církev byla jen jakýmsi „*existenčním modelem církve Kristovy*“,¹¹² avšak zároveň nevyklučuje, že by církev Kristova nemohla existovat i v jiných společenstvích. Rozlišujícím faktorem se však stává aktuální účast na Kristově církvi s menší či větší dokonalostí.¹¹³ Podobně uvedenou problematiku vykládá i papež Jan Pavel II. ve své encyklice *Ut unum sint*.¹¹⁴

Konstituce o církvi rovněž zdůrazňuje v čl. 15 vztah katolické církve ke křesťanům nekatolíkům, se kterými je spojena, ačkoliv „*nevyznávají celou víru nebo nezachovávají jednotu společenství pod vedením Petrova nástupce*“. Čl. 16 se dále zmiňuje o lidech, „*kteří nepřijali evangelium*“, ale přesto jsou „*různými způsoby zaměřeni k Božímu lidu*“. Z dalšího textu vyplývá, že jde nejen o židy a muslimy, ale i o ateisty, neboť ani jim není spása odepřena, protože „*cokoliv je u nich dobré a pravdivé, považuje církev za přípravu na evangelium*“.¹¹⁵

Konstituce o církvi se tak stává jakýmsi teoretickým základem pro **Dekret o ekumenismu**, který je zaměřen na praktické „*katolické zásady o*

¹¹⁰ Srov. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 146-147. PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 212-216.

¹¹¹ FILIPI, P. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 62.

¹¹² ŠTAMPACH, O. I. *Nástin ekumenické teologie*, s. 9.

¹¹³ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁴ Viz čl. 10-14 uvedené encykliky.

¹¹⁵ Věřoučná konstituce o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 29-100.

ekumenismu“.¹¹⁶ Tyto zásady jsou blíže popsány ve 2. kapitole a spočívají především v duchovním ekumenismu zahrnujícímu „*obrácení srdce*“, tedy ve „*vnitřním obrácení*“, „*v upřímném sebezáporu, pokoře, vlídné službě a bratrské velkodušnosti vůči druhým*“ (čl. 7); patří sem ale i svatost života v souladu s evangeliem a společná modlitba za jednotu křesťanů, u které je při zvláštních příležitostech „*přímo žádoucí, aby se katolíci spojili v modlitbě s odloučenými bratry*“ (čl. 8). Dekret rovněž v čl. 9 nabádá ke studiu „*ducha odloučených bratří*“, avšak zdůrazňuje, že k projednání teologických otázek je nutný dialog, ve kterém „*každý jedná s druhým jako rovný s rovným*“ a jehož serióznost zajistí přítomnost skutečných odborníků. V následujícím článku se zdůrazňuje, že katolická víra má být vykládána tak, aby byla srozumitelná odloučeným bratřím, přičemž čl. 12 hovoří o již zahájených ekumenických aktivitách „*u mnoha národů*“, ke kterým se katolická církev hodlá připojit.¹¹⁷

Jelikož, jak jsme již dříve uvedli, byla z Dekretu o ekumenismu vyjmuta kapitola o židech a o náboženské svobodě, zůstal tématem poslední 3. kapitole vztah k církvím a církevním společnostem odděleným od Římského apoštolského stolce. Nejsou tím myšleny jen církve pravoslavné a protestantské, ale i reformační a jiné nekatolické církve. Mnoho z nich se však označení církev vyhýbá, proto bylo na návrh kardinála Königa v dokumentu zvoleno souhrnné označení „*církve a církevní společnosti*“.¹¹⁸

Právě s vědomím značné rozdílnosti a rozmanitosti všech věřících, vyjádřil v závěrečném slovu papež Pavel VI. velikost a obtížnost stanovených úkolů ekumenického snažení, avšak se zdůrazněním důvěry a naděje do budoucna: „*Dále koncil prohlašuje, že si je vědom toho, že tento svatý záměr – znovu usmířit všechny křesťany v jednotě jedné a jediné Kristovy církve – přesahuje lidské síly a schopnosti. Proto zcela*

¹¹⁶ Dekret o ekumenismu. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 433-457.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 433-457.

¹¹⁸ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 225-229.

skládá svou naději v Kristovu modlitbu za církev, v lásku Otce k nám a v sílu Ducha svatého.¹¹⁹

Dekret o katolických východních církvích pojednává o církvích ve společenství s Apoštolským stolcem v Římě, tzv. uniatských církvích. Odůvodnění vydání tohoto Dekretu můžeme najít v předmluvě, ze které rovněž vyplývá vyjádření úcty k těmto církvím, neboť se „*honosí úctyhodnou starobylostí a vyzařuje z nich apoštolská tradice zprostředkovaná církevními otci*“. Tyto církve jsou chápány jako „*živí svědkové*“ starobylé tradice.¹²⁰

Karl Rahner, jeden z nejvlivnějších teologů II. vatikánského koncilu, ve svém úvodu k Dekretu o katolických východních církvích uvádí, že postavení uniatských církví nebylo a není jednoduché. Ze strany Říma často docházelo ke snaze měnit jejich zachovávané dědictví a ze strany pravoslavných církví jsou mnohde chápány jako konkurence.¹²¹ Jeho slova potvrzuje i mnich kláštera Svatého Zmrtvýchvstání, řeckokatolické komunity v eparchii sv. Jiří v Cantonu v Ohio – *Maximos Davies*, který vnímá napjatý postoj protestantských církví k uniatským církvím. Toto napětí, podle něj, vypovídá i o tom, že protestantské církve nejsou nakloněny skutečnému sjednocení s římskokatolickou církví, neboť vzájemné odlišnosti nelze překonat, což potvrzuje výrokem, že v postoji ke sjednocení „*je katolická strana příliš optimistická*“.¹²² Právě flagrantní vliv Západu na liturgii, teologii a právo uniatských církví v minulosti vedlo pravoslavné církve v rámci teologických dialogů k požadavku, aby ze

¹¹⁹ Dekret o ekumenismu. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 433-457.

¹²⁰ Dekret o katolických východních církvích. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 415-432.

¹²¹ RAHNER, K. Úvod k Dekretu o katolických východních církvích *Orientalium Ecclesiarum*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 417-418.

¹²² DAVIES, M. Co rozděluje pravoslavné a katolíky? Jak mohou věřící podporovat ekumenismus na rovině církevní kultury. *Teologické texty*. Důvody k naději [online]. 2010, 31(3) [cit. 7. 12. 2012]. ISSN 0862-6944. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2010-3/Co-rozdeluje-pravoslavne-a-katoliky-Jak-mohou-verici-podporovat-ekumenismus-na-rovine-cirkevni-kultury.html>.

strany katolické církve zaznělo prohlášení, že cíleným modelem sjednocení není unie.¹²³

Osud ***Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím*** nebyl jednoduchý. Nejprve měla být jako Prohlášení o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím součástí Dekretu o ekumenismu, pak jeho dodatkem. Původním záměrem textu bylo odsoudit antisemitismus a přiznat církvi kořeny pocházející z izraelského národa. Text byl nakonec schválen jako samostatný dokument, což v konečném důsledku, jak uvádí *Pesch*, přineslo textu mnohem větší váhu a pozornost, než jak měli jeho odpůrci v úmyslu. Geneze tohoto textu byla značně ovlivňována politickým tlakem, což vedlo nakonec k jeho úpravám a ke vztažení Deklarace i na jiné konfese. Konfesní rozšíření textu v podstatě vedlo katolickou církev k zahájení dialogu nejen s křesťany, ale rovněž se všemi světovými náboženstvími.¹²⁴

Pro text Deklarace je typické, že vybízí věřící k uvědomění si toho, co mají lidé společného, nikoliv co je rozděluje (což je vlastně ideový základ celého ekumenismu). V textu proto nacházíme zdůraznění společných bodů a rysů, které propojují křesťanství s judaismem, islámem, ale i hinduismem či buddhismem nebo s ostatními světovými náboženstvími. Všechny nějakým způsobem a do nějaké míry dávají člověku „odpověď na skryté záhady lidského bytí“.¹²⁵ V čl. 4 Deklarace se katolická církev hlásí ke společnému dědictví s židovským národem, a i když uvádí, že „*židovští předáci se svými stoupenci přivodili Kristovu smrt, přece nelze to, co bylo spácháno při jeho mučení, přičítat všem Židům bez rozdílu, ani tehdejším ani dnešním*“.¹²⁶ S ohledem na tuto skutečnost, církev zavrhuje jakékoliv pronásledování židovského národa a vyjadřuje účast s jeho prožitým utrpením.

¹²³ ŠTAMPACH, O. I. *Nástin ekumenické teologie*, s. 10.

¹²⁴ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 284-294.

¹²⁵ Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 545-555.

¹²⁶ Tamtéž, s. 545-555.

Deklarace o náboženské svobodě prošla podobně složitým vývojem jako právě zmíněná Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím. Ačkoli text tohoto dokumentu zní značně odlišně od postojů katolické církve v 19. století,¹²⁷ je třeba tyto postoje a změny názorů posuzovat v dějinných souvislostech a v rámci současných interpretací, o nichž se zmíníme v následující kapitole. Myšlenková evoluce v otázce náboženské svobody ve 20. století se projevila v tomto textu např. konstatováním, že „*všichni lidé, protože jsou osoby – jsou totiž obdařeni rozumem a svobodnou vůlí, a proto mají osobní odpovědnost –, jsou v souladu se svou důstojností pobádáni vlastní přirozeností a zároveň i mravně zavázáni hledat pravdu, především náboženskou*“.¹²⁸ Motiv náboženské svobody se prolíná rovněž i **Dekretem o misijní činnosti církve**.

Zásadní změny, které prodělal původní přípravný text o náboženské svobodě během koncilu, jsou srovnatelné se změnami, kterými prošla **Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě**. Výsledný schválený text plně odpovídá již dříve avizovanému „aggiornamentu“, je tedy odpovídající reakcí církve na aktuální problémy moderního světa a zahájení rozhovoru s ním. Typický pro tento text je fakt, že nehovoří pouze k věřícím, nýbrž k lidem celého světa.¹²⁹ V názvu „pastorální“ je vyjádřena odhodlanost nabídnout odpověď na konkrétní problémy a situace současného světa i s vědomím, že se toto konkrétno může velmi rychle měnit. Proto byli k diskuzím ohledně tohoto dokumentu

¹²⁷ Např. v již několikrát zmíněném Syllabu papeže Pia IX. je v čl. 15 odsouzen blud vyjádřený takto: „*Jest svobodno každému člověku přijmouti a vyznávatí to náboženství, jež ve svém lidském rozumu uzná za pravé a pravdivé.*“ (Syllabus Pia IX. In: Vendée [online]. 11. 3. 2010 [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: http://www.vendee.cz/texty/syllabus_p12.html).

¹²⁸ Deklarace o náboženské svobodě. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 557-574.

¹²⁹ RAHNER, K. Úvod k Pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 175-177.

rozhodnutím papeže Pavla VI. přizvání i laici – ať muži či o něco později ženy.¹³⁰

V textu je opět kladen důraz na úctu, svobodu a důstojnost člověka. Tak, jak se v předchozích dokumentech vyjasnil vztah katolické církve k ostatním konfesím, nevyhnula se v tomto textu katolická církev ani vztahu k ateistům. I když je ateismus charakterizován slovy „*zhoubná nauka*“ nebo „*čin, který je v rozporu s rozumem*“,¹³¹ a i když důvody jeho vzniku jsou různorodé, uznává církev, že k jeho šíření mnohými způsoby přispěla sama, neboť často může jít i o „*kritickou reakci proti náboženství, v některých zemích zvláště proti náboženství křesťanskému*“.¹³²

4.5 Hodnocení koncilu

Druhý vatikánský koncil je i s odstupem let hodnocen povětšinou nadmíru kladně.¹³³ Často je zmiňována možnost svobodného a otevřeného dialogu na koncilu či přizvání pozorovatelů téměř všech vyznání. Příznivě kvitováno je i otevření se církve modernímu světu a mimoevropským kulturám. Cílem koncilu rovněž nebylo kárat a trestat odpadlíky, ale především obnovit církev. Příznivé hodnocení tudíž sklízí pojetí koncilu nikoliv jako dogmatického, ale jako pastorálního, a to do té míry, že se zaměřil nejen na obecné zásady života církve, ale nabídl i orientaci v konkrétních situacích. Šlo především o to, vyjádřeno slovy *Hanse Künga*, „*otázky neodmítat, nýbrž na ně odpovídat*“.¹³⁴ A podle

¹³⁰ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 304-307.

¹³¹ Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 173-265.

¹³² Tamtéž, s. 173-265.

¹³³ Srov. např. ALBERGIO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*, s. 163. KÖNIG, F. Slovo k českému vydání. In: PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 19-21. PETRÁČEK, T. Druhý vatikánský koncil – náčrt předběžné bilance. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 10. 10. 2012 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/153/017473.pdf>. RAHNER, K. Všeobecný úvod. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 9-23.

¹³⁴ KÜNG, H. Je druhý vatikánský koncil zapomenut? *Getsemany* [online]. březen 2006, 16(3) [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/827>.

téhož autora bylo největším přínosem II. vatikánského koncilu „*vykročení z trojí izolace*“¹³⁵ tím, že byla provedena liturgická reforma přibližující věřícím oltářní dění, že byly odstraněny zdi izolující katolickou církev od nekatolických křesťanů a tím, „*že koncil ve svém nejtěžším odvážném kroku prolomil izolaci církve od světa*“.¹³⁶

Přesto se však najdou kritikové, kteří tvrdí, že se v jistém směru koncil odklonil od tradičního vyjádření víry. A neměnnost terminologie, jak uvádí současný holandský dominikánský teolog *Ted Schoof*, je pro mnohé nezbytná s ohledem na budoucí přežití křesťanství, neboť „*výroky víry, zejména když byly prohlášeny za dogma, jsou identické se zjevením samotným*“.¹³⁷ Avšak již v zahajující řeči papeže Jana XXIII. můžeme číst, že „*něco jiného je podstata tradované nauky, to jest depositum fidei, a něco jiného je formulace, jíž se předkládá*“.¹³⁸

Druhým vatikánským koncilem se tedy naplno projeví možnosti dvou rozdílných interpretací jeho výsledků a dokumentů uvnitř samotné katolické církve. Jedna skupina tvrdí, že k rozkolu s tradicí v rámci II. vatikánského koncilu nedošlo, neboť kontinuita byla zachována, druhá skupina naopak tvrdí, že koncilní dokumenty dokazují, že nejsou v souladu s učitelským úřadem církve, neboť dovolují to, co bylo již jednou Magisteriem odmítnuto, např. náboženskou svobodu, která byla popřena v Syllabu Pia IX. K této skupině konzervativních katolíků můžeme zařadit např. Kněžské bratrstvo sv. Pia X. (FSSPX – Fraternitas Sacerdotalis Sancti Pii X.) založené účastníkem II. vatikánského koncilu arcibiskupem **Marcelem Lefebvrem (1905-1991)** 1. listopadu 1970. V roce 1988 Lefebvre vysvětil čtyři biskupy bez papežského svolení, za což byl ještě

¹³⁵ KREMER, J., KÖNIG, F. *Křesťan na prahu třetího tisíciletí*, s. 144.

¹³⁶ Tamtéž, s. 144.

¹³⁷ SCHOOF, T. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?*, s. 339-340.

¹³⁸ Tamtéž, s. 382.

téhož roku spolu s celým hnutím exkomunikován papežem Janem Pavlem II.¹³⁹

Následující rok na sebe tehdejší hlavní představitel Bratrstva *Franz Schmidberger* upozornil přednáškou v Mohuči nazvanou *Časované bomby II. vatikánského koncilu*, ve které vysvětlil svůj nesouhlas s pokoncilovým vývojem katolické církve, přičemž hlavní viníky vidí v ideově a obsahově nesprávných koncilních dokumentech. Jako argumentaci proti náboženské svobodě např. uvádí: „*Jen proto se lidstvo v politice, hospodářství, výchově, v sociální oblasti i v morální rovině, umělecké tvorbě i ve vztahu společnosti k autoritě potácí z krize do krize. Jen proto, že Kristus již nevládne. Má sice právo pobývat ve společnosti Buddhy, Mohammeda a vůdců všech možných sekt, ale již není králem lidských myslí a lidských srdcí.*“¹⁴⁰ Autorovo tvrzení by však nabylo mnohem větší váhy, kdyby uvedl období kdy, dle jeho názoru, k výše vyjmenovaným krizím nedocházelo. Zpětným pohledem na minulost lidstva totiž bezpečně zjistíme, že svět bez krizí nebyl historiky nikdy zaznamenán.

Ve Schmidbergerově přednášce je obsažen celý názorový profil Bratrstva. Odmítavé reakce na spolupráci mezi jednotlivými konfesemi jsou autorem mnohdy vyjádřeny až nenávistně, zejména pokud jde o vztah k Židům jako „bohovrahům“. Takto nábožensky motivovaný antijudaismus vycházející z kolektivní a trvale přítomné viny židovského národa může podněcovat antisemitské postoje.

Proti tendencím chápajícím II. vatikánský koncil jako rozkol či zlom ve vývoji církve vystoupil papež Benedikt XVI. ve své promluvě o Vánocích roku 2005. Proti hermeneutice kontinuity, ale i hermeneutice diskontinuity postavil hermeneutiku reformy, která v sobě zahrnuje „*celek*

¹³⁹ Více na stránkách <http://www.fsspx.cz/>. Path: Homepage; FSSPX. Mnohdy jde však o značně tendenční články ve prospěch hnutí.

¹⁴⁰ SCHMIDBERGER, F. *Časované bomby II. vatikánského koncilu*. In: *Katolík revue* [online]. 9. 4. 1989 [cit. 4. 12. 2012]. Dostupné z: http://katolikrevue.ath.cx/biblioteka/bomby_DVK.htm.

kontinuity a diskontinuity na různých úrovních.¹⁴¹ Papež se tedy pokusil vyjádřit tu skutečnost, že i přesto, že se některé koncilní dokumenty mohou jevit jinak, jsou přesto v souladu s tradicí a s předchozími koncily. Profesor etiky a politické filozofie na papežské univerzitě Santa Croce v Římě – *Martin Rhonheimer* v článku *Církev „předkoncilní“ a „pokoncilní“* uvádí, že právě hermeneutika reformy byla použita v Deklaraci o náboženské svobodě, ve které *„církev koriguje církevní chápání funkce a úlohy státu v nových historických souvislostech“*, avšak ke změně věrouky a mravouky nedošlo. A jak dále připomíná, svoboda kultu a vyznání víry není novou záležitostí. *„Přesně totéž požadovali po státu v době pronásledování první křesťané.“*¹⁴²

Svou snahu o sjednocení většinových názorů církve a Bratrstva na II. vatikánský koncil projevil současný papež Benedikt XVI. i rozhodnutím z 21. ledna 2009, kterým sňal exkomunikaci z Bratrstva Pia X., resp. jeho čtyř biskupů, mezi nimi mimo jiné i biskupa Richarda Williamsona, jež je znám svým provokujícím názorem na holocaust. Bratrstvo se však od jeho názorů posléze distancovalo. Tímto rozhodnutím papež vyvolal odmítavé reakce Židů i mnoha katolíků.¹⁴³

¹⁴¹ Text papeže Benedikta XVI. o hermeneutice koncilu z roku 2005. In: *Martinovy marnosti – křesťanství a historie* [online]. 31. 12. 2010 [cit. 4. 12. 2012]. Dostupné z: <http://martinovymarnosti.blogspot.cz/2010/12/text-papeze-benedikta-xvi-o.html>.

¹⁴² RHONHEIMER, M. Církev „předkoncilní“ a „pokoncilní“. *Katolický týdeník. Neplodnost* [online]. 20. 7. 2010, **21**(30) [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 0862-5557. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/prilohy/cirkev-predkoncilni-a-pokoncilni.html>.

¹⁴³ LUŠTINEC, V. Papež vyšel lefébvrístům vstříc, biskupové žádají odpovídající reakci. In: *ChristNet.cz* [online]. 3. 2. 2009 [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 1213-0877. Dostupné z: <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3177>.

5 POKONCILNÍ VÝVOJ A INTERKONFESIJNÍ VZTAHY

5.1 Vývoj uvnitř katolické církve

Pokud jsme uvedli, že samotný průběh koncilu i jeho výsledky jsou hodnoceny veskrze kladně, názory na pokoncilní vývoj v katolické církvi tak jednoznačné již nejsou. Ačkoli jedním z úkolů koncilu bylo sjednocení všech křesťanů, paradoxně v samotné katolické církvi došlo spíše k rozdělení. Konzervativní a progresivistické tendence byly v církvi patrné již před koncilem, jeho výsledky však intenzitu problematiky ještě zvýraznily. Papež Pavel VI. jakožto umírněný reformista nechal promlouvat obě strany, a to nejen během koncilu, ale i po jeho skončení. Jinou možnost prakticky stejně neměl, progresivní tendence již nešlo odmítnout, avšak konzervativní přívrženci měli ve Vatikánu rovněž své slovo.

Výrazný názor k tomuto problému vyslovuje *Pesch*, když v knize *Druhý vatikánský koncil 1962-1965* uvádí: „Zřídka kdy v církevních dějinách se nakládalo na koncilu s kvalifikovanou menšinou (jak už bylo častěji řečeno: mezi 300 a 500 otců při celkovém počtu 2700) s takovou péčí, ba přímo útlocitně na účet papežova veřejného „image“, přičemž se počítalo se vzájemně si odporujícími nebo přinejmenším s nejednoznačnými formulacemi koncilových textů.“¹⁴⁴

Svůj vliv uplatňovala tato skupina i po skončení koncilu, což dokládá např. osobnost kardinála **Alfreda Ottavianiho (1890-1979)**, který byl nejen hlavním představitelem koncilových tradicionalistů, ale vedl rovněž Kongregaci pro nauku víry, dřívější Posvátnou kongregaci Svatého oficia.¹⁴⁵ Jejím úkolem bylo dohlížet na dodržování nauky ve věcech víry a

¹⁴⁴ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 358.

¹⁴⁵ Prefektem tohoto úřadu byl i kardinál Joseph Ratzinger, a to do až do doby, než byl zvolen papežem Benediktem XVI. (Biography Of His Holiness, Pope Benedict XVI. *The Holy See* [online]. Vatikán. ©2005 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/biography/documents/hf_ben-xvi_bio_20050419_short-biography_en.html).

mravů. Jak uvádí *Rendina*, udržela si „ne-li „inkviziční“, tak alespoň kontrolní charakter“.¹⁴⁶ Např. již rok po skončení koncilu, jak píše *Ted Schoof*, rozeslal *Ottaviani* všem biskupům výzvy, „aby mu nahlásili, zda a v jakém rozsahu se ve svých diecézích setkávají s některou z deseti naznačených herezí“. A dále pokračuje: „Starý policista si skutečně osvojil nové zákony a obrátil se nejprve na biskupy – chyba je však v tom, že tu a tam přece jen zaměňuje jméno své kongregace se ‚Svatým Stolcem‘.“¹⁴⁷ Autor rovněž dodává, že i v jiných nově vznikajících vatikánských dokumentech je jasně patrný vliv koncilové menšiny.¹⁴⁸

5.2 Interkonfesijní vztahy v prvních pokoncilních letech

Přesto bylo z aktivit papeže Pavla VI. znát, že i po ukončení koncilu pokračuje ve vytváření příznivých podmínek pro vývoj ekumenického dialogu. Sekretariát pro jednotu křesťanů, mající významný podíl na tvorbě Dekretu o ekumenismu, Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím a Deklarace o náboženské svobodě, se stal stálou institucí římské kurie.¹⁴⁹ Z pera tohoto úřadu pocházejí i ekumenicky významné prováděcí pokyny k Dekretu o ekumenismu vydané v roce 1970, pojednávající např. o zřízení ekumenických komisí, podpoře duchovního ekumenismu nebo vzájemného uznání křtu. Druhý díl z roku 1967 se věnoval ekumenickým úkolům vysokoškolského vzdělávání a propojení vysokého školství mezi jednotlivými konfesemi.¹⁵⁰

Mezináboženské vztahy Řím dále rozvíjel prostřednictvím papežových cest po celém světě nebo setkáními s představiteli církví – tuto činnost Pavel VI. zahájil již během koncilu a pokračoval v ní nadále, např. v roce 1966 se setkal s hlavou anglikánské církve, arcibiskupem

¹⁴⁶ RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*, s. 662.

¹⁴⁷ SCHOOF, T. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?*, s. 194.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 194.

¹⁴⁹ KASPER, W. *Duchovní ekumenismus*, s. 86.

¹⁵⁰ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 151.

z Canterbury Michaelem Ramseyem, v roce 1967 navštívil Konstantinopol a v roce 1973 se ve Vatikánu setkal s koptským patriarchou z Alexandrie – Šenudou III.¹⁵¹

Katolická církev ve svých ekumenických kontaktech od počátku upřednostňovala dvoustranné rozhovory před těmi vícestrannými, což bylo vedeno snahou jednat přímo s konkrétními církvemi spíše než se zástupnou organizací, jejíž pravomoci jsou mnohdy velmi omezené, jako např. u SRC. Díky tomuto přístupu vzniklo v pokoncilní době několik dvoustranných komisí.¹⁵²

Jednou z nich je anglikánsko-římskokatolická mezinárodní komise (zkratka ARCIC) jmenovaná díky spolupráci papeže s arcibiskupem z Canterbury, přičemž jejím úkolem bylo zahájit oficiální rozhovory mezi oběma stranami. Díky této komisi bylo dosaženo shody v mnoha podstatných otázkách, např. večeře Páně nebo ospravedlnění.¹⁵³

Další komisí byla společná římskokatolická a evangelickoluterská jednající na oficiální úrovni, přičemž byla impulsem i pro rozhovory na úrovni regionální. K bilaterálním rozhovorům došlo také s církvemi reformovanými, a to v letech 1968-1977 a 1984-1990, ale i s metodisty, letničními či baptisty.¹⁵⁴

K multilaterálním rozhovorům přistoupila katolická církev v souvislosti se spoluprací se SRC formou společné pracovní skupiny, a to od roku 1965, která stojí za mnoha důležitými dokumenty, např. *Společné svědectví a proselytismus*, *Ekumenicky se učit* a dalších. Počínaje valným shromážděním v Uppsale roku 1968, tvořilo devět, resp. dvanáct římskokatolických teologů členy Komise pro víru a řád spadající

¹⁵¹ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 149.

¹⁵² Tamtéž, s. 152.

¹⁵³ Tamtéž, s. 153. RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*, s. 663-665.

¹⁵⁴ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 154-155.

pod SRC, kteří se později aktivně podíleli na tzv. Limských dokumentech.¹⁵⁵

Pro dokreslení ostatních aktivit Říma uvedme např. projev Pavla VI. v OSN, ve kterém vyzval mocnosti k zastavení zbrojení a k podpoře míru nebo jeho zásluhu na sblížení Vatikánu se zeměmi východního bloku. Jak však uvádí *Rendina*, revoluční konec 60. let papeže zaskočil a otevřenosti a svobodě bylo potřeba určit rámeček. Tradiční hodnoty podpořila již v červnu 1967 vydaná encyklika *Sacerdotalis Caelibatus*, která zdůrazňovala povinnost kněžského celibátu. V červenci 1968 vydaná encyklika *Humanae Vitae* zase potvrdila tradiční názory katolické církve na kontrolu porodnosti a odmítla antikoncepci. Encyklika vzbudila mnohé odmítavé reakce, a to i ze strany samotných věřících.¹⁵⁶

Do tohoto časového období, jehož rámeček můžeme zhruba vymezit lety 1965-1978, je nutno zařadit i vznik tzv. *Leuenberské konkordie*, jejíž celý název zní *Konkordie reformačních církví v Evropě*. Myšlenkové úsilí po spojení reformačních a luterských církví v Evropě spadá již do 19. století, ve kterém bylo uzavřeno několik unií mezi oběma tradicemi na regionální úrovni. Celoevropského zaměření dosáhly rozhovory mezi zástupci luterských a reformovaných církví pod vedením SRC od počátku 60. let minulého století. Trvalo však více než deset let, než obě strany došly k uspokojivým výsledkům, a to zejména díky konsensu, který stanovil „to, co je nutné a postačující k pravé jednotě církve“¹⁵⁷ a upozadil a toleroval rozdíly, které k jednotě nutné nejsou. Jako postačující bylo určeno správné zvěstování evangelia a řádné vysluhování svátostí. Důležitým se stalo i rozhodnutí o tom, že staré odsudky nemají vliv na současný stav učení obou tradic a nejsou faktorem pro pokračující rozdělení církví. Rovněž nebylo požadováno sjednocení úřadu či struktur církví. Text konkordie, který byl vypracován na setkáních v německém

¹⁵⁵ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 155-156.

¹⁵⁶ RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*, s. 663-665.

¹⁵⁷ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 159.

Leuenbergu v letech 1971 a 1973, byl předložen všem zúčastněným církvím ke schválení. Souhlas jich připojilo přes 50. Postupně se připojovaly další, a tak se mohli při valném shromáždění v roce 1994 setkat zástupci celkem 65 církví patřících do společenství.¹⁵⁸

Tento ekumenický model tzv. vzájemného uznání byl velkým přínosem pro ekumenismus. Podpořil pozitivní výpovědi a nevracel se k negativním událostem z minulosti, pouze konstatoval, že se udály.

5.3 Vývoj interkonfesijních vztahů v letech 1979-2005

Výzvy vzešlé z II. vatikánského koncilu provázely a ovlivnily mezináboženské vztahy i během pontifikátu papeže **Jana Pavla II. (1920-2005)**, zvoleného dne 16. října 1978,¹⁵⁹ jenž se jako krakovský biskup, resp. arcibiskup koncilu nejen účastnil, ale podílel se také na vzniku mnoha koncilních dokumentů.¹⁶⁰

Interkonfesijními vztahy se pontifex Jan Pavel II. zabýval v mnoha svých dokumentech, ale rozvíjel je i v rámci svých cest, jimiž se stal tak proslulý. S ohledem na délku jeho pontifikátu (1978-2005) a s ohledem na množství vydaných listin i absolvovaných zahraničních cest se zmíníme jen o některých, souvisejících s interkonfesijními vztahy, příp. se vztahy církve ke světu.

A přestože se mohlo zdát, že progresivní vývoj v rámci interkonfesijních vztahů, jenž byl inspirován II. vatikánským koncilem, se prosadí i v jiných oblastech, samotný počátek pontifikátu Jana Pavla II. dával tušit opak.

¹⁵⁸ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 158-161.

¹⁵⁹ Jan Pavel II., občanským jménem Karol Wojtyła, pocházel z Polska. Po 455 letech tak na Svatý stolec usedl neitalský papež. (RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*, s. 666-669).

¹⁶⁰ WEIGEL, G. *Svědectví naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 168.

5.3.1 Případ Hanse Künga

Krátce po uvedení do úřadu, na jaře 1979, uveřejňuje papež svou první encykliku *Redemptor hominis*.¹⁶¹ Výjimečná byla tím, jak píše autor jeho životopisu anglický historik *Michael Walsh*, že neopakovala jen slova předchůdců, ale obsahovala i papežův program. Vrátil se v ní mimo jiné k pontifikátu Pavla VI. a zmínil rovněž II. vatikánský koncil a jeho dosud do praxe neuvedené dokumenty. Za svůj budoucí úkol i úkol celé církve stanovil nový papež nastolení jednoty mezi křesťany a dialog s nekřesťanskými církvemi. *Walsh* zmiňuje i poznámku dopisovatele londýnského katolického týdeníku *The Tablet* s tím, že zdůraznění role Magisteria v otázce obecných morálních zásad naznačilo, že „*hlavou církve je muž, který je rozhodnut dodržovat její původní učení a tradice a postavit se na odpor zavádění prvků modernismu a protestantismu*“.¹⁶²

Důkazem těchto tendencí byl podle *Walshe* dopis všem katolickým kněžím vydaný o Velikonocích téhož roku, který zdůrazňoval roli kněžského závazku celibátu. K protestům proti tomuto dopisu se připojil i švýcarský teolog, profesor Katolické teologické univerzity v západoněmeckém Tübingenu, *Hans Küng*, který „*papeže obvinil z toho, že kněžím odpírá lidská práva, která všude jinde ve světě obhájuje*“.¹⁶³

Küngův další projevený protest s naukou o papežské neomylnosti vedl k tomu, že Kongregace pro nauku víry dne 15. prosince 1979 vyslovila nesouhlas s jeho názory.¹⁶⁴ Následující rok mu bylo odebráno povolení vyučovat na univerzitě. Jím založená Katedra ekumenické teologie a Institut pro ekumenické studium byly z univerzity vyloučeny a nadále existovaly nezávisle. Küng však ve své práci pokračoval a od roku

¹⁶¹ HOLY SEE PRESS OFFICE. His Holiness John Paul II.: Biography, Pontificate. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 30. 6. 2005 [cit. 5. 1. 2013]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/santopadre_biografie/giovanni_paolo_ii_biografia_pontificato_en.html.

¹⁶² WALSH, M. *Jan Pavel II.*, s. 56-58.

¹⁶³ Tamtéž, s. 59-60.

¹⁶⁴ WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 352-353.

1990 pracoval na projektu „Světový étos“ (Weltethos), který založil na názoru, že mír mezi národy je podmíněn mírem mezi náboženstvími, jenž je možný jen díky mezináboženskému dialogu a ten zase závisí na pečlivém studiu jednotlivých konfesí (viz Příloha č. 4). V roce 1996 Küng opouští ekumenický institut, který byl poté opět začleněn do Katolické teologické fakulty. Zůstal však ředitelem nadace *Weltethos* (Stiftung Weltethos) vzniklé v roce 1995.¹⁶⁵

5.3.2 Vztahy mezi katolickou a pravoslavnou církví

Přesto nelze papeži Janu Pavlu II. upřít jeho snahu o prohlubování interkonfesijních vztahů. Uvedme např. jeho návštěvu Istanbulu v listopadu 1979 a jeho setkání s ekumenickým patriarchou Dimitrijem I., během kterého papež zdůraznil nutnost bratrského smíření.¹⁶⁶ Když mu Dimitrij I. návštěvu v prosinci 1987 oplatil, znamenalo to, podle amerického teologa *George Weigela* „veřejné vyvrcholení pokusů Jana Pavla II. o překonání tisíc let trvajících rozdělení křesťanství mezi Východem a Západem“.¹⁶⁷

Právě na základě papežovy návštěvy v Istanbulu byla v roce 1979, resp. 1980, založena katolicko-pravoslavná komise, jejímž úkolem bylo navázat oficiální teologický dialog k prohloubení jednoty mezi oběma konfesemi. V roce 1987 pak bylo vydáno společné prohlášení obou zakladatelů, ve kterém mimo jiné zaznělo: „Obě naše církve, jež obdržely a slaví tytéž svátosti, lépe chápou, že je-li zajištěna jednota ve víře, pak jistá rozmanitost projevu, týkající se často záležitostí druhořadých a čistě vnitřního charakteru, není jednotě na překážku, nýbrž obohacuje život církve.“¹⁶⁸

¹⁶⁵ ŠÍMA, P. Ekumenický institut Hanse Künga. *Dingir* [online]. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 78-79 [cit. 5. 1. 2013]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>.

¹⁶⁶ WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 355.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 549-550.

¹⁶⁸ Společné prohlášení papeže Jana Pavla II. a patriarchy Dimitriose I. (7. 12. 1987). In: *Ekumenické konsensy II.: Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965-1995*, s. 32-36.

Podobně harmonické vztahy jako s patriarchátem konstantinopolským se nepodařilo navázat s patriarchátem moskevským. Důvodem byla existence uniatské ukrajinské církve, která, ačkoliv byla oficiálně od roku 1946 zakázána, tajně fungovala dál. Její existenci potvrdil i sám papež, když pro ni v roce 1987 žádal uznání svobodné bohoslužby. S ohledem na tyto skutečnosti pak nebyl papež pozván na oslavy tisíciletého výročí pravoslavné církve v Rusku v červnu 1988¹⁶⁹ a ani nikdy později – během pontifikátu Jana Pavla II., právě s ohledem na napjatý vztah ruské pravoslavné církve k Vatikánu, k návštěvě Ruska nikdy nedošlo.¹⁷⁰

Po pádu komunistických režimů v zemích bývalého východního bloku se problematika uniatských církví dále vyostřovala. Obnovování vztahů mezi Římem a těmito církvemi v jejich domovině vyvolalo mezi pravoslavnou a katolickou církví další napětí. Toto téma je komisí nepřetržitě řešeno od setkání ve Freisingu v červnu 1990. Ve schváleném dokumentu z tohoto jednání je výslovně uvedeno, že „*problém ,uniatismu' je naléhavý a má mít přednost před jinými tématy*“ a rovněž se zde uvádí, že „*tam, kde byl uniaticismus použitý jako metoda, nedosáhl svého cíle, kterým bylo sblížení církví, avšak způsobil nová rozdělení. Tímto způsobem vzniklá situace byla pramenem konfliktů a utrpení, jež vtiskly hluboký cejch do společné paměti a vědomí obou církví. Na druhé straně se z eklesiologických důvodů vyvinulo přesvědčení, že je třeba hledat jiné cesty.*“¹⁷¹ To, že situace skutečně nebyla jednoduchá, dokládá i poselství nejvyšších představitelů pravoslavných církví z 15. března 1992, ve kterém je neskrytě uvedena obava z proselytických tendencí Říma, který začal o tradičních oblastech pravoslavných církví uvažovat jako o

¹⁶⁹ WALSH, M. *Jan Pavel II.*, s. 189-191.

¹⁷⁰ ZDECHOVSKÝ, T. Papež Jan Pavel II. uskuteční virtuálně návštěvu Ruska. In: *ChristNet.cz* [online]. 1. 3. 2002 [cit. 13. 1. 2013]. Dostupné z: http://www.christnet.cz/clanky/2241/papez_jan_pavel_ii_uskutecni_virtualne_navstevu_ruska.url.

¹⁷¹ Dokument o uniaticismu a proselytismu (15. 6. 1990). In: *Ekumenické konsensy II.: Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965-1995*, s. 37-42.

oblastech misijních.¹⁷² Krátce nato, v červnu 1992, byly ve Vatikánu vydány *Obecné zásady a praktické pokyny pro koordinaci evangelizační práce a ekumenické angažovanosti katolické církve v Rusku a jiných zemích společenství nezávislých států*¹⁷³ odmítající proselytismus a nabádající k citlivému přístupu ve vztazích s pravoslavnou církví. Konečně v roce 1993 byl v libanonském Balamandu podepsán dokument *Uniatismus, unijní metoda minulosti a současné hledání plného společenství*, ve kterém, jak už z jeho názvu vyplývá, se katolická církev zavazuje, že se k metodě uniatství již nebude uchýlovat.¹⁷⁴

5.3.3 Vývoj uvnitř Světové rady církví

Katolická církev pokračuje rovněž ve spolupráci se SRC. Ani této spolupráci se však nevyhýbá krize, a to v sociální oblasti. V roce 1968 založený výbor SODEPAX (Society, Development, Pax) ukončil v roce 1980 svou činnost díky rozdílnosti přístupu Říma a SRC k sociálním, etickým a politickým otázkám. Problematickým se stal zejména postoj katolické církve k otázkám regulace porodnosti a populační politiky.¹⁷⁵

Úspěšná spolupráce Říma a SRC naopak pokračovala v Komisi pro víru a řád. Tato komise pracující na principu multilaterálních vztahů se zasloužila o vypracování dohody o křtu, večeři Páně a ordinaci¹⁷⁶ schválené v Limě roku 1982.¹⁷⁷ Dokument, jehož historie je téměř padesátiletá, obsahuje výsledky předchozích bilaterálních rozhovorů a je

¹⁷² Poselství představených nejsvětějších pravoslavných církví (15. 3. 1992). In: *Ekumenické konsensy II.: Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965-1995*, s. 55-65.

¹⁷³ *Obecné zásady a praktické pokyny pro koordinaci evangelizační práce a ekumenické angažovanosti katolické církve v Rusku a jiných zemích společenství nezávislých států*. In: *Ekumenické konsensy II.: Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965-1995*, s. 66-83.

¹⁷⁴ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 153.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 156.

¹⁷⁶ Tato dohoda je označována zkratkou BEM (Baptism, Eucharist, Ministry). (NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 162).

¹⁷⁷ V Limě došlo k zapracování více než 100 pozměňovacích návrhů do textu, přijetí textu probíhalo až do roku 1987. (Tamtéž, s. 165).

inspirován zejména anglikánskou tradicí, neboť právě křest, eucharistie a ordinace jsou hlavními atributy patřící k podstatě anglikánské církve. Významným je zejména proto, že ho přijaly dvě odlišné tradice – církve SRC spolu s katolicismem. Na konferenci v Limě byla rovněž vypracována tzv. limská liturgie, umožňující vést bohoslužebnou praxi s ohledem na rozmanité křesťanské tradice, čehož bylo využito hned následující rok při valném shromáždění SRC ve Vancouveru.¹⁷⁸

Vývoj v dalších letech byl poznamenán přetrvávajícím napětím uprostřed pravoslavné církve, které ovlivnilo i osmé valné shromáždění SRC v africkém Harare v prosinci roku 1998. Toto napětí bylo spojeno s protizápadními náladami uvnitř pravoslavné církve související s pádem pomyslné železné opony ve východních zemích a s nástupem nových

církví v těchto oblastech, což často vedlo k odlákání pravoslavných věřících. Dalším důvodem byla změna v poměru členských církví SRC, ve které začaly převažovat církve protestantské tradice přistupující k mnoha otázkám odlišně. Složitá situace vyvrcholila výstupem pravoslavné církve gruzínské a bulharské ze SRC a velmi malým zastoupením ruské pravoslavné církve při samotném shromáždění. Naproti tomu spolupráce SRC s katolickou církví se stabilizovala, což dokládá dohoda mezi oběma stranami, ve které se (především v souvislosti s papežskými výroky o sexuální etice, jež vždy nenacházela pochopení mimo katolickou církev) uvádí, „že skutečnost naší sounáležitosti v Kristu má zásadnější význam než skutečnost našich rozdílných etických pozic“.¹⁷⁹

5.3.4 Vztahy katolické a anglikánské církve

Ačkoli historicky první papežova cesta do Velké Británie od rozdělení církve před více než 400 lety a jeho setkání s představiteli anglikánské církve v čele s canterburským arcibiskupem Robertem

¹⁷⁸ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 162-165.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 285-289.

Runciem na prelomu května a června roku 1982 proběhla bez potíží, čehož důkazem byla společná ekumenická bohoslužba,¹⁸⁰ přesto došlo ke krizi, a to, když Kongregace pro nauku víry odmítla prohlášení „o podstatné shodě“ formulované anglikánsko-římskokatolickou mezinárodní komisí jako „jednomyslnou shodu v podstatných otázkách, ve kterých věrouka podle jejího mínění nepřipouští žádné různosti“.¹⁸¹ Později, díky práci nově ustavené komise (ARCIC II) došlo v roce 1994 ze strany Papežské rady pro jednotu křesťanů k prohlášení, že byla uzavřena dohoda v otázkách eucharistie a úřadu, avšak kromě ordinace žen.¹⁸²

5.3.5 Katolická církev a judaismus

Bilaterální vztahy rozvíjel Řím i se zástupci židovských organizací, se kterými se papež Jan Pavel II. setkal téměř hned na počátku svého pontifikátu – v březnu 1979, přičemž další setkání téměř pravidelně následovala.¹⁸³ V červnu 1985 vydala Komise pro náboženské vztahy s židy dokument *Židé a judaismus v hlásání Božího slova a katechezí katolické církve: Poznámky ke správnému chápání těchto úkolů*, ve kterém bylo mimo jiné zdůrazněno, že „Ježíš byl a vždy zůstane Židem“¹⁸⁴ a že židovský národ je národem vyvoleným, který může katolickým věřícím pomoci lépe pochopit jejich vlastní víru.¹⁸⁵ Dne 13. dubna 1986 pak papež navštívil židovskou synagogu v Římě a setkal se zde se zástupci židovstva.¹⁸⁶

¹⁸⁰ WALSH, M. *Jan Pavel II.*, s. 109-110.

¹⁸¹ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 153-154.

¹⁸² Tamtéž, s. 153-154.

¹⁸³ WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 509.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 489.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 489.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 482.

K prohloubení vztahů mezi Vatikánem a Izraelem došlo na konci listopadu 1993, kdy byla podepsána tzv. základní dohoda mezi oběma stranami upravující postavení křesťanských církví v izraelském státě a zdůrazňující přátelství mezi zúčastněnými. K dalšímu upřesnění této dohody došlo v roce 1997.¹⁸⁷

5.3.6 Katolická církev a ostatní náboženství

Jak jsme již několikrát uvedli, dokumenty II. vatikánského koncilu se neobracely jen na odloučené křesťany a židy, ale i na všechna ostatní náboženství. Byly tedy jakousi pobídkou ke změně vztahů s věřícími celého světa. Je prakticky nemožné podat úplný výčet ekumenických setkání. Jmenujme telegraficky alespoň papežovu návštěvu muslimského Maroka v roce 1985¹⁸⁸ či historicky první návštěvu papeže v mešitě, a to dne 6. května 2001 v Damašku.¹⁸⁹

Právě mezináboženské vztahy Vatikánu s islámskými zeměmi byly a jsou jedny z nejméně ovlivněných politickými událostmi, svou roli hraje rovněž tradičně exkluzivistický postoj muslimů. I nadále tak zůstává zapovězena papežova návštěva Mekky, ve které je též zakázána jakákoliv křesťanská bohoslužba.¹⁹⁰

Interkonfesijní vztahy rozvíjel papež Jan Pavel II. i díky kontaktům s představitelům tibetských buddhistů – dalajlámou, se kterým se několikrát setkal, naposledy 27. listopadu 2003 ve Vatikánu.¹⁹¹

¹⁸⁷ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán: Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 455-456.

¹⁸⁸ WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 495.

¹⁸⁹ MEISNER, J. *Mé přátelství s Janem Pavlem II.*, s. 63.

¹⁹⁰ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán: Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 442.

¹⁹¹ Dalajláma navštívil papeže. *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 27. 11. 2003 [cit. 8. 1. 2013]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/dalajlama-nav-tivil-pape-e/>.

5.3.7 Výročí koncilu a setkání v Assisi

To, že jsou výsledky II. vatikánského koncilu stále živé a je nutné si je stále připomínat, dosvědčovalo dění v roce 1985, tedy v roce 20. výročí ukončení sněmu. V dubnu 1985 se sešlo v Římě 63 národních biskupských konferencí s cílem nacházet nové možnosti ve sjednocování křesťanů. V červnu téhož roku u příležitosti 25. výročí založení Sekretariátu pro jednotu křesťanů pronesl papež proslov, ve kterém kritizoval přístup německých teologů *Karla Rahnera* a *Heinricha Friese*, uveřejněný v jejich společné knize *Jednota církví: skutečná možnost*. Svůj postoj vyjádřil papež takto: *„Zdrojem křesťanské jednoty (...) není lidská snaha, ale Duch svatý.“* A dále uvedl: *„Odkládání problémů, které křesťany v jejich vyznávání víry dosud rozdělují, nebo se chovat, jako by už byly vyřešeny, nelze nazývat žádným ekumenickým pokrokem. (...) I když se může jednat o dobré úmysly, snahy o vyhýbání se obtížným dogmatickým problémům nebo jejich vydělování a předčasné oslavování eucharistické jednoty, která není založena na jednotě víry, těžký úkol dosažení ekumenismu podceňují.“*¹⁹²

V tomtéž duchu se nesla mimořádná synoda svolaná na listopad téhož roku. V závěrečné zprávě, jak uvádí *Weigel*, účastníci synody uvedli, že výsledky koncilu byly mnohdy chybně interpretovány. Rozhodně se ale postavili proti odpůrcům typu Marcela Lefebvra. Podle jejich názoru nelze vykládat koncil jen částečně nebo povrchně. *„Římskokatolická církev nezačínala II. vatikánským koncilem a hlubší přijetí koncilu znamenalo porozumět učení II. vatikánského koncilu ve světle dvoutisícileté tradice.“*¹⁹³

V lednu 1986 oznámil papež svůj úmysl uspořádat Celosvětový den modliteb za mír v Assisi s účastí představitelů nekatolických a nekřesťanských náboženství. Papež si tento nápad nenechal kurií rozmluvit, díky čemuž se 27. října 1986 konalo v italském Assisi

¹⁹² WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 491-492.

¹⁹³ Tamtéž, s. 499.

multireligiózní setkání za účasti zástupců křesťanských církví, buddhistů, muslimů, ale i šintoistů, sikhů nebo afrických a indiánských animistů. Všichni společně prošli ulicemi města a poté se jednotlivé skupiny modlily za mír v souladu se svým vyznáním, přičemž křesťanští věřící se částečně modlili společně. Papež později toto setkání označil za nejdůležitější událost roku.¹⁹⁴

5.3.8 Vznik Papežské rady pro jednotu křesťanů

V červnu 1988 se již několikrát zmiňovanému Sekretariátu pro jednotu křesťanů dostává statutu papežské rady, a to na základě apoštolské konstituce *Pastor bonus*. Úkolem **Papežské rady pro jednotu křesťanů** (Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam) je podporovat ekumenismus uvnitř katolické církve, k čemuž byl vydán *Direktář k provádění ekumenických principů a norem* v březnu 1993. Dále podporuje mezicírkevní dialog formou spolupráce se SRC či Komisí pro víru a řád a vysílá pozorovatele na nejrůznější ekumenická setkání. Její součástí je i Komise pro náboženské vztahy s židy.¹⁹⁵ Mezi kuriální úřady zabývající se mezináboženskými vztahy můžeme dále zařadit např. Kongregaci pro východní církve (Congregatio pro Ecclesiis orientalibus), Kongregaci pro evangelizaci národů (Congregatio pro gentium evangelisatione), Papežskou radu pro laiky (Pontificium consilium pro laicis) nebo Papežskou radu pro mezináboženský dialog (Pontificium consilium pro dialogo inter religiones).

5.3.9 Encyklika Et unum sint

Výrazným symbolem důrazu katolické církve na ekumenismus se stává encyklika **O ekumenickém úsilí (Ut unum sint)**¹⁹⁶ z roku 1995. V ní se papež vyslovuje pro zintenzivnění ekumenických aktivit, ke kterým

¹⁹⁴ WALSH, M. *Jan Pavel II.*, s. 173.

¹⁹⁵ KASPER, W. *Duchovní ekumenismus*, s. 86.

¹⁹⁶ Ut unum sint (lat.) – aby byli jedno.

se církev zavázala II. vatikánským koncilem a konstatuje, že mnohá nedorozumění se již podařilo vysvětlit, čehož důkazem jsou četné bilaterální rozhovory, které značí velký pokrok a naději. Opětovně připomíná, že podmínkou ekumenického vývoje je vnitřní obrácení a obnova. Zmiňuje i povinnost „*papežova putování církvemi*“¹⁹⁷ po celém světě, které chápe především jako službu ekumenickému společenství a připojuje množství vzpomínek na společné modlitby během těchto cest.¹⁹⁸ Také zdůrazňuje důležitost dialogu jako prostředku pro řešení neshod i praktické spolupráce. Kromě toho papež v této encyklice uvádí pečlivý výčet podepsaných deklarací, uskutečněných kontaktů a rozhovorů konaných v rámci ekumenických vztahů, které přehledně rozdělil na články hovořící o sesterských pravoslavných církvích, starých církvích Východu a dalších církvích a církevních společenstvích na Západě.¹⁹⁹ Důležitým je přístup k jednotě jako společenství – koinónii a rovněž návrh změny papežského primátu tak, aby lépe sloužil jednotě křesťanstva.²⁰⁰

5.3.10 Jubilejní rok 2000

Ekumenismus se stal hlavním tématem i „Jubilejního roku 2000“, během kterého navštívil papež významná místa biblických „dějin spásy“. V únoru vedla jeho cesta do Egypta s návštěvou hory Sinaj, v březnu papež navštívil Jordánsko, Izrael a palestinská území. V souvislosti s návštěvou památníku Yad Vashem uctil oběti holocaustu a u Zdi nářků se pomodlil za odpuštění antisemitismu křesťanů. Při setkání s nejvyššími židovskými představiteli označil židovský národ za „*starší bratry*“.²⁰¹

¹⁹⁷ JAN PAVEL II. *Ut unum sint*, s. 23.

¹⁹⁸ V čl. 24 zmiňuje společnou modlitbu s anglikánským primasem v canterburské katedrále 29. května 1982, modlitbu v roce 1989 v severských a skandinávských zemích, v Americe, v Africe, v sídle SRC 12. června 1984 nebo společnou bohoslužbu při návštěvě patriarchy Dimitrije I. v prosinci 1987. (Tamtéž, s. 23).

¹⁹⁹ Viz čl. 50-70 citované encykliky.

²⁰⁰ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 150.

²⁰¹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán: Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 443.

5.3.11 Deklarace Dominus Iesus

Papež Jan Pavel II. bezpochyby vytvořil nové ekumenické klima. Je mimo možnosti této práce podrobně popsat jeho aktivity podporující jednotu a společenství nejen mezi křesťany, ale i ostatními náboženstvími. Tento výčet by bylo možné neustále prodlužovat, ať už jde o ještě dosud nezmíněná úspěšná a oblíbená setkávání s mládeží, omluvy za historické viny katolické církve, uctívá slova o Martinu Lutherovi a mnoho dalších.

Pro alespoň názorné vykreslení atmosféry pontifikátu Jana Pavla II. je nutno zmínit i jisté antagonistické tendence. Dokladem může být např. deklarace *Dominus Iesus* vydaná Kongregací pro nauku víry (vedenou v té době kardinálem Josephem Ratzingerem) dne 6. srpna 2000, která, jak uvádí *Pavel Hošek*, zasáhla značnou část nekatolických věřících a podle autora „ne zcela adekvátně chápala předchozí vyjádření Magisteria na téma mezináboženských vztahů“.²⁰² Hošek upozorňuje např. na čl. 21, ve kterém je mimo jiné uvedeno, že „je jasné, že by odporovalo katolické víře považovat církve za jednu z cest spásy vedle cest, které představují jiná náboženství“ nebo na čl. 22, ve kterém čteme, že „stoupenci jiných náboženství (...) se nacházejí v situaci závažného nedostatku ve srovnání se situací těch, kteří mají v církvi plnost spásonosných prostředků“. O situaci katolických věřících se deklarace vyjadřuje v tom smyslu, že jejich postavení ve věci spásy je „vynikající“, nicméně je nutné jim připomenout, že za to nevděčí sobě, ale milosti Krista.²⁰³

A zatímco různým náboženským tradicím (i přes vše právě citované) věnoval papež Jan Pavel II. v rámci svého pontifikátu mnoho času, energie, projevů lásky či přinejmenším respektu, existovaly nadále oblasti, ve kterých změny nenastaly. Šlo především o postoj katolické církve k nutnosti zachovávat kněžský celibát nebo odmítnutí svěcení

²⁰² HOŠEK, P. *Na cestě k dialogu*, s. 127.

²⁰³ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace Dominus Iesus*. [online]. 6. 8. 2000 [cit. 14. 1. 2013]. Dostupné z: <http://web.katolik.cz/feeling/library/dominus%20iesus.pdf>.

ženatých mužů či žen. Odmítána byla i antikoncepce, interrupce a homosexualita. Důkazem toho bylo podle *Walsh* např. to, že ačkoliv se setkání v Assisi mohli zúčastnit „*animisté, jejichž víra v transcendentního Boha je mizivá, nebyli pozváni katoličtí homosexuálové*“.²⁰⁴ Navíc zanedlouho po tomto setkání vydala Kongregace pro nauku víry prohlášení, ve kterém byla homosexualita neústupně odsouzena jako nemorální.²⁰⁵

5.4 Interkonfesijní vztahy od roku 2005 do současnosti

Velké změny neslibovala ani volba **Benedikta XVI. (nar. 1927)** papežem v dubnu 2005. O kardinálu Josephu Ratzingerovi jsme se v této práci zmiňovali již několikrát, právě v souvislosti se spíše konzervativními tendencemi uvnitř katolické církve. Už jeho jmenování prefektem Kongregace pro nauku víry (což je ze své podstaty úřad konzervativní) dosvědčuje jeho názorovou linii. A jak uvádí *Rendina*, jako zastávce konzervativních teologických názorů podporujících obranu tradičních katolických hodnot se projevil i na konkláve, které ho zvolilo papežem,²⁰⁶ takže nemohlo být pochyb, kdo byl zvolen novým papežem.

Programem pontifikátu Benedikta XVI., jak vyplynulo právě i z jeho slov před konkláve, se stala kritika relativismu, kterou zmínil i v promluvě v rámci Světového dne mládeže v Sydney v roce 2008, když řekl: „*Je zde tedy něco neblahého, co vychází z faktu, že svoboda a tolerance jsou velmi často odděleny od pravdy. To je živeno – dnes široce rozšířenou – ideou, že neexistuje absolutní pravda, která vede naše životy. Relativismus tím, že prakticky bez rozdílu všemu přikládá hodnotu, činí ‚zkušenost‘ důležitější než všechno ostatní. Avšak zkušenosti, odtržené*

²⁰⁴ WALSH, M. *Jan Pavel II.*, s. 173.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 174.

²⁰⁶ RENDINA, C. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*, s. 677.

*od jakékoli úvahy o tom, co je dobré či pravdivé, mohou vést nikoli k ryzí svobodě, nýbrž k morálnímu a intelektuálnímu chaosu, k poklesu morální úrovně, ke ztrátě sebeúcty, ba dokonce k zoufalství.*²⁰⁷

5.4.1 Vztahy mezi katolickou církví a islámem

Podobně jako jeho předchůdce, deklaroval Benedikt XVI. vůli pokračovat v prohlubování mezináboženských vztahů, čemuž měly být nápomocny cesty za věřícími po celém světě. Ne všechny aktivity Vatikánu se však obešly bez problémů.

Příkladem může být papežovo vyjádření pronesené v září 2006 na univerzitě v Řeznu ve smyslu slov byzantského panovníka Manuela II. Paleologa ze 14. století, který odmítnul vše, co přichází od proroka Mohammeda jako špatné a zlé, zejména jeho příkaz „šířit víru mečem“.²⁰⁸ Vatikán papežova slova poté sice dovysvětlil s tím, že papež odmítá pouze násilí v islámu, nikoliv islám samotný, přesto se však významní představitelé islámu dožadovali po papeži omluvy.²⁰⁹

A když pak v listopadu téhož roku mířil papež do Turecka, přičemž jeho návštěva byla, s ohledem na zářijové vyjádření, chápána tureckými muslimy poněkud kontroverzně, vyžádal si Vatikán raději přísná bezpečnostní opatření. Přesto návštěva splnila očekávání – jejím vyvrcholením byla společná katolicko-pravoslavná bohoslužba v pravoslavném chrámu sv. Jiří v Istanbulu či papežova návštěva istanbulské Modré mešity.²¹⁰

²⁰⁷ BENEDIKT XVI. Relativismus absolutizuje. In: *Rádío Vaticana* [online]. 17. 7. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=9840>.

²⁰⁸ Muslimové chtějí po papeži omluvu za středověký text. *iDNES.cz* [online]. 16. 9. 2006, roč. 8 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/muslimove-chteji-po-papezi-omluvu-za-stredoveky-text-pfl-/zahranicni.aspx?c=A060915_094359_zahranicni_tha.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Papeže vítá v Turecku hněv muslimů a chlad politiků. *iDNES.cz* [online]. 28. 11. 2006, roč. 8 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/papeze-vita-v-turecku-hnev-muslimu-a-chlad-politiku-fxy-/zahranicni.aspx?c=A061128_095251_zahranicni_tha.

5.4.2 Katolická církev a judaismus

Vztahy mezi katolickou církví a židovstvem narušily iniciativy Vatikánu směřující ke svatořečení papeže Pia XII., a to v rámci 50. výročí jeho smrti. V listopadu 2008 Benedikt XVI. prohlásil, že je potřeba více a objektivněji věnovat pozornost období pontifikátu Pia XII., neboť doposud bylo vykládáno příliš jednostranně.²¹¹ Jedná se především o skutečnost, že se Pius XII. nikdy otevřeně nepostavil holocaustu, čímž v mnohých vyvolal dojem, že s ním tiše souhlasil. Podle druhých ale existují důkazy o tom, že v zákulisí pomohl mnoha Židům před jistou smrtí. Dodejme však, že se pravděpodobně jednalo o Židy pokřtěné. *„U pokřtěných Židů mohl napadat některé části protižidovských zákonů a nařízení jako odporující konkordátu mezi Vatikánem a Třetí říší. Svatý stolec byl jediný, kdo se jich zastával, protože většina židovských organizací, které se snažily pronásledovaným Židům pomáhat, definovala Židy nábožensky a pokřtěné považovala za odpadlíky, kteří nemají na pomoc nárok.“*²¹² Otázky nad rolí Pia XII. během 2. světové války tak neustále vnášejí napětí do katolicko-židovských vztahů, přičemž další krok k jeho svatořečení by dle zástupců židovstva znamenal „katastrofu“.²¹³

Situaci neuklidnilo ani další rozhodnutí papeže, kterým v lednu 2009 rozhodl o zrušení exkomunikace čtyř biskupů Bratrstva sv. Pia X. Podle oficiálního sdělení Svatého stolce tímto aktem měl papež v úmyslu zahájit rozhovor s Bratrstvem, který by vedl k dalšímu sbližování. Zároveň Vatikán prohlásil, že o postojích Richarda Williamsona, ve kterých odmítnul obecně přijímaný rozměr holocaustu, v okamžiku sněti

²¹¹ Benedikt XVI. hovořil o papeži Piu XII. *Rádío Vaticana* [online]. 8. 11. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10366>.

²¹² MATULÍK, R. Bude papež Pius XII. svatořečen? In: *ChristNet.cz* [online]. 27. 6. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. ISSN 1213-0877. Dostupné z: http://www.christnet.cz/clanky/4013/bude_papez_pius_xii_svatorecen.url.

²¹³ Holocaust group to lobby pope over Pius sainthood. *The StarPhoenix* [online]. 8. 11. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www2.canada.com/saskatoonstarphoenix/news/story.html?id=b7ba05bf-e561-43be-a44d-673a26035f8d>.

exkomunikace nevěděl a požaduje, aby se svých názorů jednoznačně a absolutně vzdal.²¹⁴

Vstřícný krok papeže směrem k Bratrstvu zkritizoval Hans Küng, který prohlásil, že papeže s Lefébvreem již v minulosti spojovaly jisté sympatie, neboť v roce 1977 Lefébvre uvedl, že počítá s podporou nového kardinála Ratzingera. V rozhovoru pro deník *Le Monde* se Küng vyjádřil v tom smyslu, „že po zrušení exkomunikace lefébvrstických biskupů mnoho katolíků nečeká od papeže už nic dobrého“ a rovněž, že „nečekává svou rehabilitaci za tohoto pontifikátu“.²¹⁵ Naopak podporu vyjádřil newyorský rabín Yehuda Levin, který chápal papežovo rozhodnutí jako krok správným směrem k uklidnění napětí uvnitř katolické církve.²¹⁶

V těchto souvislostech se proto stala očekávanou návštěva Svaté země, jež proběhla ve dnech 8. – 15. května 2009. Součástí cesty po Jordánsku, Izraeli a území Palestiny byla návštěva mešity Skalní dóm, která se nachází na Chrámové hoře a která je třetím nejposvátnějším místem islámu, do něhož papež vstoupil vůbec poprvé. Při jednom ze svých projevů zdůraznil, že víra má pomáhat očistit lidské srdce od myšlenky na pomstu a násilí. Ani průběh této cesty se však neobešel bez kritiky – to když papež při svém proslovu v památníku Jad Vashem sice

²¹⁴ Sdělení státního sekretariátu Svatého stolce ke zrušení exkomunikace. *Rádío Vaticana* [online]. 4. 2. 2009 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10781>.

²¹⁵ Podle Hanse Künga II. vatikánský koncil skoncoval s tradicí církve. *Rádío Vaticana* [online]. 26. 2. 2009 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10890>.

²¹⁶ Ortodoxní rabín Levin se zastává papeže a jeho snahy o smír s tradicionalisty. *Rádío Vaticana* [online]. 9. 2. 2009 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10801>.

litoval holocaustu, ale nezmínil se ani o nacitech ani o Němcích a rovněž nepronесl žádnou omluvu.²¹⁷

5.4.3 Vztah katolické církve k nekatolickým křesťanům

Poměrně úspěšně se rozvíjející dialog mezi katolickou a anglikánskou církví, nemálo podpořený úsilím arcibiskupa z Canterbury Rowana Williamse, zkomplikovala na přelomu let 2008 – 2009 otázka biskupského svěcení žen, která ostatně rozdělovala i samotnou anglikánskou církev.²¹⁸ K obnovení dialogu anglikánsko-římskokatolické mezinárodní komise (ARCIC III) došlo v roce 2011. Tato fáze dialogu je považována za jednu z nejtěžších, neboť má obnovit zpřetrhané vazby právě kvůli rozdílným názorům na svěcení žen, ale např. i na homosexualitu. Rovněž obě strany jednájí o postupu, jak ulehčit anglikánům jejich, na vlastní vůli založenou, snahu o sjednocení s Římem, aniž by museli opustit své vlastní tradice.²¹⁹ Za důkaz příznivě se rozvíjejícího dialogu mezi oběma stranami můžeme označit návštěvu arcibiskupa z Canterbury Rowana Williamse ve Vatikánu v březnu 2012.²²⁰

Výrazně lepší vztahy zaznamenala katolická církev ve vztahu k pravoslavným církvím. V roce 2008 navštívil Vatikán celkem třikrát konstantinopolský patriarcha Bartoloměj I. Rovněž vztahy s moskevským patriarchátem doznaly změn. V říjnu 2008 odpověděl moskevský patriarcha Alexej II. na papežův dopis a ve své odpovědi zdůraznil

²¹⁷ Papež navštívil Zed' nářků, za projev o holocaustu sklídil kritiku. *iDNES.cz* [online]. 12. 5. 2009, roč. 11 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/papez-navstivil-zed-narku-za-projev-o-holocaustu-sklidil-kritiku-p9u-/zahranicni.aspx?c=A090512_124443_zahranicni_zra.

²¹⁸ Kard. Kasper k situaci v anglikánské církvi. *Rádío Vaticana* [online]. 22. 1. 2009 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10715>.

²¹⁹ Obnovený dialog s anglikány (Arcic III.). *Rádío Vaticana* [online]. 7. 5. 2012 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16374>.

²²⁰ Anglikánský primas v Římě. *Rádío Vaticana* [online]. 10. 3. 2012 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16060>.

uspokojení z „rostoucích perspektiv rozvoje dobrých vztahů a pozitivní spolupráce mezi oběma církvemi“.²²¹ Podstatou pro tento rozvoj jsou podle něj „naše společné kořeny a stejné postoje k mnoha otázkám, které sužují dnešní svět“.²²² Alexej II. rovněž přijal v květnu 2008 prefekta Papežské rady pro jednotu křesťanů kardinála Waltera Kaspera, který se pak v prosinci téhož roku účastnil i jeho pohřbu.²²³

5.4.4 Další hlediska katolicky chápaného ekumenismu

Nesoulad do spolupráce mezi katolickou církví a nekatolickými křesťany vnesl dokument vydaný Kongregací pro nauku víry v roce 2007 pod vedením prefekta kardinála Williama Levady (a odkazující mimo jiné na deklaraci *Dominus Iesus* z roku 2000) nazvaný **Odovědi na otázky o některých aspektech nauky o církvi**. Jeho tvůrci měli v úmyslu uvést na pravou míru mnoho nejasných termínů a témat vycházejících z II. vatikánského koncilu, u nichž i přes značný časový odstup od ukončení sněmu stále docházelo k mylným interpretacím. Z tohoto pohledu byl podobný dokument více než potřebný, avšak při jeho podrobném čtení zaznamenané jisté disproporce s výroky koncilu, což pobouřilo zejména protestantské církve.

Otázek, na které Kongregace pro nauku víry prostřednictvím tohoto dokumentu odpovídá, je celkem pět. Hned v první odpovídá na to, zda II. vatikánský koncil změnil předcházející nauku o církvi. Z dokumentu se dozvídáme, že nikoliv, že došlo pouze k jejímu rozvinutí a širokému vysvětlení. V následujících dvou otázkách se dokument věnuje problematice subsistence Kristovy církve v církvi katolické. Rozdíl mezi termíny „subsistuje“ a „je“ jsou v dokumentu vysvětleny tak, že použití výrazu subsistuje „*indikuje plnou totožnost Církve Kristovy a katolické*

²²¹ Moskevský patriarcha odpověděl Benediktu XVI. *Rádío Vaticana* [online]. 23. 10. 2008 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10312>.

²²² Tamtéž.

²²³ Ekumenická bilance kard. Kaspera. *Rádío Vaticana* [online]. 2. 1. 2009 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10616>.

Církve“.²²⁴ Čtvrtá otázka je věnována pravoslavným církvím. Jsou sice označovány jako „církve“, a to proto, že „i když odloučené, mají pravé svátosti a především vlivem apoštolské posloupnosti, mají kněžství a eucharistii, které je s námi dosud těsně pojí“²²⁵, avšak jejich nedostatek spočívá v absenci vnitřního základního principu – „římského biskupa a Petrova nástupce“.²²⁶ Pátá otázka je věnována problematice reformačních společenství a toho, proč jim koncilní dokumenty nepřiznávají označení „církve“. Odpověď je nasnadě – není v nich zachována apoštolská posloupnost ve svátosti svěcení, tudíž chybí základní konstitutivní prvek církve podle katolického učení.²²⁷

Závěry Kongregace pro nauku víry prezentované ve výše uvedeném dokumentu pobouřily protestanty. Označili jej za „políček pro ekumenismus“ nebo „za promarněnou šanci“.²²⁸ Prefekt Papežské rady pro jednotu křesťanů kardinál Walter Kasper však vysvětlil, že „dokument nepopírá, že by protestantské církve byly církvemi“, ale doplnil, „že nejsou církvemi v tom smyslu, v jakém katolická církev chápe sebe sama jako církev“, přičemž dodal, že „evangelikální církve samy nechtějí být církvemi v katolickém smyslu“.²²⁹

Naopak ze strany pravoslavných, jmenovitě od představitele moskevského patriarchátu metropolity Kyrilla, byl dokument oceněn jako upřímné vyjádření, které zcela jasně stanoví rozdíly mezi katolickou a pravoslavnou církví. Projevení vlastního stanoviska považuje metropolita za nezbytné pro otevřený dialog. Podle jeho názoru dokument neuvádí

²²⁴ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. Odpovědi na otázky o některých aspektech nauky o církvi. In: *Rádío Vaticana* [online]. 10. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8058>.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Protestanti jsou rozhořčeni, pravoslavní dokument ocenili. *Rádío Vaticana* [online]. 11. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8064>.

²²⁹ Kard. Kasper odpověděl na pobouření protestantů. *Rádío Vaticana* [online]. 11. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8063>.

nové skutečnosti, ale konstatuje již dávno známé učení římskokatolické církve.²³⁰

5.4.5 Vývoj ve Světové radě církví

Pro ucelenější pohled na vývoj interkonfesijních vztahů v tomto období je nutné zmínit i deváté shromáždění SRC konané v brazilském Porto Alegre v únoru 2006. *Richard Frieling*, pravidelný účastník plenárních zasedání SRC už od roku 1968, v článku *Světová rada církví: Skutečně konsensus?* uvádí, že již v roce 2002 byly v rámci *Zvláštní komise pro spolupráci ortodoxních v SRC* projednány specifické požadavky pravoslavných církví, které pak byly na shromáždění v Porto Alegre uvedeny do praxe. Jedním z těchto požadavků bylo, aby v rámci SRC nerozhodovala demokratická většina, ale aby bylo dosahováno jednomyslného konsensu „*v naději, že tak bude křesťanské svědectví jednoznačnější a profil SRC zřetelnější*“, přičemž „*tento postup vyvolal u mnoha delegátů značnou nevoli*“, ale byl podle autora přijat i přes to, že takto přijaté „*texty byly děsivě ploché a jednostranné*“.²³¹

Dalším požadavkem pravoslavných církví bylo, aby se v SRC nejednalo o tématech, které pravoslaví odmítá. Vyhovění těmto nárokům přispělo k tomu, že pravoslavné církve nadále zůstaly součástí SRC, jež se díky tomu nestala čistě protestantskou organizací, což je pro ni jistě přínosem. Zazněl však i názor o „*nutnosti vytvořit strategickou alianci ortodoxních a katolíků na obranu tradičního křesťanství*“ proti „*další liberalizaci ze strany protestantských církví*“,²³² což svědčí o „*boji*“ konfesijních skupin uvnitř SRC, který tuto organizaci značně oslabuje. Autor rovněž připomíná, že toto vnitřní oslabování je násobeno oslabováním vnějším, neboť stále větší ekumenické účinnosti nabývají

²³⁰ Protestanti jsou rozhořčeni, pravoslavní dokument ocenili. *Rádío Vaticana* [online]. 11. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8064>.

²³¹ FRIELING, R. Světová rada církví: Skutečně konsensus? *Getsemany* [online]. září 2006, 16(9) [cit. 1. 2. 2013]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/941>.

²³² Tamtéž.

spíše bilaterální kontakty mezi jednotlivými konfesemi či jejich skupinami, než multireligiozní setkávání a dialog v SRC.²³³

5.5 Nový papež = nová naděje?

Neočekávané rozhodnutí papeže Benedikta XVI. abdikovat na svůj úřad k 28. únoru 2013 postavilo církve před důležitou volbu nového pontifika. Zvolením argentinského kardinála Jorge Maria Bergoglia katolická církev podle prvních komentářů dosvědčila svou snahu ukázat, že není jen církví evropskou, ale světovou. První jezuitský papež **František (nar. 1936)** zaměří svůj zájem pravděpodobně na sociální otázky. Absence jeho vazby na římskou kurii dává naději v posun řešení nejpalčivějších církevních problémů. Optimisté rovněž hovoří o tom, že by během jeho pontifikátu mohla být projednána možnost svěcení ženatých mužů na kněze.²³⁴

²³³ FRIELING, R. Světová rada církví: Skutečně konsensus? *Getsemany* [online]. září 2006, **16**(9) [cit. 1. 2. 2013]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/941>.

²³⁴ Rozhovor s církevním historikem Jaroslavem Šebkem. In: *Ranní interview* [rozhlasový pořad]. ČRo 1 – Radiožurnál, 14. 3. 2013 7:50.

6 EKUMENICKÉ TENDENCE A SMĚRY

Ačkoliv je znovusjednocení společným tématem ekumenických aktivit, přístup k jednotě je u jednotlivých tradic odlišný. Katolická církev spatřuje jednotu ve věrném hlásání evangelia, udělování svátostí a biskupském úřadu v čele s papežem, přičemž společenství biskupů v čele s papežem garantuje jednotu univerzální církve. Ta naopak nehraje roli pro církev pravoslavnou, u níž je církev představována autonomní místní církví spolu se svým biskupem v apoštolské sukcesi. Jednotu církve značí apoštolská víra, eucharistie a jejím vzorem je raná nerozdělená církev. Univerzální církev není znakem jednoty ani pro protestantské církve. Nutnou podmínkou však zůstává zvěstování evangelia a vysluhování svátostí v souladu s Augsburskou konfesí. Anglikánské církve mají plán znovusjednocení stanoven čtyřbodovým programem, který byl schválen na Lambethské konferenci roku 1888. Obsahuje tvrzení, že Písmo je pravidlem a poslední směrnicí víry, že se uznává Nicejsko-konstantinopolské vyznání víry, za svátosti jsou uznány křest a večeře Páně a poslední teze uznává biskupský úřad uzpůsobený potřebám jednotlivých regionů. Pro vyjádření jednoty s anglikánskými církvemi postačí nezpochybňovat výše dohodnutá ustanovení.²³⁵

6.1 Interkonfesijní dialog

Ve středu interkonfesijních vztahů stojí dialog, který např. *O. I. Štampach* charakterizuje jako „*solidární práci zúčastněných stran ve společně vytvořeném prostoru, zaměřenou na hledání pravdy*“.²³⁶ Rozhodně ho tedy nelze chápat jako disputaci, jejímž cílem je pouze obhájit nebo popřít určitý výrok.

Interkonfesijní dialog je velmi často dialogem bilaterálním – mezi jednotlivými církvemi nebo rodinami církví. Trilaterální dialog zahrnuje

²³⁵ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 155-157.

²³⁶ ŠTAMPACH, O. I. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*, s. 179.

dialog křesťanství, judaismu a islámu. Multilaterální dialog, konaný formou konferencí, je důsledně uplatňován v Komisi pro víru a řád SRC. Přirozeně nejčastějším tématem všech rozhovorů jsou historické i současné rozdílnosti mezi jednotlivými konfesemi. Výsledky těchto rozhovorů jsou zachyceny v *Dokumentech rostoucí vzájemné shody* z let 1983 a 1992. Dosažené shody jsou často ve formě konsensu s uvedením dosud nevyjasněných problémů. Výstupem ekumenických rozhovorů však mohou být i dokumenty na bázi konvergence, tedy jakéhosi přiblížení stanovisek, jako je to např. u Lidských dokumentů.²³⁷

Zpočátku se v rámci ekumenického přibližování dosahovalo shod na základě tzv. negativního konsensu, který stanovil témata, která zúčastněné církve již nerozdělují. Původní neshody byly totiž často založeny ani ne tak na teologických faktorech, jako na faktorech politických, kulturních, sociálních či mocenských.²³⁸ Zároveň také došlo u mnoha jednotlivých odloučených církví k jistému vývoji a zrání v čase, což často přispělo ke zmírnění původních stanovisek. Od 60. let minulého století, jak uvádí *Filipi*, zaznívá požadavek, „*aby církve v dialogu formulovaly také pozitivně, co je spojuje, co společně věří, vyznávají, zvěstují*“.²³⁹ Ať tak či onak, pracně nalezené konsensy mnohdy těžce pronikají do života církví, a to jak na úrovni oficiální tak místní. Podle autora je to tím, že jde mnohokrát o historická témata, nevztahující se k současnosti, ale také o to, že se církve především zabývají tím, jak jednotlivé dokumenty potvrzují vlastní tradici a nevěnují pozornost těm pasážím, které ji problematizují.²⁴⁰

²³⁷ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 148-150.

²³⁸ Pro tyto vlivy se poprvé na konferenci v Edinburghu v roce 1937 použil název „neteologické faktory“. Později bylo toto označení nahrazeno pojmem „kontextualita“. (Tamtéž, s. 153).

²³⁹ Tamtéž, s. 150-151.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 150-152.

6.2 Stupně interkonfesijních aktivit

Ekumenické aktivity se odehrávají na několika stupních. Nejvíce viditelnou je úroveň **celosvětová**. Ta je reprezentována setkáními nejvyšších představitelů jednotlivých organizací či církví. Výsledkem těchto aktivit jsou dokumenty, jež často odrážejí složitost jejich vzniku a zejména vývoje, takže texty mohou často vyznít ambivalentně. Nižší **regionální** stupeň je rovněž oficiální. V tomto případě se jedná o ekumenické setkávání v rámci jednotlivých zemí a států, nejčastěji koncipované do ekumenických rad církví, založených na federativním principu. Další stupeň ekumenických setkání probíhá na úrovni **místní**. Spočívá v přímém setkávání věřících z různých církví a společenství, a jak uvádí *Filipi*, mnohdy v ještě bližších polohách, než které byly dosud oficiálními církvemi uznány. (viz *Příloha č. 5*). Dokumentem, upravujícím mezináboženské vztahy na této úrovni, je přepracovaná verze ***Direktáře k provádění ekumenických principů a norem*** vydaná katolickou církví v roce 1993.²⁴¹

6.3 Modely interkonfesijních vztahů

V dialogu uskutečňovaném v rámci mezináboženských vztahů se s ohledem na to, jak jednotlivá náboženství přistupují k tématu pravdy a spásy, uplatňuje více či méně několik druhů postojů. Je třeba mít na paměti, že tyto postoje se mohou různě prolínat a mohou mít různou intenzitu. Jejich klasifikace i definice procházela a neustále prochází změnami. S ohledem na tuto skutečnost bylo pro jejich specifikaci užito několika různých autorů.

Jedním z přístupů k mezináboženským vztahům je ***náboženský exkluzivismus***, jehož zastánci považují svou vlastní pravdu jako jedinou správnou. Cílem náboženského exkluzivismu není dialog s jinověrci, ale jejich obrácení na „správnou“ víru prostřednictvím proselytismu.

²⁴¹ FILIPI, P. *Církev a církev: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 140-143.

V minulosti byla tato forma přístupu charakteristická pro křesťanství, tendence k ní jsou patrné i v islámu. Jednou z mála možností kontaktů mezi takto výlučnými náboženstvími, jak uvádí Štampach, je přinejmenším občanská tolerance vycházející z pozitivních lidských vztahů mezi příslušníky těchto náboženských skupin nebo spolupráce v humanitární oblasti.²⁴²

Zcela opačný přístup v náboženských vztazích představuje **náboženský pluralismus**, pro nějž není odlišnost problémem, ba právě naopak – vítá ji. Všechna náboženství jsou přijímána jako rovnocenná s tím, že bezpečně vedou k pravdě a spáse. Přesvědčení, že „každý má svou pravdu“, ale nemusí nutně vést ke smysluplnému dialogu, mnohdy přispívá spíše ke lhostejnosti, neboť podněty druhých se stávají zbytečnými a dokonce mohou obtěžovat.²⁴³

Třetí, umírněný, model je **model inkluzivní** neboli zahrnující. Často je označován také pojmem dialogický model,²⁴⁴ a to proto, že rozhovor je užíván jako cesta k poznání jiných náboženství. Účastníci dialogu se seznamují se vzájemnými rozdíly, které však respektují a aktivně hledají možnosti shody a porozumění. Náboženský inkluzivista jasně vyjadřuje své vlastní náboženství, ale zároveň ho dokáže i kriticky nahlížet a konfrontovat se zkušeností ostatních. Uvědomuje si, že jeho pravda je

²⁴² ŠTAMPACH, O. I. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*, s. 181.

²⁴³ Tamtéž, s. 181-182.

²⁴⁴ Štampach uvádí tuto trojčlennou klasifikaci (exkluzivismus, pluralismus a inkluzivismus) v roce 1998. V článku *Mezináboženské vztahy* v časopisu *Dingir* z roku 2003 autor dialogický model od inkluzivismu oddělil a vytvořil tak klasifikaci čtyřčlennou s poznámkou, že ačkoli dialogický model nebyl dosud přijat jako náležitá alternativa k modelům pluralitnímu a inkluzivnímu, mohl by tento model přijmout výhody modelů jiných a vyhnout se jejich potížím. Na mysl měl to, že pluralismus může přinést lhostejnost, inkluzivismus zase namísto zahrnutí může přinést pohlcení. (ŠTAMPACH, O. I. *Mezináboženské vztahy*. *Dingir* [online]. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 86-87 [cit. 5. 1. 2013]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>).

pravdou dílčí, lze ji doplnit a rozvinout právě v dialogu, nicméně své cestě přiřkládá zvláštní význam a hodnotu.²⁴⁵

Katolický teolog *Tomáš Halík* doplňuje tuto tradiční typologii o ***perspektivismus***, jehož zastánce přiznává, že skutečnost nahlíží pouze z určité své perspektivy, která je odlišná od perspektivy druhé tradice. Reprezentanti rozdílných tradic si mohou své zkušenosti sice sdělovat, ale nikdy není v jejich silách nahlédnout skutečnost celistvě. *Halík* doplňuje, že tento postoj vychází z přesvědčení, že „*nikdy (a nikdo) nemluví o náboženství ‚nezaujatě‘ a nemůže si nárokovat ‚božskou‘ pozici*“. Z této „božské“ pozice hovoří podle *Halíka* i ten, který považuje všechna náboženství za sobě rovná, protože nikdo nemůže znát všechna náboženství natolik, aby byl oprávněn k tomuto výroku.²⁴⁶

Perspektivismus v sobě proto zahrnuje uvědomění si toho, že rozdílná interpretace vnější skutečnosti u jednotlivých náboženství připomíná různost jazyků. *Halík* odmítá vytváření jakéhokoliv „náboženského esperanta“, neboť „*každý jazyk a každé náboženství je specificky zabarveným výkladem světa, nikoliv pouhým nástrojem předem existujícího a na jazyku a kultuře nezávislého chápání světa*“. Odlišnost jednotlivých jazyků tedy může mít za následek to, že náboženská zkušenost nemusí být při převodu do jiného jazyka správně interpretována. Tuto skutečnost je podle autora nutné brát v úvahu zejména v rámci interkonfesijního dialogu.²⁴⁷

Štampach se ve své knize *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie* vyjadřuje v tom smyslu, že jednání

²⁴⁵ ŠTAMPACH, O. I. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*, s. 182-183.

²⁴⁶ HOŠEK, P. Rozhovor s profesorem Tomášem Halíkem: S pořádně odřenou kůží. *Dingir* [online]. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 97-101 [cit. 5. 1. 2013]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>.

²⁴⁷ HALÍK, T. K předpokladům mezináboženského dialogu. In: *Mezináboženský dialog se zřetelem k tzv. abrahámovským náboženstvím*, s. 59-70.

křesťanů prvních století „lze vidět jako inkluzivní a směřující k dialogu“,²⁴⁸ neboť filozofické a teologické úvahy pohanských autorů je možno použít k vyjádření křesťanských principů. Pro pozdější patristické období je již charakteristický exkluzivistický postoj.²⁴⁹ Zdá se tedy, že narůstající „křesťanské sebevědomí“ hledalo své potvrzení v exkluzivismu. Návratem k původnímu inkluzivnímu modelu můžeme označit události spojené s II. vatikánským koncilem.

Výše uvedené modely vztahů jsou odvozeny od řešení tématu spásy a pravdy v náboženstvích obecně. Mezinárodní teologická komise v dokumentu *Křesťanství a ostatní náboženství* ve snaze definovat statut křesťanství a ostatních náboženství nabízí římskokatolický pohled na danou problematiku a upřednostnila namísto pojmů exkluzivismus, inkluzivismus a pluralismus pojmy **ekleziocentrismus** – uplatňující formuli „mimo církve není spásy“, kterou však současná církev již opustila, **christocentrismus** – jenž připouští dílčí spásu v mimokřesťanských náboženstvích, avšak jedinečnou a univerzální spásu může uskutečnit pouze Kristus a konečně **teocentrismus** – který se snaží o uznání spásy a pravdy obsažené ve všech různých náboženstvích, přičemž jedna odnož uznává Krista jako nejdokonalejšího prostředníka spásy, avšak ne jediného a pro druhou část teocentristů není Kristus potřebný vůbec. Radikálním vyústěním teocentrismu je podle autorů **soteriocentrismus** – pragmaticky založená snaha o spokojený život lidstva.²⁵⁰

Konkrétně se k problematice spásy uvedený dokument, jenž byl schválen v roce 1996 a jehož uveřejnění odsouhlasil kardinál Joseph Ratzinger jako tehdejší prefekt Kongregace pro nauku víry, vyjadřuje v čl. 85 takto: „*Pouze církev je Kristovým tělem a pouze v ní je přítomen Duch v plné intenzitě, z tohoto důvodu není vůbec lhostejné, zda člověk patří ke Kristově církvi a zda má plnou účast na spásitelských darech,*

²⁴⁸ ŠTAMPACH, O. I. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*, s. 187.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 187.

²⁵⁰ Mezinárodní teologická komise. *Křesťanství a ostatní náboženství*, s. 22-23.

kteřé se nacházejí jedině v ní.²⁵¹ V čl. 94 pak můžeme číst: „Nejedná se o opovrhování či znehodnocování, když katolická teologie tvrdí, že všechno to, co je v ostatních náboženstvích pravdivého a hodnotného, pochází od Krista v Duchu svatém. Naopak, je to nejlepší způsob, jakým křesťanství vyjadřuje svoje ocenění pro tato náboženství.“²⁵² Postoj k otázce pravdy je v dokumentu vystihnout v čl. 13 takto: „Tvrdit, že všechna náboženství jsou pravdivá, je stejné jako tvrdit, že všechna jsou falešná. Obětovat otázku pravdivosti je neslučitelné s křesťanským náhledem.“²⁵³

V úvodní studii k výše uvedenému dokumentu se C. V. Pospíšil zamýšlí nad jednotlivými koncepcemi. Vychází přitom z myšlenek H. R. Niebuhra uvedených v knize *Kristus a kultura*. Proto exkluzivismus ztotožňuje s pojetím „Krista proti náboženstvím“, koncepci inkluzivismu ztotožnil s pojmem „Kristus v náboženstvích“, v teocentrickém pojetí „Krista nad náboženstvími“ se Kristu přiznává určitý normativní význam, zatímco v jiném teocentrickém pojetí „Krista spolu s náboženstvími“ mu není připsán žádný normativní význam, podobně jako v pojetí „náboženství bez Krista“. Poslední dva zmiňované koncepty ztotožňuje Pospíšil s pluralismem, který je ve výše uvedeném dokumentu podroben zevrubné kritice.²⁵⁴

Evangelický teolog Pavel Hošek ve své práci *Na cestě k dialogu* namísto pojmu exkluzivismus dává přednost méně zatíženému pojmu **partikularismus**. Restriktivní exkluzivisté zastávají pozici, že pro spásu je nutné, když ne být člen církve, tak alespoň slyšet a přijmout evangelium. Podle autora však tuto podmínku splnil jen nepatrný zlomek lidstva, z čehož je možno se domnívat, že zlo v dějinách vítězí, což neodpovídá zvěsti o nekonečné lásce Boha ke všem tvorům. Tradiční exkluzivismus je tedy dle autora značně pesimistický.²⁵⁵

²⁵¹ Mezinárodní teologická komise. *Křesťanství a ostatní náboženství*, s. 50-51.

²⁵² Tamtéž, s. 53-54.

²⁵³ Tamtéž, s. 24.

²⁵⁴ POSPÍŠIL, C. V. Úvodní studie. In: *Křesťanství a ostatní náboženství*, s. 3-13.

²⁵⁵ HOŠEK, P. *Na cestě k dialogu*, s. 65-73.

Mnohem více optimismu přináší inkluzivismus, který přináší možnost zjevení a spasení i těm, co Krista vědomě nepřijali. *Hošek* však upozorňuje, že i přes jistou toleranci, je v inkluzivismu pro spásu člověka stále nezbytné Kristovo dílo, proto je někdy označován jako zdvořilejší exkluzivismus, který jiného ke křtu nenutí, ale rovnou ho pokřtí.²⁵⁶

Ohledně pluralismu upozorňuje *Hošek* na skutečnost, že se projevuje mnohdy exkluzivisticky a elitářsky vůči těm, kdo s ním nesouhlasí. Zároveň tím, že všechna vyznání považuje za sobě rovná, pluralismus podceňuje vzájemné rozdíly a navrhuje vytvořit jakousi globální teologii.²⁵⁷

Protože každý představený model s sebou nese jisté slabiny, poukazuje autor na čtvrté pojetí, kterým je **postpluralismus**, který v sobě asimiluje klady všech předchozích návrhů s úmyslem je dále rozvíjet. Základním předpokladem zůstává akceptace plurality náboženství se zachováním věrnosti vlastní tradici a zachování významu jazykových rovin jednotlivých náboženství. *Hošek* vyzvedá v případě postpluralismu zejména jeho schopnost pokorného agnosticizmu,²⁵⁸ neboť „ve skutečnosti nevíme (alespoň zatím), co vlastně přesně jsou mimokřesťanská náboženství, co a jak prožívají jejich stoupenci a jak blízcí či vzdálení jsou té pravdě, které sloužíme my, křesťané. Nevíme, nakolik a jakým způsobem se jejich víra vztahuje k víře naší.“²⁵⁹

6.4 Modely interkonfesijní spolupráce

Pro ekumenické vztahy nebylo nutné stanovit jen to, co jednotlivé církve spojuje, příp. rozděluje, ale začaly se promýšlet i reálné varianty sjednocení. Na druhé konferenci Hnutí pro víru a řád v Edinburghu v roce 1937 byly stanoveny tři modely sjednocení. Prvním z nich byl model

²⁵⁶ HOŠEK, P. *Na cestě k dialogu*, s. 75-91.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 99-104.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 105-118.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 184.

federativní, určený především k praktické spolupráci jednotlivých církví tak, jak ho chápalo Hnutí pro praktické křesťanství. *Filipi* v knize *Církev a církve* uvádí, že název federace nebyl jediný, může jít i o alianci, svaz nebo radu církví, přičemž tento model umožňuje jednotlivým církvím ponechat si svou vlastní autonomii ve všech směrech. Volnost tohoto modelu se stala argumentem pro kritiku, která považuje tuto variantu sjednocení za jakýsi nejnižší stupeň právě proto, že neobsahuje žádný ze znaků odpovídajících jednotě – společnou víru, svátosti ani bohoslužbu.²⁶⁰

Za pomyslný druhý stupeň ve sjednocování můžeme označit model **vzájemného uznání**. Umožňuje církvím ponechat si relativní autonomii, ale zároveň v sobě zahrnuje shody ve víře a vzájemného uznání úřadů. Církev se tedy navzájem uznávají jako pravé církve a případné rozdíly v učení a v praxi nejsou chápány jako rozdělující. Tento model předpokládá, že snahy o sblížení budou skutečné, proto je u něj důležitá přetrvávající snaha zpracovat všechny jednotlivé rozdíly mezi církvemi a využít interpretačního potenciálu tak, aby byl přínosem pro další sjednocovací vývoj. *Filipi* doplňuje, že příkladem tohoto sjednocení je Leuenerská konkordie z roku 1973, obsahující dohodu evropských reformačních církví, které společně prohlásily, že dosáhly shody ve zvěstování a svátostech a všechna předchozí odsouzení byla zrušena.²⁶¹

„Nejtěsnějším“ modelem sjednocení byl v Edinburghu prohlášen model **organické či korporativní jednoty** spočívající v tom, že se oddělené církve spojí do nově vzniklého organismu. Podmínkou pro tento model je plná shoda ve víře, bohoslužbě, svátostech či úřadu. Církev se vzdávají své vlastní autonomie ve prospěch nové jednoty. Tato varianta sjednocení byla zmíněna ještě na valném shromáždění SRC v New Delhi v roce 1961. Avšak sjednocení celého světového křesťanstva v tomto

²⁶⁰ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 158-159.

²⁶¹ Tamtéž, s. 160-162.

modelu se ukázalo být neuskutečnitelným, když k jeho realizaci docházelo spíše jen v rámci určitých regionů.²⁶²

Avšak u těchto tří modelů nezůstalo. Hned na dalších valných shromážděních SRC v Uppsale v roce 1968 a poté v Nairobi roku 1975 byla řešena otázka, jak dále budovat jednotu mezi již sjednocenými místními církvemi. Řešení se naskytlo ve formě **konciliárního společenství**. Inspirace historickými koncily je více než zřejmá. K obnovení vzájemného společenství místních církví mělo dojít na univerzálním společném koncilu, který by přirozeně nahradil jiné organizace tohoto typu – např. SRC. K tomu *Filipi* uvádí: „Vize zajisté mohutná, ale cíl příliš vzdálený; od počátku se vědělo, že koncept konciliárního společenství bude mít spíše povahu inspirace a podnětu než reálného programu.“²⁶³ Přesto dodává, že pozitivní na tomto modelu je zejména to, že „jednotu“ označil za „společenství“. Ke konci minulého století dochází k nahrazení původního konceptu konciliárního společenství v „konciliární proces“, hledající jednotu především prostřednictvím aktuálních otázek dalšího přežití lidstva.²⁶⁴ Právě úsilí na překonání sociálních či politických rozkolů ve světě a ve společnosti mělo vést ke sjednocení lidstva a potažmo i k jednotě křesťanstva. *Neuner* tento model nazývá **sekulárním ekumenismem**.²⁶⁵

Tento typ ekumenického přibližování byl patrný na Ekumenickém shromáždění v Basileji roku 1989, kde se setkali evropští křesťané všech konfesí svolaných Konferencí evropských církví (Conference of European Churches – CEC, KEK) a Radou evropských biskupských konferencí (Consilium Conferentiarum Episcoporum Europae – CCEE). Pokračováním těchto ekumenických setkání bylo shromáždění v rakouském Štýrském Hradci v červnu 1997. Počet a zastoupení účastníků bylo v tomto případě zcela jiné než v Basileji, neboť po pádu železné

²⁶² FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 159-160.

²⁶³ Tamtéž, s. 163.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 162-163.

²⁶⁵ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 273-274.

opony byli mnohem více zastoupeni účastníci ze střední a především východní Evropy. Napětí v pravoslavné církvi však způsobilo, že nedošlo k setkání nejvyšších představitelů katolické a pravoslavné církve. Na základě nově získaných zkušeností byl dohodnut mezi KEK a CCEE postup k vypracování *Ekumenické charty pro Evropu*, která by určovala pravidla a směrnice pro další evropský ekumenický vývoj. Charta doplněná podnázvem *Směrnice pro růst spolupráce mezi církvemi v Evropě* byla podepsána 22. dubna 2001 ve francouzském Štrasburku. Za Radu evropských biskupských konferencí ji kontrasignoval její tehdejší předseda kardinál Miloslav Vlk.²⁶⁶

Jako doplnění tohoto typu jednoty můžeme podle *Filipiho* označit model **smířené rozdílnosti**, který respektuje konfesijní rozdílnosti jednotlivých církví, neproblematizuje je však, a naopak je vnímá jako obohacující. Církev nacházejí shodu ve víře, svátostech či úřadech, ponechávají si však svou tradici. Hovoříme zde tedy o jednotě v rozdílnosti. Tento model, jak uvádí dále autor, podporuje i katolická církev.²⁶⁷

V roce 1983 zveřejňují katoličtí teologové **Heinrich Fries (1911-1998)** a **Karl Rahner (1904-1984)** svou vizi na sjednocení církví, posléze teology označovanou jako „**plán Friese a Rahnera**“. Autoři v osmi bodech s komentáři stanovili nejnужnější podmínky pro další jednotu dosud sjednocených místních církví. Tyto konfesně-teritoriální církevní útvary si sice ponechávají svou strukturu, zároveň se ale souhlasně vysloví pro uznání základních křesťanských pravd, obsažených v Písmu, v Apoštolském vyznání víry a ve vyznání Nicejsko-caříhradském. Kromě tohoto základního minima, je nutno zdržet se navzájem jakýchkoliv odsudků. Rovněž je požadováno uznání římského papeže jako garanta

²⁶⁶ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 164. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 282-284. Charta Oecumenica. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 22. 4. 2001 [cit. 29. 12. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/004/000530.pdf?seek=5>.

²⁶⁷ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 165-166.

jednoty, který však respektuje relativní autonomii jednotlivých církví. Ty jsou reprezentovány biskupy ordinovanými tím způsobem, jenž může být uznán i ze strany katolické církve. Kritikové tohoto plánu namítali, že je upřednostňována jednota před pravdou a požadovali, aby došlo pouze ke zrušení vzájemných exkomunikací a konstatování, že rozpory mezi jednotlivými konfesemi nadále trvají. Další výtkou proti tomuto plánu je jeho zaměření na početné a velké církve, když malé církve vědomě opomíjí.²⁶⁸

Dalším návrhem jak pojmout sjednocení církví přinesl protestantský teolog **Oscar Cullmann (1902-1999)** v knize nazvané **Jednota prostřednictvím různosti**. Jeho teorie je založena na tom, že každé církevní společenství je vybaveno určitými signifikantními charismaty, např. katolická církev darem univerzality a citem pro instituci, protestantské církve zaměřením na Bibli a svobodu a pravoslavní citem pro tradici a liturgii. Ekumenické vztahy mezi církvemi pak mají sloužit k tomu, aby se církve navzájem o tyto dary obohacovaly, ale aby nedocházelo k jejich sjednocování. Prakticky mají být ekumenické vztahy organizovány jako koncilní shromáždění s účastí zástupců všech členských církví pod vedením kolektivního prezidia. Papežský úřad má být zbaven svého primátu. Jak dále píše *Filipi*, tato varianta by byla možná pouze v případě, že by všechny zúčastněné církve uznaly, „že žádná církev nemá plnost všech charismat, že v každé tradici existují určité deficity, nahraditelné jen ze zdrojů svěřených jiným církvím a tradicím. To je ovšem předpoklad pro mnoho církví nepřijatelný implicitně, pro některé pak i výslovně.“²⁶⁹

V rámci ekumenických kontaktů tedy stále častěji zazníval fakt, který namísto sjednocování legitimoval různost – „*souhlasíme, že se lišíme*“.²⁷⁰ Od 90. let minulého století se proto v ekumenických vztazích začíná prosazovat model **jednoty jako společenství (koinonický,**

²⁶⁸ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 166-168.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 168-170.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 170.

komuniální model),²⁷¹ připouštějící různost jednotlivých církevních tradic, avšak založený na jejich vzájemném uznání. Tento model připouštějící autonomii jednotlivých církví přesto spolu spojených, našel uznání jak u pravoslavných tak u protestantských či anglikánských církví, neboť historicky odpovídá jejich vnitřní organizaci, přičemž katolická církev se k tomuto modelu rovněž připojila.²⁷² Oficiálně byl tento model představen na valném shromáždění SRC v Canbeře v roce 1991 a na světové konferenci Hnutí pro víru a řád v Santiagu de Compostela roku 1993.²⁷³ Neuner k tomuto modelu doplňuje – „není to organizovaná univerzální církev, ale společenství církví, z nichž každá v plném smyslu realizuje svou existenci jako církev a je v tom všemi uznávána a svým vztahem k druhým místním nebo dílčím církvím konstituuje církev univerzální“.²⁷⁴

Pavel Filipi považuje tento model „za nejpřiměřenější, neboť legitimním způsobem spojuje myšlenku jednoty a skutečnost rozdílnosti (diversity)“.²⁷⁵ Tato diversita, jak autor dále uvádí, patří ke křesťanské církvi již od počátku, což konečně dokládají její dějiny. Každá snaha tuto rozdílnost umenšit a zúžit paradoxně vedla nikoliv ke sjednocení, ale k ještě většímu rozkolu. Autor se rovněž vyjadřuje ke kritice, která tomuto modelu často vytýká relativnost ve věci vyznání víry, což vyvolává dojem, že každý církevní útvar má svou pravdu. Tato relativita je však pouze zdánlivá, neboť každá církev možná vyznává Krista po svém způsobu, nicméně je to právě vyznávání Krista, které spojuje jednotlivé církve v pravdě.²⁷⁶

²⁷¹ Společenství – koinónia (řec.), communio (lat.).

²⁷² Např. dle názoru Jana Pavla II. jednota církve, kterou daroval věřícím Kristus, představovaná společenstvím církví, nebyla nikdy úplně přerušena, což znamená, že všichni křesťané jsou skutečně, i když možná nedokonale, spojeni. (WEIGEL, G. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.*, s. 840).

²⁷³ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 170-173.

²⁷⁴ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 281.

²⁷⁵ FILIPI, P. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie*, s. 173.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 173-175.

Uplatnila se zde totiž tzv. hierarchie pravd, kterou koncil stanovil v čl. 11 Dekretu o ekumenismu. Díky tomuto ustanovení je možno na pravdy vyjádřené v člancích víry nahlížet hierarchicky, odstupňovaně, a to s ohledem na důležitost pro víru, křesťanský život a potažmo i pro vyjádření jednoty s ostatními konfesemi. Ne každá pravda je tedy stejně podstatná pro církevní jednotu. Otázkou zůstává, jak uvádí *Pesch*, které pravdy jsou důležité více či méně. Diskuze o tomto tématu stále pokračují.²⁷⁷ Nicméně ekumenická praxe dokládá, že jisté náznaky hierarchie se již rýsují.

²⁷⁷ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*, s. 218-219.

7 ZÁVĚR

Skutečnosti, které alespoň částečně zachycuje tato práce, dokládají, že vývoj ekumenismu nebyl nikterak snadný. Ačkoliv můžeme říci, že diversita je s křesťanstvím spjata již od počátku, rozštěpení křesťanů po rozkolu mezi Východem a Západem i pozdější reformací způsobilo mnohá napětí. Paradoxně ale právě toto rozdělení, jež pokračovalo v případě reformačních církví ve štěpení do různých konfesí, sehrálo svou roli při prvních sjednocovacích aktivitách. Misijní úsilí konfesně vyhraněných reformačních církví bylo oslabováno vzájemnou konkurencí a proselytismem. Snaha tuto situaci „ekumenicky“ řešit organizovaným přerozdělením misijních oblastí kulminovala ve 2. polovině 19. století. Na počátku 20. století došlo k založení ekumenických organizací, jako např. Mezinárodní misijní rady, Hnutí pro praktické křesťanství nebo Hnutí pro víru a řád, na jejichž základě v roce 1948 vznikla Světová rada církví, přistupující již k ekumenismu ve smyslu spolupráce a dialogu mezi církvemi.

Sjednocovací aktivity však nezavrhnula ani katolická církev, a to především ve vztahu k pravoslavné církvi. Uzavírané unie mezi oběma církvemi, jak na koncilu v Lyonu roku 1274, tak na ferrarsko-florentském koncilu v první polovině 15. století, však neměly dlouhého trvání a spíše než sjednocení, přinesly prohloubení rozdílů. Zájem o unii projevovala církev i ve vztahu ke starobylým východním církvím, avšak tyto snahy povětšinou stigmatizoval nátlak ze strany Vatikánu.

V minulosti často projevující se exkluzivistický postoj římsko-katolické církve byl aplikován nejen na vztah k jinověrcům, ale i na postoj ke stále rychleji se modernizující společnosti. Řadu převážně antimodernisticky se prezentujících papežů přerušil až iniciátor II. vatikánského koncilu Jan XXIII., který svým rozhodnutím o svolání tohoto koncilu započal novou etapu interkonfesijních vztahů nejen mezi katolickým, pravoslavným a protestantským křesťanstvem, ale příznivě ovlivnil i vztahy katolické církve s ostatními světovými náboženstvími.

Díky tomu prodělal vývoj interkonfesijních vztahů ve druhé polovině 20. století nebývalý rozkvět. Nelze pochybovat o tom, že rozhodující impuls mezináboženskému dialogu poskytl právě II. vatikánský koncil. Ačkoli neukázal žádnou jednoznačnou cestu ke sjednocení, otevřel cestu k dialogu. Zpočátku indiferentní postoj Říma k nekatolickým ekumenickým iniciativám se změnil v aktivní účast na světovém ekumenickém úsilí. Díky koncilním dokumentům bylo navázáno či obnoveno mnoho vztahů mezi církvemi a konfesemi. V katolické církvi začaly vznikat úřady a střediska, jejichž úkolem bylo podporovat ekumenické vztahy.

Klíčovou se pro interkonfesijní vztahy stala i role mužů sedících na Svatém stolci, neboť římskokatolická církev jakožto největší jednotně a hierarchicky řízená náboženská organizace je reprezentována především osobou svého papeže. Jak totiž mnou předložený skromný soupis ekumenických setkání a dokumentů dokládá (protože je prakticky nemožné podat jejich úplný výčet), aktuální pontifik určuje do značné míry současný i budoucí vývoj interkonfesijních vztahů. Jeho slova, činy i nejružnější ekumenické cesty a setkávání s nejvyššími zástupci jednotlivých konfesí jsou pod drobnohledem a prezentují postoj celé katolické církve k ekumenismu. Vedle tohoto „oficiálního ekumenismu“ je však velmi důležitý i ekumenismus místní, založený na přímém setkávání věřících z různých církví a společenství, odehrávající se v rámci jednotlivých náboženských obcí.

Proto jsem do své práce zařadila i poslední kapitolu, v níž uvedený výčet modelů interkonfesijní spolupráce má ukázat, jakým způsobem probíhají mezináboženské kontakty v praxi a že i zde je patrný neustálý posun vpřed. Důležitost těchto kontaktů stoupá s vědomím, že v současném globalizovaném světě již nelze náboženské tradice nikdy izolovat. Obrušují se hrany protikladných postojů, což přispívá ke vzájemnému obohacování. Jak však *Štampach* zmiňuje domněnku mnohých badatelů – „zášť mezi vyznáními a náboženstvími je charakteristická pro doznívající mentalitu předmoderního a moderního

člověka a skutečná vzájemná tolerance nastane s příchodem postmoderní kultury“.²⁷⁸

Poslední koncil však neznamenal jen změnu v interkonfesijních vztazích. Jak totiž připomněl papež Jan Pavel II. ve své encyklice *Ut unum sint*, odmítl iniciátor II. vatikánského koncilu – Jan XXIII. „*oddělit aggiornamento od ekumenické otevřenosti*“.²⁷⁹ Vskutku reformní dokumenty vyhlášené na koncilu se dotkly téměř všech oblastí katolické církve. A nutno dodat, že k mnohým oblastem církev přistoupila, v porovnání s předchozím učením církve, značně rozdílně. Dodnes se proto církev potýká s polemikou, zda byl sněm začátek procesu otvírání církve světu nebo spíše konec tohoto procesu – hranice, kterou nelze překročit. Tuto skutečnost mnozí teologové posuzují tak, že i dogmata jsou dějinně podmíněná a při jejich interpretaci může docházet k nejrůznějším obměnám. Sám Benedikt XVI. to o Vánocích roku 2005 vyjádřil slovy, že proti hermeneutice kontinuity a hermeneutice diskontinuity je nutno postavit hermeneutiku reformy.

K těmto nejasnostem přispěla ve velké míře i jistá ambivalence koncilních textů, která umožňuje jejich protichůdnou interpretaci. Tuto skutečnost jsem se snažila přiblížit např. v případě tzv. seberelativizace katolické církve uvedené v čl. 8 Konstituce o církvi vyhlášené roku 1964, ve které čteme, že i mimo organismus katolické církve „*je mnoho prvků posvěcení a pravdy*“,²⁸⁰ zatímco o 36 let později v deklaraci *Dominus Iesus* (hojně se odvolávající na II. vatikánský koncil) můžeme číst, že „*stoupenci jiných náboženství (...) se nacházejí v situaci závažného nedostatku ve srovnání se situací těch, kteří mají v církvi plnost spásonosných prostředků*“.²⁸¹ I když je nutno poznamenat, že katolická církev nikdy neměla v úmyslu přistoupit na relativní pluralismus, je přesto

²⁷⁸ ŠTAMPACH, O. I. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*, s. 178.

²⁷⁹ JAN PAVEL II. *Ut unum sint*, s. 9.

²⁸⁰ Věroučná konstituce o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 29-100.

²⁸¹ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace Dominus Iesus*. [online]. 6. 8. 2000 [cit. 4. 2. 2013]. Dostupné z: <http://web.katolik.cz/feeling/library/dominus%20iesus.pdf>.

patrné, že původně pozitivní výroky a vstřícná vyjádření o jinověrcích se mění ve spíše negativní vymezení katolické církve vůči ostatním konfesím. Uvedená fakta naznačují, že se v církvi prosadil neokonzervativní proud, který působí, že proces modernizace a ekumenického přibližování ztrácí očekávanou dynamiku.

To je v současné době patrné mimo jiné ve vztahu s anglikánskou církví, neboť např. problematika biskupského svěcení žen komplikuje vztahy mezi oběma stranami. V protestantských církvích se zase rozvíjí diskurs na téma potratů, antikoncepce, homosexuality a dalších intimních oblastí lidského života, ke kterým má však katolická církev zcela jasný a nekompromisní postoj. Než ho však odsoudíme, je nutné si uvědomit, že papeže zavazuje několikasetletá tradice a dědictví mnoha jeho předchůdců, což nesnadný úkol – vymanit se z přijatého dědictví – nesmírně ztěžuje.

Cílem mé práce bylo odpovědět na otázku, zda a v jaké míře ovlivnil II. vatikánský koncil vztahy mezi katolickou církví a ostatními církvemi a církevními společenstvími. Z předložených skutečností vyplývá, že II. vatikánský koncil je v tomto směru nezastupitelný, dodnes aktuální a stále inspirující. Podpořil nejen „katolické zásady o ekumenismu“, ale ovlivnil i celosvětové ekumenické hnutí.

V rámci své práce jsem se pokusila oslovit nejrůznější církve a společnosti v České republice s dotazem, jakým způsobem se podílejí na ekumenických aktivitách na nejrůznějších úrovních. Ačkoliv jsem zaznamenala reakci pouze od Vladimíra Sáňky, předsedy Muslimské obce v Praze, jeho odpověď byla více než vyčerpávající. Vyjmenoval mnohé aktivity, na nichž se muslimové v České republice podílí spolu s křesťany a židy. Za významnou ekumenickou aktivitu z poslední doby považuje dopis, jenž více než 100 muslimských teologů a představitelů z celého světa adresovalo křesťanským představitelům „a vyzvalo je k budování lepších vztahů mezi muslimy a křesťany. Mezi hlavními adresáty apelu byl i papež Benedikt XVI. (...) Autoři v textu zdůraznili a deklarovali,

že ‚muslimové a islám není proti křesťanům a křesťanství‘. (...) Muslimští teologové v dopisu poukázali na skutečnost, že Bůh muslimů je totožný s Bohem křesťanů a muslimové a křesťané mají stanovenou usilovat o mír a přátelské vztahy mezi lidmi. Autoři dopisu jsou přesvědčeni, že budování dobrých vztahů mezi muslimy a křesťany povede k omezení vlivu extremistů na obou stranách.“ Celý text jsem s jeho souhlasem zařadila do příloh (viz Příloha č. 6).

Může se zdát, že cíl ekumenismu je v nedohlednu – málokdo totiž dnes očekává skutečné sjednocení církví, protože není ani zřejmé, jak by mělo ve skutečnosti vypadat. Ale i to, co se dosud podařilo – obnovení vzájemné úcty, spolupráce pro dobro lidí, vzájemné ponaučení a mnoho dalšího povyšuje ekumenismus na veledůležitou součást dnešního nestálého a složitého světa, neboť jak uvádí *Richard Frieling* – „nikdo vážně nepochybuje o tom, že ‚ekumena jednoty‘ a ‚ekumena spravedlnosti‘ patří k sobě“.²⁸² Čili ekumenismus má smysl nejen pro samotné církve, ale i pro podporu solidarity a spravedlnosti ve světě.

²⁸² FRIELING, R. Světová rada církví: Skutečně konsensus? *Getsemany* [online]. září 2006, 16(9) [cit. 1. 2. 2013]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/941>.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literární zdroje:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Podle ekumenického vydání z r. 1985. [Praha]: Biblická společnost, 1990. 287 s.

BÜHLMANN, Walbert. *Jan XXIII.: Zápas za budoucnost církve.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1997, 141 s. ISBN 80-7021-218-7.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. přel., ed. Oto Mádr a kol. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3.

Ekumenické konsensy II.: Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965-1995. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. 115 s. ISBN 80-86045-82-X.

FILIPI, Pavel. *Církev a církve: Kapitoly z ekumenické ekleziologie.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 187 s. ISBN 80-85959-58-5.

FILIPI, Pavel. *Po ekumenickém chodníku.* 1. vyd. Praha: Kalich, 2008. 88 s. ISBN 978-80-87098-05-9

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví.* 4. dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 197 s. ISBN 978-80-7325-280-9.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny.* 3. dopl. a rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 398 s. ISBN 80-7195-082-3.

HALAS, František Xaver. *Fenomén Vatikán: Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 759 s. ISBN 80-7325-034-9.

HALÍK, Tomáš. K předpokladům mezináboženského dialogu. In: *Mezináboženský dialog se zřetelem k tzv. abrahámovským náboženstvím*. 1. vyd. Praha: Dingir, 2007. s. 59-70. ISBN 978-80-86779-06-5.

HOŠEK, Pavel. *Na cestě k dialogu*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2005. 202 s. ISBN 80-7255-126-4.

HÜNERMANN, Wilhelm. *Farář světa: Život Jana XXIII*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 295 s. ISBN 80-7113-092-3.

JAN PAVEL II. *Ut unum sint*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 82 s. ISBN 80-7113-140-7.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. 146 s.

KASPER, Walter. *Duchovní ekumenismus*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 86 s. ISBN 978-80-7195-216-9.

Kodex kanonického práva. Dotisk 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.

KÖNIG, Franz. Slovo k českému vydání. In: PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 19-21. ISBN 80-7021-194-6.

KREMER, Jacob, KÖNIG, Franz. *Křesťan na prahu třetího tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 168 s. ISBN 80-7021-179-2.

KÜNG, Hans. *Světový étos: Projekt*. 1. vyd. Zlín: Archa, 1992. 151 s. ISBN 80-900249-4-7.

KÜNG, Hans, KUSCHEL, Karl-Josef. *Prohlášení ke světovému étosu: Deklarace Parlamentu světových náboženství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 89 s. ISBN 80-85959-31-3.

LANG, Albert, NĚMEC, Damián, ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Církev: Sloup a opora pravdy*. 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 1993. 236 s.

LORIT, Sergio C. *Vypravování o životě papeže Jana*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1967. 204 s.

NEUNER, Peter. *Ekumenická teologie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 311 s. ISBN 80-7021-408-2.

PAVLINCOVÁ, Helena, HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. 2. dopl. a rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 2003. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.

PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 440 s. ISBN 80-7021-194-6.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Úvod. In: LEV XIII. *Divinum Illud Munus*. 1. vyd. Praha: Krystal, 1998. s. 5-18. ISBN 80-85929-25-2. Dostupné také z: http://cchma.cz/docs/Divinum_illud_munus.pdf.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Úvodní studie. In: *Křesťanství a ostatní náboženství*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 1999. s. 3-13. ISBN 80-85929-33-3.

RAHNER, Karl. Všeobecný úvod. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. vyd. Praha: Zvon, 1995. s. 9-23. ISBN 80-7113-089-3.

RAHNER, Karl. Úvod k Pastorální konstituci o církvi v dnešním světě Gaudium et spes. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. s. 175-177. ISBN 80-7113-089-3.

RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2005. 714 s. ISBN 80-7207-574-8.

Řeč papeže Jana XXIII., zahajující Druhý vatikánský koncil (11. října 1962). In: SCHOOF, Ted. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 375-387. ISBN 80-7021-668-9.

SCHOOF, Ted. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 408 s. ISBN 80-7021-668-9.

SKALICKÝ, Karel. *Ekumenismus na Druhém vatikánském koncilu*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 133 s. ISBN 80-7192-164-5.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Nástin ekumenické teologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 107 s. ISBN 80-7184-136-6.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 205 s. ISBN 80-7178-168-1.

WALSH, Michael. *Jan Pavel II.* 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 1995. 302 s. ISBN 80-85947-03-X.

WEIGEL, George. *Svědék naděje: Životopis papeže Jana Pavla II.* 1. vyd. Praha: Práh, 2000. 879 s. ISBN 80-7252-035-0.

Elektronické zdroje:

50 let Papežské rady pro jednotu křesťanů. *Rádio Vaticana* [online]. 9. 11. 2010 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=13630>.

Anglikánský primas v Římě. *Rádio Vaticana* [online]. 10. 3. 2012 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16060>.

Biography Of His Holiness, Pope Benedict XVI. *The Holy See* [online]. Vatikán. ©2005 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/biography/documents/hf_ben-xvi_bio_20050419_short-biography_en.html

BENEDIKT XVI. Relativismus absolutizuje. In: *Rádío Vaticana* [online]. 17. 7. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=9840>.

Benedikt XVI. hovořil o papeži Piu XII. *Rádío Vaticana* [online]. 8. 11. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10366>.

Dalajláma navštívil papeže. *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 27. 11. 2003 [cit. 8. 1. 2013]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/dalajlama-nav-tivil-pape-e/>.

DAVIES, Maximos. Co rozděluje pravoslavné a katolíky? Jak mohou věřící podporovat ekumenismus na rovině církevní kultury. *Teologické texty*. Důvody k naději [online]. 2010, **31**(3) [cit. 7. 12. 2012]. ISSN 0862-6944. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2010-3/Co-rozdeluje-pravoslavne-a-katoliky-Jak-mohou-verici-podporovat-ekumenismus-na-rovine-cirkevni-kultury.html>.

Ekumenická bilance kard. Kaspera. *Rádío Vaticana* [online]. 2. 1. 2009 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10616>.

FRIELING, Richard. Světová rada církví: Skutečně konsensus? *Getsemany* [online]. září 2006, **16**(9) [cit. 1. 2. 2013]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/941>.

Holocaust group to lobby pope over Pius sainthood. *The StarPhoenix* [online]. 8. 11. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www2.canada.com/saskatoonstarphoenix/news/story.html?id=b7ba05bf-e561-43be-a44d-673a26035f8d>.

HOLY SEE PRESS OFFICE. His Holiness John Paul II.: Biography, Pontificate. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 30. 6. 2005 [cit. 5. 1. 2013]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/antopadre_biografie/giovanni_paolo_ii_biografia_pontificato_en.html.

HOŠEK, Pavel. Rozhovor s profesorem Tomášem Halíkem: S pořádně odřenou kůží. *Dingir*. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 97-101. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>.

Charta Oecumenica. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 22. 4. 2001. [cit. 29. 12. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/004/000530.pdf?seek=5>.

John R. Mott – Biography. *Nobelprize.org* [online]. ©1946 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizespeace/laureates/1946/mott-bio.html.

JOHN XXIII. Ad Petri cathedram. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 29. 6. 1959 [cit. 22. 11. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_29061959_ad-petri_en.html.

Kard. Kasper k situaci v anglikánské církvi. *Rádío Vaticana* [online]. 22. 1. 2009 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10715>.

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace Dominus Iesus*. [online]. 6. 8. 2000 [cit. 14. 1. 2013]. Dostupné z: <http://web.katolik.cz/feeling/library/dominus%20iesus.pdf>.

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. Odpovědi na otázky o některých aspektech nauky o církvi. In: *Rádío Vaticana* [online]. 10. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8058>.

KÜNG, Hans. Je druhý vatikánský koncil zapomenut? *Getsemany* [online]. březen 2006, **16**(3) [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 1210 485X. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/827>.

L'OSSERVATORE ROMANO. Pope John XXIII. In: *The Holy See* [online]. Vatikán. 6. 9. 2000 [cit. 9. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_20000903_john-xxiii_en.html.

LUŠTINEC, Vít. Papež vyšel lefébvrístům vstříc, biskupové žádají odpovídající reakci. In: *ChristNet.cz* [online]. 3. 2. 2009 [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 1213-0877. Dostupné z: <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=3177>.

MATULÍK, Rostislav. Bude papež Pius XII. svatořečen? In: *ChristNet.cz*. [online]. 27. 6. 2008 [cit. 20. 1. 2013]. ISSN 1213-0877. Dostupné z: http://www.christnet.cz/clanky/4013/bude_papez_pius_xii_svatorecen.url.

Moskevský patriarcha odpověděl Benediktu XVI. *Rádío Vaticana* [online]. 23. 10. 2008 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10312>.

Muslimové chtějí po papeži omluvu za středověký text. *iDNES.cz*. [online]. 16. 9. 2006, roč. 8 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/muslimove-chteji-po-papezi-omluvu-za-stredoveky-text-pfl-zahranicni.aspx?c=A060915_094359_zahranicni_tha.

Nadace Světový étos [online]. ©2010-2012 [cit. 2. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.svetetos.cz/web/etos.php?str=cist&co=1284308848>.

Obnovený dialog s anglikány (Arcic III.). *Rádío Vaticana* [online]. 7. 5. 2012 [cit. 21. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16374>.

Papeže vítá v Turecku hněv muslimů a chlad politiků. *iDNES.cz*. [online]. 28. 11. 2006, roč. 8 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/papeze-vita-v-turecku-hnev-muslimu-a-chlad-politiku-fxy-/zahranicni.aspx?c=A061128_095251_zahranicni_tha.

Papež navštívil Zeď nářků, za projev o holokaustu sklidil kritiku. *iDNES.cz*. [online]. 12. 5. 2009, roč. 11 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/papez-navstivil-zed-narku-za-projev-o-holokaustu-sklidil-kritiku-p9u-/zahranicni.aspx?c=A090512_124443_zahranicni_zra.

Patriarch accepts Pope's apology. *In Communion* [online]. 24. 10. 2004 [cit. 1. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.incommunion.org/2004/10/24/news-issue-33/>.

PETRÁČEK, Tomáš. Druhý vatikánský koncil – náčrt předběžné bilance. In: *Tiskové středisko České biskupské konference* [online]. 10. 10. 2012 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/153/017473.pdf>.

PIUS XI. Mortalium animos. In: *Katolík revue* [online]. [cit. 21. 10. 2012]. Dostupné z: http://katolikrevue.ath.cx/biblioteka/mortalium_animos.htm.

Protestanti jsou rozhořčeni, pravoslavní dokument ocenili. *Rádío Vaticana* [online]. 11. 7. 2007 [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8064>.

RHONHEIMER, Martin. Církev „předkoncilní“ a „pokoncilní“. *Katolický týdeník*. Neplodnost [online]. 20. 7. 2010, **21**(30) [cit. 4. 12. 2012]. ISSN 0862-5557. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/prilohy/cirkev-predkoncilni-a-pokoncilni.html>.

Sdělení státního sekretariátu Svatého stolce ke zrušení exkomunikace. *Rádio Vaticana* [online]. 4. 2. 2009 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10781>.

SCHMIDBERGER, Franz. Časované bomby II. vatikánského koncilu. In: *Katolík revue* [online]. 9. 4. 1989 [cit. 4. 12. 2012]. Dostupné z: http://katolikrevue.ath.cx/biblioteka/bomby_DVK.htm.

Syllabus Pia IX. In: *Vendée* [online]. 11. 3. 2010 [cit. 23. 11. 2012]. Dostupné z: http://www.vendee.cz/texty/syllabus_p12.html.

Stručná historie Jednoty bratrské. *Obnovená jednota bratrská* [online]. ©2012 [cit. 12. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.jednotabratrska.cz/index.php?clanek=43>

ŠÍMA, Pavel. Ekumenický institut Hanse Künga. *Dingir*. [online]. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 78-79 [cit. 5. 1. 2013]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. Mezináboženské vztahy. *Dingir*. [online]. Praha: Dingir, 2003, 6(3), s. 84-88 [cit. 5. 1. 2013]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir303.pdf>.

Text papeže Benedikta XVI. o hermeneutice koncilu z roku 2005. In: *Martinovy marnosti – křesťanství a historie* [online]. 31. 12. 2010 [cit. 4. 12. 2012]. Dostupné z: <http://martinovymarnosti.blogspot.cz/2010/12/text-papeze-benedikta-xvi-o.html>.

What is the World Council of Churches? *World Council of Churches* [online]. ©2012 [cit. 28. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.oikoumene.org/en/who-are-we.html>.

Willem A. Visser 't Hooft. *World council of churches* [online]. ©2000 [cit. 5. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.wcc-coe.org/wcc/news/press/00/visser-bio.html>.

ZDECHOVSKÝ, Tomáš. Papež Jan Pavel II. uskuteční virtuálně návštěvu Ruska. In: *ChristNet.cz* [online]. 1. 3. 2002 [cit. 13. 1. 2013]. ISSN 1213-0877. Dostupné z: http://www.christnet.cz/clanky/2241/papez_jan_pavel_ii_uskutecni_virtualne_navstevu_ruska.url.

Ostatní zdroje:

Rozhovor s církevním historikem Jaroslavem Šebkem. In: *Ranní interview* [rozhlasový pořad]. ČRo 1 – Radiožurnál, 14. 3. 2013 7:50.

9 RESUMÉ

The first attempts to establish ecumenical relationships reach into the first half of 19th century mainly among Protestant churches. The initial goal of these meetings was especially in eliminating disputes between the churches within their missionary activities. In the following decades the frequency and width of meetings increased and as a result of these activities of a number of important ecumenical organizations were established. On this basis, in 1948, the World Council of Churches was founded, seeing ecumenism as a means to unify Christian churches. Until Second Vatican Council the Catholic Church ignored inter-religious meetings and activities either at all, or was represented only as an observer. The change is due to the already mentioned Second Vatican Council held 1962 – 1965, initiated by Pope John XXIII. The Council provided a significant impulse to the inter-religious dialogue and helped the Catholic Church to restore the relations not only with the Orthodox Church, the Church of England and Protestants, but also with Muslims, Jews, and with other churches and ecclesiastical communities. This demonstrates the immense importance of the Second Vatican Council for inter-religious relations, since it did not extend the ecumenism just for divided Christendom, but also to other world religions. Shortly after the Council, the Catholic Church began marketing its intentions into practice and launched the ecumenical meetings, in particular through bilateral talks, which managed to reach many of the matches from the essential issues. Significantly to the development of inter-religious relations has contributed the charismatic personality of Pope John Paul II during his pontificate 1978 – 2005. The main challenge of ecumenism is not currently a real unification of the churches as well as various faiths, but above all to restore mutual respect between confessions (churches), their mutual cooperation, brotherly lessons and support of solidarity and justice in the world.

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1- Ekumenické koncily

- 1.) I. nikajský (Nikaia) konaný v roce 325, proti ariánství definoval soupodstatnost Syna a Otce v jedné božské podstatě.
- 2.) I. konstantinopolský (Konstantinopol) konaný v roce 381, definoval božství Ducha svatého, učení o Trojici.
- 3.) efezský (Efez) konaný v roce 431, Marie prohlášena za Bohorodičku.
- 4.) chalkedonský (Chalkedón) konaný v roce 451, potvrdil dvojí – lidskou a božskou přirozenost Krista.
- 5.) II. konstantinopolský (Konstantinopol) konaný v roce 553, odsouzeny spisy, jež byly v rozporu s předchozím koncilem, stanoveno, že Kristus má vůli lidskou i božskou.
- 6.) III. konstantinopolský (Konstantinopol) konaný v letech 680-681, odsouzena monothelétská teorie a opět potvrzena dvojí přirozenost Krista.
- 7.) II. nikajský (Nikaia) konaný v roce 787, odsouzeno obrazoborectví.
- 8.) IV. konstantinopolský (Konstantinopol) konaný v letech 869-871, odsouzeno Fotiovo schizma, potvrzen primát římského biskupa.
- 9.) I. lateránský (Řím) konaný v roce 1123, upravena otázka investitury podle konkordátu wormskeho.
- 10.) II. lateránský (Řím) konaný v roce 1139, odsouzen vzdoropapež Anaklet II., vyhlášení celibátu kněžích.
- 11.) III. lateránský (Řím) konaný v roce 1179, upravena papežská volba.

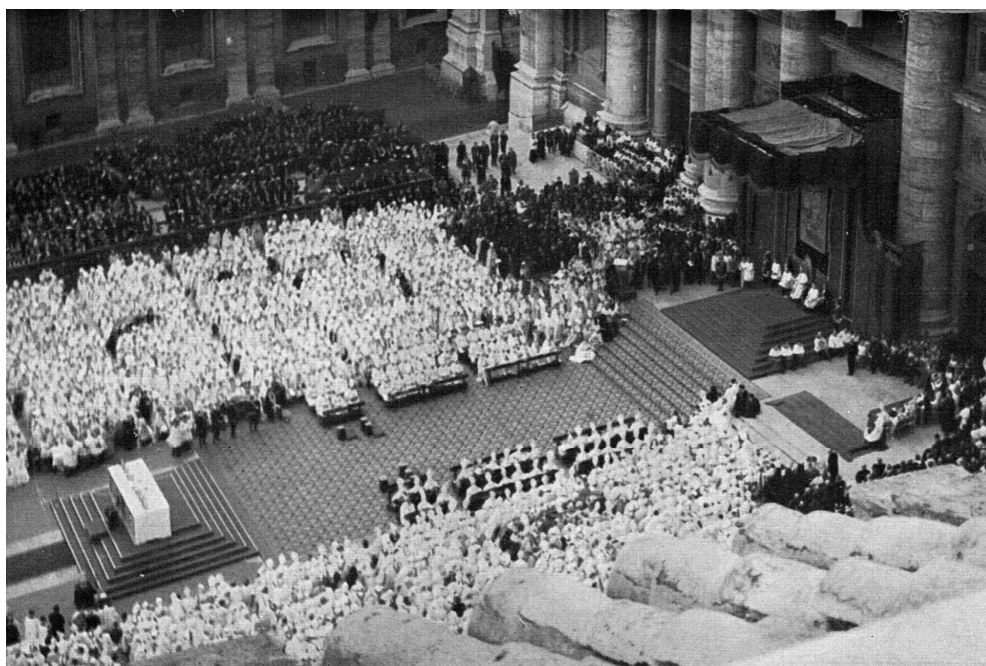
- 12.) IV. lateránský (Řím) konaný v roce 1215, odsouzení Albigenští, stanovena povinnost zpovědi jednou za rok a velikonočního přijímání.
- 13.) I. lyonský (Lyon) konaný v roce 1245, odsouzen Bedřich II.
- 14.) II. lyonský (Lyon) konaný v roce 1274, stanovena volba papeže formou konkláve, dočasné smíření s východní církví.
- 15.) viennský (Vienne) konaný v letech 1311-1312, zrušen řád templářů.
- 16.) kostnický (Kostnice) konaný v letech 1414-1418, ukončeno papežské schizma, odsouzen Jan Hus.
- 17.) ve Ferrare, Florencii a Římě konaný v letech 1438-1445, odsouzen basilejský koncil a poslední vzdoropapež Felix V.
- 18.) V. lateránský (Řím) konaný v letech 1512-1517, odsouzen koncil v Pise, definována nesmrtelnost duše.
- 19.) tridentský (Trident) konaný v letech 1545-1563, odsouzena protestantská reformace, stanovena dogmata umožňující pozdější protireformaci.
- 20.) I. vatikánský (Řím) konaný v letech 1869-1870, definována neomylnost papeže ve věcech víry a mravů.
- 21.) II. vatikánský (Řím) konaný v letech 1962-1965, zahájeny reformy, aggiornamento i ekumenismus.

Zdroj: RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství. Životopisy 265 římských papežů*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2005. ISBN 80-7207-574-8. s. 699-700.
II. vatikánský sněm: Příprava a průběh. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1966. s. 350-355.

Příloha č. 2 – Fotografie ze zahájení a ukončení II. vatikánského koncilu

Slavnostní průvod biskupů do baziliky sv. Petra při zahájení koncilu

Ukončení koncilu – celkový pohled na shromážděné Otce před bazilikou sv. Petra při proslovu Pavla VI.

Zdroj: II. vatikánský sněm: Příprava a průběh. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1966. s. 154 a 208.

Příloha č. 3 – Přehled dokumentů schválených na II. vatikánském koncilu

Dokument: **Den vyhlášení:**

Konstituce:

- Věroučná o církvi 21. 11. 1964
Lumen gentium
- věroučná o Božím zjevení 18. 11. 1965
Dei verbum
- o posvátné liturgii 4. 12. 1963
Sacrosanctum Concilium
- pastorální o církvi v dnešním světě 7. 12. 1965
Gaudium et spes

Dekret:

- o pastýřské službě biskupů v církvi 28. 10. 1965
Christus Dominus
- o službě a životě kněží 7. 12. 1965
Presbyterorum ordinis
- o výchově ke kněžství 28. 10. 1965
Optatam totius
- o přizpůsobené obnově řeholního života 28. 10. 1965
Prefectae caritatis
- o apoštolátu laiků 18. 11. 1965
Apostolicam actuositatem
- o katolických východních církvích 21. 11. 1964
Orientalium Ecclesiarum
- o ekumenismu 21. 11. 1964
Unitatis redintegratio
- o misijní činnosti církve 7. 12. 1965
Ad gentes
- o hromadných sdělovacích prostředcích 4. 12. 1963
Inter mirifica

Deklarace:

- o křesťanské výchově 28. 10. 1965
Gravissimum educationis
- o poměru církve
k nekřesťanským náboženstvím 28. 10. 1965
Nostra aetate
- o náboženské svobodě 7. 12. 1965
Dignitatis humanae

Zdroj: *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* přel., ed. Oto Mádr a kol. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3.

Příloha č. 4 – Projekt Světový étos

Hans Küng chápe projekt Světový étos jako úkol duchovní, mravní a náboženské obnovy, jehož program shrnul do tří výroků:

„Není přežití bez světového étosu.“

„Není světový mír bez míru mezi náboženstvími.“

„Není mír mezi náboženstvími bez mezináboženského dialogu.“²⁸³

Étos je přitom chápán jako „základní konsensus ve vztahu k existujícím závazným hodnotám, neměnným měřítkům hodnot a základním osobním postojům“.²⁸⁴

Světový étos však nemá být nová deklarace lidských práv, není to politické prohlášení, nejde o morální kázání, filozofický rozbor ani fantazijní náboženské prohlášení. Jeho snahou je naopak proniknout hlouběji do etiky a opřít se o nevyvratitelné hodnoty a zásady, být jakýmsi konsensem, být srozumitelným, vztahovat se ke skutečnosti bez příkras a k poslední nevyšší skutečnosti, nezávisle na její rozmanitosti v jednotlivých náboženstvích. Je nutné ho odlišovat od etiky – étos reprezentuje mravní založení člověka, zatímco etika je učení o mravních hodnotách.²⁸⁵

Nadace Světový étos působí i v České republice. Její sídlo je v městečku Sázava nad Sázavou v centru Prokopios. Jedním ze zakladatelů byl Karel Floss, současný předseda nadace. Ve správní radě působí mimo něj i např. Jiří Hanuš, Ivan O. Štampach, Pavel Hošek a další.²⁸⁶

²⁸³ KÜNG, H. Předmluva k českému vydání. In: *Světový étos: projekt*, s. 5-7.

²⁸⁴ KÜNG, H., KUSCHEL, K. J. *Prohlášení ke světovému étosu: Deklarace Parlamentu světových náboženství*, s. 16.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 39-44.

²⁸⁶ *Nadace Světový étos* [online]. ©2010-2012 [cit. 2. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.svetetos.cz/web/etos.php?str=cist&co=1284308848>.

Příloha č. 5 – Ekumenické organizace

1.) Úroveň celosvětová – řadíme sem Světovou radu církví, ale i „konfesijní svazy“ sdružující celosvětově jednotlivé konfesijní rodiny. Patří sem Světová luterská federace, Světová metodistická rada, Světový reformovaný svaz a další.

Posledně jmenovaný **Světový svaz reformovaných církví** (World Alliance of Reformed Churches) vznikl v roce 1875, sdružuje více než 200 církví reformované tradice a má více než 77 miliónů členů. Členské církve jsou nadále autonomní, protože Svaz nemá žádné rozhodovací pravomoci. Svůj úkol vidí především ve sjednocování teologického výzkumu reformačního dědictví a v koordinaci reakcí na soudobé světové problémy. Rovněž rozvíjí dialog s ostatními rodinami křesťanských církví.

Světová luterská federace (World Lutheran Federation), založená v roce 1947, sdružuje více než 140 církví se 70 milióny věřících ze 78 zemí světa, které navazují na luterskou reformaci. Církvím je ponechána autonomie, ale organizace je zastupuje v rámci mezináboženského dialogu, misie a mnoha dalších společných oblastech. Spolupracuje nejen se Světovým svazem reformovaných církví, ale i s církví římskokatolickou, s níž v roce 1999 podepsala *Slavnostní prohlášení o ospravedlnění*.

2.) Úroveň regionální – v našich podmínkách se jedná o Konferenci evropských církví, ale podobné organizace najdeme i jinde na světě. Jedná se např. o Všeafrickou konferenci církví, Radu církví na Středním Východě apod. Tato úroveň zahrnuje i ekumenické organizace v rámci jednotlivých států. Jejich název většinou obsahuje označení „Ekumenická rada církví“. Odlišné názvy této úrovně najdeme např. v USA – Národní rada církví, či v Německu – Pracovní společenství křesťanských církví apod.

Konference evropských církví (Conference of European Churches) vznikla v roce 1959. Jejími členy jsou církve pravoslavné,

luterské, reformované, anglikánské, metodistické, starokatolické a další. Své hlavní sídlo má v Ženevě. Konference spolupracuje s katolickou Radou evropských biskupských konferencí. Tyto organizace společně zorganizovaly zatím tři „Evropská ekumenická shromáždění“, a to v Basileji v roce 1989, ve Štýrském Hradci v roce 1997 a v Sibiu v roce 2007. Dalším společným projektem se stala *Charta oecumenica*, ve které se církve zavázaly ke společné spolupráci a k hledání dalších možností porozumění.

Ekumenická rada církví v ČR byla založena v roce 1993 a je pokračovatelkou původní Ekumenické rady církví v Československu založenou v roce 1955. Členy této organizace jsou Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev bratrská, Církev československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev augsburského vyznání v ČR, Evangelická církev metodistická, Jednota bratrská, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická augsburského vyznání a Starokatolická církev. Římskokatolická církev je přidružený člen, pozorovatelé jsou Církev adventistů sedmého dne a Federace židovských obcí.

3.) Úroveň místní – mezináboženské vztahy probíhají v rámci farností, náboženských obcí či diecézí. Nejde o setkávání odborníků a církevních představitelů, ale o sblížení mezi řadovými věřícími jednotlivých konfesí.

Příloha č. 6 – odpověď Vladimíra Sáňky, předsedy Muslimské obce v Praze ze dne 10. 3. 2013

Dobrý den,

myslím si, že katolická církev učinila na svém II. vatikánském koncilu v oblasti interkonfesijních vztahů významný krok vpřed, a to i z hlediska vztahu k islámu.

Co se týká mezináboženských vztahů v ČR, mohu hovořit za Muslimskou obec v Praze (případně Islámskou nadaci v Praze), které jsou v tomto ohledu poměrně otevřené a mají za sebou širokou škálu mezináboženských kontaktů a projektů. Ostatní muslimské organizace u nás v tomto procesu zatím významněji zapojeny nejsou.

Naše kontakty, společné projekty a akce sahají již do 90. let 20. století, ze kterých mohu uvést například pravidelné veřejné diskuze v Městské knihovně v Praze, které byly hojně navštěvovány veřejností a účastnili se jich zástupci křesťanů, muslimů, židů, hinduistů a buddhistů. V tu dobu jsem se také pravidelně účastnil aktivit sdružení pod názvem Sdílení, jehož náplní byl především mezináboženský dialog. Rovněž ve 2. polovině 90. let jsme se pravidelně scházeli se zástupci dalších náboženství s cílem ovlivnit společnými silami tvorbu nového zákona o církvích a náboženských společnostech (vyšel jako zákon č. 3/2002 Sb.), diskutovali jsme např. s Helsinským výborem a přicházeli jsme s různými podněty i do parlamentu.

Spolupracovali jsme rovněž na tvorbě animovaného seriálu pro děti „Časy zakládání“, který ukazoval založení tří hlavních monoteistických náboženství: judaismu, křesťanství a islámu. Po několik let jsem se jako host účastnil schůzek Komise pro mezináboženský dialog při Ekumenické radě církví. Jedním z výsledků naší spolupráce byl mezináboženský kalendář (na rok 2012), ve kterém byly za každé náboženství uvedeny svátky a další významné dny a který vyšel i tiskem.

Jednou z praktických ukázek mezináboženského dialogu bylo společné stanovisko zástupců křesťanství (kardinál Vlk, předseda Ekumenické rady církví Černý, prof. Rethmann z Katolické fakulty), judaismu (rabín Sidon) a islámu (V. Sáňka z Muslimské obce) k otázce eutanázie, o které se v té době (r. 2005) hovořilo na půdě parlamentu. Doprovodná tisková konference s vydáním společného tiskového prohlášení byly v popředí zájmu hlavních médií, protože se jednalo o první vystoupení zástupců tří monoteistických náboženství tohoto druhu u nás.

Z poslední doby stojí na zmínku projekt neformálního společenství „Společný hlas - fórum židů, křesťanů a muslimů“, který navazuje na společná setkání a konference. Již několik let se zástupci tohoto společenství setkávají na univerzitní půdě k rozhovorům a řešení společných záležitostí. Za muslimy se těchto aktivit účastní V. Sáňka a E. Omič z Muslimské obce v Praze. Toto společenství mělo již i veřejné vystoupení a navázalo kontakt se zástupci Senátu ČR. Zrovna v tomto týdnu máme společné setkání s členy této komory Parlamentu ČR.

Proběhla celá řada mezináboženských konferencí a seminářů, na kterých vystoupil zástupce Muslimské obce v Praze, několikrát to bylo na půdě Husitské teologické fakulty (např. konference „20 let náboženské svobody u nás“), ale i na půdě Katolické fakulty v Praze. Proběhla i řada mezináboženských debat a diskusí, mimo jiné i v místních církevních sborech nebo při jiných příležitostech, na které byl pozván zástupce Muslimské obce v Praze.

Jsme v kontaktu i s osobami z vedení katolické církve, za sebe mohu hovořit o osobních setkáních s kardinálem Miloslavem Vlkem, kardinálem Dominikem Dukou nebo s biskupem Václavem Malým.

Velmi pozitivně bylo v naší muslimské obci vnímáno veřejné zastání ze strany vedení seniorátu Čs. církve evangelické, kterého se nám dostalo po útoku protiislámských (pravděpodobně pravicových) extrémistů na Islámské centrum v Praze v březnu 2009.

Tolik jen v krátkosti z našich společných aktivit.

Osobně považuji mezináboženský dialog za prospěšný. Jsem přesvědčen, že kvalitní mezináboženský dialog je přínosem nejen pro posluchače, ale i pro aktivní účastníky dialogu. Zpočátku bylo pro mě přínosné poznat nové lidi, seznámit se s jejich vírou a opravit si některé zkreslené názory. Základní informace o hlavních náboženstvích jsem sice měl i dříve, ale mnoho věcí bylo nových. Za krátkou dobu jsem začal spatřovat hlavní význam dialogu v tom, abychom šířili společně sdílené duchovní a mravní hodnoty v naší povětšině ateistické společnosti, ukázali jí, že si dokážeme sednout za jeden stůl a že vztahy mezi náboženstvími mohou a mají být korektní a bez nenávisti.

Vedení dialogu s ostatními (především s Lidem Knihy - křesťany a židy) je plně v duchu Koránu. Z nedávné doby mohu uvést i dopis, který více jak 100 muslimských teologů a představitelů z celého světa napsalo křesťanským představitelům a vyzvalo je k budování lepších vztahů mezi muslimy a křesťany. Mezi hlavními adresáty apelu byl i papež Benedikt XVI.

Autoři v textu zdůraznili a deklarovali, že „muslimové a islám není proti křesťanům a křesťanství“. V dopise se také poukazuje na to, že vztahy mezi muslimy a křesťany mají globální dopad na celou lidskou civilizaci a je proto nutné budovat mezi muslimy a křesťany porozumění.

Muslimští teologové v dopisu poukázali na skutečnost, že Bůh muslimů je totožný s Bohem křesťanů a muslimové a křesťané mají stanovenou usilovat o mír a přátelské vztahy mezi lidmi. Autoři dopisu jsou přesvědčeni, že budování dobrých vztahů mezi muslimy a křesťany povede k omezení vlivu extremistů na obou stranách.

S pozdravem Vladimír Sářka, předseda Muslimské obce v Praze.